

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๔ เรื่อง

การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย
Subproject 4. Building a Buddhist Culture Network of the Tai Dam
Ethnic Group in Loei Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง
รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย
Patterns of the Buddhist Culture Conservation of
the Tai Dam Ethnic Group in Loei Province

โดย

นางพวงเพชร พลวิเศษ

นายเอกลักษณ์ คงทิพย์

นายพัทธนันท์ นวลน้อย

นายเอกสิทธิ์ มณีศรี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม

MCU RS 800765023

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๔ เรื่อง

การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย
Subproject 4. Building a Buddhist Culture Network of the Tai Dam
Ethnic Group in Loei Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง
รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย
Patterns of the Buddhist Culture Conservation of
the Tai Dam Ethnic Group in Loei Province

โดย

นางพวงเพชร พลวิเศษ

นายเอกลักษณ์ คงทิพย์

นายพัทธนันท์ นวลน้อย

นายเอกสิทธิ์ มณีศรี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม

MCU RS 800765023

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub - Research Report 4

Building a Buddhist Culture Network of the Tai Dam Ethnic Group in Loei Province

Under Research Program Patterns of the Buddhist Culture Conservation of the Tai Dam Ethnic Group In Loei Province

By

Mrs. Phuangphet Polwiset

Mr. Akekalak Kongthip

Mr. Pattanan Nualnoy

Mr. Eakasit Maneesri

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Loei Buddhist College

B.E. 2565

Research Project Funded by Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800765023

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

ผู้วิจัย: นางพวงเพชร พลวิเศษ, นายเอกลักษณ์ คงทิพย์, นายพัทธนันท์ นวลน้อย, นายเอกสิทธิ์ มณีศรี

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๕

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

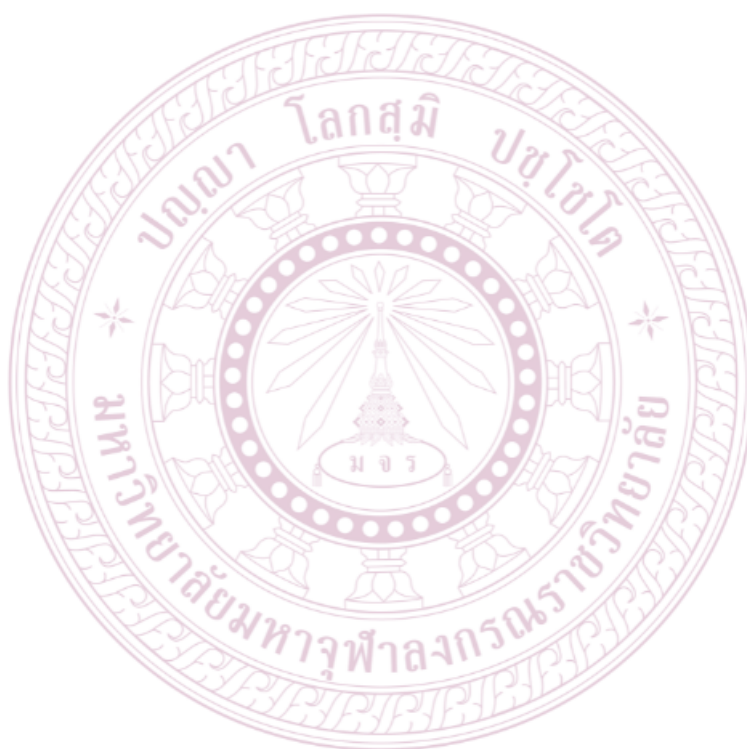
การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาและการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย และ ๒) เพื่อสร้างแนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ (Interview)

ผลการวิจัย

๑. ความเป็นมาและการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ถูกนำเสนอผ่านทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม ที่ตั้งอยู่ในตัวหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ได้แก่ (๑) ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ (๒) บ้านพิพิธภัณฑไทดำ (๓) “เฮือนอ้าย เอ็ม” แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาคนไทดำ กิจกรรมที่นำเสนอการอนุรักษ์ผ่านการท่องเที่ยว เช่น การเที่ยวชมบ้านเรือนชาวไทดำ, การเที่ยวชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่, การแต่งกายของชาวไทดำ, การละเล่นแซปาง, การสาธิตทอผ้า, ทำเครื่องรางของขลัง, ภาษาชาวไทดำ เป็นต้น

๒. แนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย แบ่งเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธ เป็นการอนุรักษ์โดยใช้ภูมิปัญญา ที่เป็นองค์ความรู้เดิมของชาวบ้านในชุมชนที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยอาศัยการรวมกลุ่ม ที่ชุมชนได้มีการยกระดับจัดตั้งเป็นกลุ่มชุมชนวัฒนธรรม (๒) ด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ จึงทำให้มีความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้เกิดความสามัคคีช่วยเหลือกัน โดยมีผู้นำชุมชนนั้นก็คือผู้ใหญ่บ้านเป็นพลังขับเคลื่อนในการประยุกต์ใช้หลักพระพุทธศาสนาให้ทุกคนเกิดจิตสำนึกต่อชุมชนและมีลักษณะสังคมแบบพหุสังคม สามารถอยู่ด้วยกันอย่างสงบ ไม่ว่าจะเป็นผีพร้าหมณ์ พุทธ (๓) ด้านการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม เป็นกระบวนการพัฒนาเครือข่ายโดยใช้

ทุนของชุมชน และการสำรวจตลาด โดยเน้นสร้างความแตกต่าง และใส่ความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เข้าไปในตัวของผลิตภัณฑ์ (๔) ด้านการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธ การจัดการชุมชนเพื่อ รองรับการพัฒนาเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธ สำหรับการจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนา เครือข่ายนั้น จากการศึกษาการดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่า ระบบบริหารจัดการมีความเป็นไปได้สูง เนื่องจากการดำเนินงานนั้นมีการวางแผนทางที่ เชื้อต่อวิถีชีวิตในชุมชนและการให้สมาชิกได้เข้ามามี ส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอน

Research Title: Building a Buddhist Culture Network of the Tai Dam Ethnic Group in Loei Province

Researchers: Mrs. Phuangphet Polwiset, Mr. Akekalak Kongthip, Mr. Pattanan Nualnoy, Mr. Eakasit Maneesri

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Loei Buddhist College

Fiscal Year: 2565 / 2022

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objective of this research is 1) to study the history and build a cultural network of Buddhists of Tai Dam ethnic groups in Loei Province; and 2) to create a guideline for building a Buddhist cultural network of Tai Dam ethnic groups in Loei Province. This is a qualitative research which is a documentary research and data collection by interviewing.

Research results

1. Background and building of Buddhist cultural network of Tai Dam ethnic groups in Loei Province are presented through cultural conservation attractions. Located in the village of Na Pa Nad, Khao Kaew Subdistrict, Chiang Khan District, Loei Province, namely (1) Tai Dam Cultural Center (2) Tai Dam Museum House (3) Huan Ai Em, a learning center of Tai Dam wisdom Activities that offer conservation through tourism, such as visiting Tai Dam houses, exploring the way of life, dressing of the Tai Dam people, playing Zepang, weaving demonstrations, making talismans, folk language. Tai Dam, etc.

2. Guidelines for building a cultural network of Buddhist lifestyles of Tai Dam ethnic groups in Loei Province, divided into 4 areas: (1) Conservation of Buddhist culture; It is a conservation by using wisdom. which is the original knowledge of the villagers in the community that have been passed down from their ancestors for use in daily life by merging The community has been upgraded to form a cultural

community group. (2) involvement with the community Most of the villagers have a lifestyle that is close to nature. have a kinship relationship Therefore, the opinions are in the same direction. create unity and help each other The community leader, namely the village headman, is the driving force in applying the principles of Buddhism to make everyone feel conscious of the community and have a plural society. can live together peacefully whether they are ghosts, brahmins, or Buddhists. 3) promotion of cultural products It is a network development process using community capital and market surveys. by focusing on making a difference and put the uniqueness of the community into the product (4) building a cultural network on the Buddhist way Community management to support the development of Buddhist cultural networks For community management to support the development of the network. From the study of past operations, it was found that the management system was highly feasible. Because the operation has a guideline that Contribute to the way of life in the community and involvement of members in every step of the operation.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย สำเร็จได้ด้วยการสนับสนุนจากหน่วยงานและบุคคลหลายท่าน ซึ่งคณะผู้วิจัยขออวยนามท่านผู้มีอุปการคุณเหล่านั้นไว้ในที่นี้ ดังนี้

๑. พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ เพื่อแก้ไขปรับปรุงงานวิจัยนี้ได้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

๒. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย โดยพระราชปรีชา มณี, ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย ได้อนุญาตให้คณะผู้วิจัยสามารถปฏิบัติงานและเก็บข้อมูลวิจัยในวัน เวลาราชการได้ ตลอดจนคณาจารย์และเจ้าหน้าที่วิทยาลัยสงฆ์เลย ที่อำนวยความสะดวกในระหว่างการทำวิจัย

๓. นางละออง ขาวนา ประธานศูนย์วัฒนธรรมไทยดำและสมาชิกศูนย์วัฒนธรรมไทยดำทุกท่าน, ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์ บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ และ นางสาวาน กรมทอง เอื้อนอ้าย เอ็มศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ ได้ให้ความอนุเคราะห์ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตศิลปวัฒนธรรมชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด

๔. ชาวบ้านนาป่าหนาดทุกคนที่ช่วยอนุเคราะห์ให้ข้อมูล

๕. ทีมงานผู้ช่วยนักวิจัยภาคสนามที่ทำหน้าที่ในการช่วยสัมภาษณ์ จัดกิจกรรมและปฏิบัติงานในภาคสนาม จนทำให้ได้ข้อมูลขั้นต้นสำหรับการทำวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์

จึงขอขอบคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

นางพวงเพชร พลวิเศษ และคณะ

๗ กันยายน ๒๕๖๕

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ณ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนวิถีพุทธ.....	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น.....	๑๔
๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย.....	๑๗
๒.๔ แนวคิดเรื่องเครือข่ายทางวัฒนธรรม.....	๒๕
๒.๕ ข้อมูลทั่วไปของชุมชนวัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย.....	๓๓
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๘
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๕๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๓
๓.๒ พื้นที่การวิจัย.....	๕๔

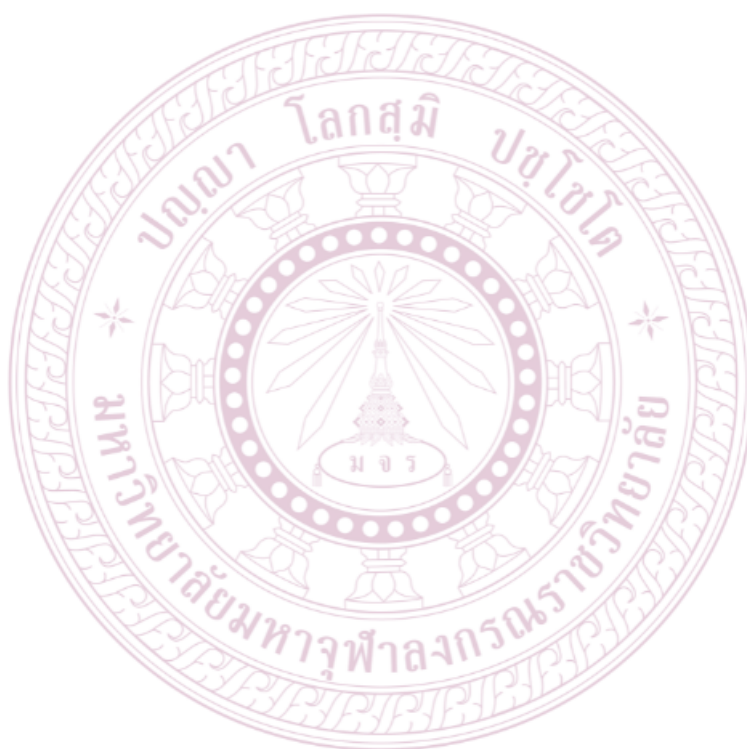
๓.๓	ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๕๔
๓.๔	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๕๕
๓.๕	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๕๖
๓.๖	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๕๖
๓.๘	สรุปกระบวนการวิจัย.....	๕๗
บทที่ ๔	ผลการวิจัย.....	๕๘
๔.๑	ศึกษาความเป็นมาและการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของ กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย.....	๕๘
๔.๒	แนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย.....	๖๕
๔.๓	องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๗๗
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๘๑
๕.๑	สรุปผลการวิจัย.....	๘๑
๕.๒	อภิปรายผล.....	๘๕
๕.๓	ข้อเสนอแนะ.....	๙๙
บรรณานุกรม.....		๙๒
ภาคผนวก ก	หนังสือเชิญผู้ให้ข้อมูล.....	๑๐๖
ภาคผนวก ข	เครื่องมือวิจัย.....	๑๑๒
ภาคผนวก ค	รูปภาพประกอบกิจกรรมการวิจัย.....	๑๑๗
ภาคผนวก ง	รายชื่อผู้ให้ข้อมูล.....	๑๒๕
ภาคผนวก จ	การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์.....	๑๒๗
ภาคผนวก ฉ	ประวัติผู้วิจัย.....	๑๒๙

สารบัญตาราง

ตารางที่

๒.๑ ฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย.....๙

๓.๑ สรุปกระบวนการวิจัย.....๕๗

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่

๔.๑ บ้านพิพิธภัณฑที่โตดำ.....	๕๕
๔.๒ เรือนหลังที่ ๑.....	๕๖
๔.๓ เรือนหลังที่ ๔.....	๕๗
๔.๔ เรือนหลังที่ ๓.....	๕๘
๔.๕ ยุ้งข้าว.....	๕๘
๔.๖ สถานการแสดง.....	๕๘
๔.๗ โรงอาหาร.....	๕๙
๔.๘ อาคารชมการแสดง.....	๕๙
๔.๙ กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านนาป่าหนาดหมู่ ๑๒.....	๖๒
๕.๑ แนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์โตดำ ในจังหวัดเลย.....	๙๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมค่อนข้างมาก นอกจากประชากรไทยทั่วไปแล้วยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายกระจายอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ มีภาษา วัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างกันไปจากชนกลุ่มใหญ่ กลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายเหล่านี้ส่วนใหญ่ผสมกลมกลืนภายใต้นโยบายบูรณาการของรัฐและมีฐานะเป็นพลเมืองของรัฐไทย แต่เป็นกลุ่มเสี่ยงที่มีโอกาสจะได้รับผลกระทบสูงกว่าชนกลุ่มอื่นจากการเปลี่ยนแปลง ทำให้ต้องประสบปัญหาในมิติต่าง ๆ ทั้งความมั่นคง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ท่ามกลางสถานการณ์โลกและประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เกิดเป็นความท้าทายในการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะภาวะวิกฤตทางภาษาและวัฒนธรรม แม้จะมีความพยายามอนุรักษ์ไว้ในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม หากมองข้ามข้อจำกัดต่าง ๆ แล้วจะพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มมีศักยภาพและสามารถปรับตัวได้จากกระแสต่าง ๆ ที่ถาโถมเข้ามา จากการรวบรวมผลงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในมิติต่าง ๆ ที่สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)^๑ พบว่า มีงานวิจัยรวมทั้งสิ้น ๑๒๘ โครงการ ซึ่งประกอบด้วย งานวิจัยและพัฒนา และวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่อยู่ในระบบข้อมูลสารสนเทศวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (NRIS) จำนวน ๒๓ โครงการ และงานวิจัยนอกวงวน. เช่น สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ซึ่งทำให้เห็นว่ามีหลายปัญหาที่ต้องเร่งดำเนินการแก้ไข ขณะเดียวกันก็ยังมีอีกหลายชุมชนของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่สามารถสร้างชุมชนให้มีพลังเข้มแข็ง อีกทั้งมีภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ ควรค่าแก่การสืบทอดชั่วลูกชั่วหลาน บางกลุ่มสามารถพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ผู้คนภายนอกได้เข้าไปเรียนรู้วิถีชีวิตที่น่าสนใจ

กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำหรือไตดำ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อพยพมาจากอาณาจักรน่านเจ้าแล้วมาตั้งถิ่นฐานเป็นรัฐอิสระอยู่ที่ดินแดนสิบสองจุไทย คนไทดำอพยพมาจากสิบสองจุไทยเมื่อกว่าสองร้อยปีที่แล้ว โดยมีการกล่าวถึงการเคลื่อนย้ายเข้ามาสู่ประเทศไทยหลายระลอกด้วยกัน เมื่อครั้งแผ่นดินสมัย

^๑ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย:

งานวิจัยและความท้าทาย, เผยแพร่เมื่อ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๔, สืบค้นเมื่อ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๖๕ จาก

<https://www.tsri.or.th>

พระเจ้าตากสิน เมื่อ พ.ศ.๒๓๒๓^๒ คนไทดำเคลื่อนย้ายจากหลวงพระบางมาเมืองม่วยในหัวพันและเมืองแถน ลาว มาตั้งรกรากในเพชรบุรี ใน ๒ ปีต่อมา คนไทดำจากเมืองพวนในเชียงขวางและเมืองแถน เคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานในเพชรบุรีเช่นกัน และมีต่อมาอีกหลายระลอกในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามลำดับ การอพยพของคนไทดำระลอกสุดท้ายเกิดขึ้นในช่วงที่ลาวเปลี่ยนเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.๒๕๑๘ กลุ่มคนไทดำจำนวนหนึ่งเคลื่อนย้ายข้ามแม่น้ำโขงเข้าสู่หนองคาย แต่กลุ่มนี้อพยพไปยังประเทศที่สาม ได้แก่ ฝรั่งเศส สหรัฐ และออสเตรเลีย กลุ่มชนไทดำจึงตั้งรกรากอยู่ในหลายจังหวัดด้วยกัน ในเพชรบุรี และเคลื่อนย้ายขยายครอบครัวไปตั้งรกรากยังจังหวัดอื่น ๆ เช่น ราชบุรี สุพรรณบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และยังมีการเคลื่อนย้ายไปทางภาคเหนือ เช่น ในจังหวัดนครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก และบางกลุ่มข้ามแม่น้ำโขงตั้งถิ่นฐานในจังหวัดเลย กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำนี้ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทดำไว้^๓ ปัจจุบันชุมชนวัฒนธรรมไทดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศ อีกทั้งรัฐบาลเล็งเห็นถึงความสำคัญด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงได้จัดทำร่างแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูและกระตุ้นภาคการท่องเที่ยวให้ขยายตัวและเกิดความยั่งยืน และเพื่อสร้างศักยภาพการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยให้มีความพร้อมทั้งด้านคุณภาพ การสร้างรายได้ และการกระจายรายได้ควบคู่ไปกับการพัฒนาที่ยั่งยืน^๔

ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทยยังประสบปัญหาความเดือดร้อนในด้านต่าง ๆ ทั้งปัญหาความมั่นคงในที่ดินทำกินที่อยู่อาศัย ไม่มีสัญชาติ ไปจนถึงปัญหาในเชิงวัฒนธรรมที่หลายกลุ่มชาติพันธุ์กำลังเผชิญกับความเสี่ยงที่ต้องสูญเสียอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภาษาเริ่มสูญหายไปพร้อมกับความรู้และภูมิปัญญา ความสามารถพึ่งพาตนเองถูกลดทอนลงไป เครือข่ายชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมือง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงผลักดันร่างกฎหมายคุ้มครองวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ถึง ๕ ฉบับ

^๒ Baccam, D. et al. *Tai Dam-English, English-Tai Dam Vocabulary Book*. Bangkok: Chulalongkorn University. 1989, 171-172.

^๓ เพชรตะบอง ไพศุณย์. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของไทดำ ในกระแสการเปลี่ยนแปลง: กรณีศึกษาเปรียบเทียบกับไทดำในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากฎภูมิภาค คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. ๒๕๕๓, ๘๙-๙๓.

^๔ คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.nesdb.go.th> เมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓.

หวังให้เป็นก้าวสำคัญของสังคมไทย สู่เป้าหมายให้ความคุ้มครองสิทธิทางวัฒนธรรมของชาวไทยกลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่มตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๗๐^๕ ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมานโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ถูกนำมาทบทวนควบคู่กับกระแสการฟื้นฟูเศรษฐกิจและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น ด้วยนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ทำให้การฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมภายใต้ขององค์กรท้องถิ่นและกลุ่มประชาสังคมหลากหลายรูปแบบ ปัจจัยประการหนึ่งที่ท้องถิ่นและองค์กรวัฒนธรรมท้องถิ่น สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนนั้น เป็นผลจากการดำเนินงานในรูปแบบ “เครือข่าย” ที่นิยามได้ถึงรูปแบบของการประสานงานของบุคคล ซึ่งอาจเป็นปัจเจก กลุ่ม หรือองค์กร หลายองค์กรร่วมมือกันประสานความช่วยเหลือเพื่อแก้ไขปัญหาของสมาชิกทั้งนี้รูปแบบการดำเนินงานเครือข่านั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างสัมฤทธิ์ผลให้การดำเนินงานขององค์กรทางวัฒนธรรมหลายแห่งที่สามารถพัฒนาศักยภาพ และมีความยั่งยืนมากกว่าที่จะดำรงตนอยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือหน่วยเดียวเป็นเอกเทศ

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยพบว่า ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลยมีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมของตนเอง เพื่อใช้เผยแพร่วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน และยังใช้เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน อีกทั้งมีการผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายจนกลายเป็นวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ แต่ด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำที่หมู่บ้านนาป่าหนาดนี้ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำกลุ่มเดียวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และยังมีเครือข่ายของกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคอื่นของประเทศ แต่หลังจากที่ประเทศไทยประสบปัญหาภัยจากโรคติดต่อไวรัสโควิด-๑๙ ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอดผ้าพื้นเมืองก็ลดลงตามไปด้วย คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาผ่านการวิจัย เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย และเพื่อเสนอแนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ที่มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตเฉพาะต่อการจัดการท่องเที่ยว รวมถึงมีกระบวนการในการจัดการเครือข่ายทางวัฒนธรรม เพื่อให้มีการพัฒนาทักษะและเพิ่มเติมความรู้ใหม่ให้กับสมาชิกในชุมชน ให้คนในชุมชนมีความเชื่อมั่นในการนำเสนอปัญหาและความต้องการกับหน่วยงานภายนอก นำเสนอประสบการณ์และความสำเร็จในการพัฒนากับคนในชุมชน และอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลยไว้ให้คงอยู่สืบต่อไป

^๕ ทัศนี ประกอบบุญ และ กษิพัฒน์ ลัดตามณีโรจน์. **เดินทางถึงไหน ร่างกฎหมายคุ้มครองกลุ่มชาติ**

พันธุ์. บทความพิเศษ Thai PBS. เผยแพร่เมื่อ ๔ มกราคม ๒๕๖๕, สืบค้นเมื่อ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๖๕ จาก

<https://theactive.net>

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

๑.๒.๒ เพื่อเสนอแนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลยมีความสำคัญอย่างไร

๑.๓.๒ แนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลยมีลักษณะอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ความเป็นมาและการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดเลย กับชุมชนวัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๑) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย

กลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนวัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

- ผู้นำชุมชน และพระสงฆ์ในพื้นที่พัฒนา จำนวน ๑๐ รูป/คน

- ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานท่องเที่ยว และการกีฬาประจำจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ จำนวน ๕ ราย

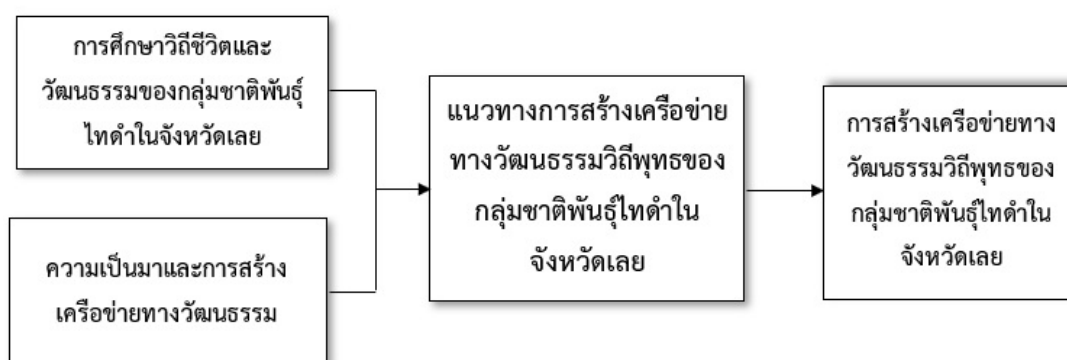
- ประชาชนท้องถิ่น ผู้อาวุโส กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่ในพื้นที่ จำนวน ๑๐ ราย

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรม (Building a Cultural Network) หมายถึง รูปแบบหนึ่งของประสานงานของบุคคล ซึ่งอาจเป็นปัจเจก กลุ่ม หรือองค์กร โดยต่างมีทรัพยากรที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมของตนเอง มีเป้าหมาย วิธีการ และกลุ่มเป้าหมายของตนเอง มีกิจกรรมร่วมกัน ที่สามารถนำไปสู่การสร้างร่วมมือ หรือให้ความช่วยเหลือเพื่อแก้ไขปัญหา มีลักษณะเป็นการเข้าร่วมกันเป็นเครือข่ายทางวัฒนธรรม

กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย (Tai Dam ethnic group In Loei Province) หมายถึง ชาวไทยเชื้อสายไทดำ ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำกลุ่มเดียวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และรักษาภูมิปัญญาของตนเองที่มีมาแต่บรรพบุรุษ

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำใน
จังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา เอกสาร แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้
พบว่า มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนวิถีพุทธ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย

๒.๔ แนวคิดเรื่องเครือข่ายทางวัฒนธรรม

๒.๕ ข้อมูลทั่วไปของชุมชนวัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียง
คาน จังหวัดเลย

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนวิถีพุทธ

ประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาเป็นเวลานานกว่า ๘๐๐ ปี
ความเป็นพุทธมีความเข้มข้นตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย จนกระทั่งความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้
เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของชาวไทยที่ละน้อย ด้วยความเปิดใจกว้างรับวัฒนธรรมอื่น ๆ ทำให้
ความยึดมั่นในวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนไทยต้องเผชิญกับการรุกรานของลัทธิบริโภคนิยม ความสำนึก
ของคนในชาติมีกำลังอ่อนลงโดยไม่รู้ตัว คำว่า “พุทธ” จึงเป็นเพียงสัญลักษณ์ของกลุ่มชนเท่านั้น
พร้อมกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นการใช้ชีวิตที่มิได้นึกถึงความเป็นพุทธ สารพันที่เกิดขึ้นและสั่งสม
เรื่อยมาทุกยุคทุกสมัย

ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นทำให้รัฐบาล หน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษาหันกลับมาทบทวน
แนวทางในการพัฒนาประเทศว่าจะเดินทางไปทิศทางใด จึงจะเหมาะสมกับสังคมไทย จึงได้มีการ
กำหนดแนวทางที่ใช้ความเป็นอยู่ดั้งเดิมที่แฝงไปด้วยความผูกพันกับศาสนา และวัฒนธรรมที่เคยถูก
มองว่าเป็นความล้าสมัย กลับมาเป็นแนวทางที่ต้องเดินอีกครั้ง เช่น โรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งต่อมาเปลี่ยน

ชื่อเป็นโรงเรียนคุณธรรม คำว่า “ชุมชนวิถีพุทธ” จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ทุกคนมองเห็นว่าน่าจะเป็นทางออกหนึ่งของสังคมไทย^๖

๒.๑.๑ ความหมายและขอบเขตของชุมชน

ในสังคมไทยคำว่า “ชุมชน” ได้ถูกใช้ในความหมายที่แตกต่างกันตามแต่ทัศนะของนักวิชาการและผู้รู้แต่ละคน ได้แก่

อภิชัย พันธเสน^๗ ให้ความหมายของชุมชนว่า “กลุ่มชนซึ่งรวมกันโดยความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะอาศัยหลักผูกพันทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนาเดียวกันก็ตามที่ทำให้แต่ละคนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น” ในความหมายดังกล่าว “เป็นการที่กลุ่มชนมีความรู้สึกนึกคิดผลประโยชน์และผูกพันตามเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมร่วมกันโดยอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกัน ตลอดจนการใช้ประโยชน์และบริการทางสังคมร่วมกัน”

สัญญา สัญญาวิวัฒน์^๘ ให้ความหมายของชุมชนว่า “ชุมชน หมายถึง องค์กรทางสังคมอย่างหนึ่งและปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนได้”

สมพร เทพสิทธา^๙ ได้กล่าวว่า “ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ตั้งอยู่เป็นที่เป็นทาง มีขอบเขตอันเดียวกันและผู้คนเหล่านั้นมีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีความสนใจร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน”

ในปัจจุบันคำว่า “ชุมชน” ได้ถูกนำไปใช้ในความหมายที่กว้างออกไปจากเดิม เพราะชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งปรับเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว และมีผลกระทบต่อโครงสร้างชุมชนเดิม ดังที่ ชรินทร์ เจริญกุล^{๑๐} ได้ให้ทัศนะว่า “ลักษณะของชุมชนปรับเปลี่ยนไปตามลักษณะของชุมชนตามลักษณะหน้าที่ (Functional Community) มากกว่าที่จะเป็นชุมชนลักษณะทางภูมิศาสตร์ (Geographical Community) กล่าวคือ ความสัมพันธ์ของคนใน

^๖ พระใบฎีกาสุพจน์ เกษนคร. ชุมชนวิถีพุทธ. บทความออนไลน์. สืบค้นเมื่อ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๕ จาก <https://www.gotoknow.org/posts/439633>.

^๗ อภิชัย พันธเสน, เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาชนบท หน่วยที่ ๑-๗, สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๘, หน้า ๑๑๒-๑๑๙.

^๘ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวทางการใช้เบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๔ กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๓, หน้า ๑๐๖.

^๙ สมพร เทพสิทธา, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน, กรุงเทพมหานคร : สภาอุรวาทิกสมาคมแห่งชาติ, ๒๕๔๘, หน้า ๙๔.

^{๑๐} ชรินทร์ เจริญกุล. รายงานการศึกษาวรรณกรรมองค์กร โครงการปริญญาเอกประชากรและการพัฒนา. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๐.

ขอบเขตพื้นที่ (area) จะเปลี่ยนไปเป็นลักษณะของเครือข่ายของกลุ่มที่มีกิจกรรมทางสังคมต่างๆ คล้ายคลึงกัน มีความสนใจร่วมกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เช่น ชุมชนมุสลิม ชุมชน จส.๑๐๐ ใน กรุงเทพฯ เราไม่สามารถบอกได้ว่าชุมชนนี้อยู่ตรงไหน แต่ทุกคนมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกัน ชุมชนก็เกิดขึ้นได้”

ตามทัศนะของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี^{๑๑} ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน (communicate) ความเป็นชุมชนอยู่ที่ความร่วมมือกัน ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ต่างๆ กัน เช่น

๑. ความเป็นชุมชนในครอบครัว
๒. ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน
๓. ความเป็นชุมชนวิชาการ (academic community)
๔. ความเป็นชุมชนสงฆ์

จากทัศนะของนักวิชาการข้างต้น ความหมายของคำว่า “ชุมชน” อาจมีความแตกต่างกันบ้างคล้ายคลึงกันบ้าง แต่เนื่องจากสภาพทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา ความหมายของคำว่า “ชุมชน” จึงควรจะมีความหมายว่า “ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือต่างพื้นที่ก็ได้ แต่กลุ่มบุคคลเหล่านั้น จะต้องมีความสนใจร่วมกัน (Common Interest) มีความสัมพันธ์กัน (Relationship) มีการกระทำระหว่างกัน (Interaction) มีความรู้สึก (Sense) และมีพื้นฐานชีวิตอย่างเดียวกัน” คำว่า “มีพื้นฐานชีวิตอย่างเดียวกัน” นั้นหมายความว่า มีสถาบันสังคมหรือมีระบบวัฒนธรรมที่ตอบสนองความจำเป็นเพื่อการดำรงอยู่

ชุมชนที่มีพลังเข้มแข็งนั้นมีความหมายมากยิ่งขึ้นไปกว่าเพียงแค่การมีหมู่คนมาก ๆ มารวมตัวกัน แต่สิ่งสำคัญยิ่งไปกว่านั้นคือ จะทำอย่างไรให้กลุ่มคนที่หลากหลายของสังคมไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรืออยู่ในชนบท ได้มาร่วมคิด ร่วมสร้างร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง เพื่อประโยชน์หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งการสร้างชุมชนให้เกิดมีพลังที่เข้มแข็งจึงเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นในยุคนี้ หากมองย้อนกลับให้ลึกลงไปก็จะพบว่า ชุมชนที่มีพลังเข้มแข็งนั้น เกิดจากความสมานฉันท์ของปัจเจกบุคคลในชุมชน ระดับปัจเจกบุคคลจึงเปรียบเสมือนฟันเฟืองหนึ่งในระบบจักรกลทั้งหมด ที่ทำงานกันอย่างประสานสอดคล้องและหนุนเนื่องกับฟันเฟืองอื่น ๆ เพื่อให้ระบบจักรกลทั้งระบบทำงานได้ นั่นก็หมายความว่า ฟันเฟืองแต่ละตัวต้องรู้บทบาท หน้าที่ของตัวเอง และขณะเดียวกันก็ต้องรู้ว่าฟันเฟือง

^{๑๑} ประเวศ วะสี, ภูมิปัญญาไทยและศักยภาพของชุมชนปัญหาด้านวิกฤตสู่ทางรอด. กรุงเทพฯ : หมู่บ้าน, ๒๕๓๐, หน้า ๓๔-๓๖.

ตัวอื่น ๆ มีบทบาท หน้าที่อย่างไร เพื่อที่จะสามารถทำให้ชุมชนมีพลังที่เข้มแข็ง ดังนั้น ระดับปัจเจกบุคคลจึงมีความสำคัญ และมีคุณค่าต่อมวลสมาชิกในชุมชน

แนวคิดและทฤษฎีที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างพลังชุมชน ที่ผ่านมามีผู้ศึกษาไว้ ได้แก่

๑. แนวคิดการสร้างพลังในตัวบุคคลและสังคม(empowerment)
๒. แนวคิดเรื่องประชาสังคม
๓. แนวคิดการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน
๔. แนวคิดการสาธารณสุขมูลฐาน
๕. ฐานคิดเรื่องระบบสุขภาพภาคประชาชน

๒.๑.๒ ความหมายของวิถีพุทธ

วิถีพุทธ หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย วิถีพุทธ จึงเป็นแหล่งรวมความรู้เรื่องสังคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาของคนไทย การประเพณี ปฏิบัติ การศึกษาอบรม และการสืบทอดวัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น สังคมไทยในปัจจุบันจึงมีบางส่วนที่ตั้งคำถามว่าแล้ววิถีชีวิตชาวพุทธที่แท้จริงควรเป็นอย่างไร ซึ่งในปัจจุบันได้มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดโดยหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้สภาพชีวิตที่กล่าวได้ว่าเป็นวิถีชาวพุทธ ดังนี้^{๑๒}

๑. เน้นการพึ่งตนเอง
๒. การเน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท
๓. การเน้นอธิษฐาน หรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง
๔. การเน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์สุจริต และมีมานะ อุตุน หรือสัมาอาชีวะ
๕. การเน้นการมาเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
๖. พยายามละกิเลสและความโลภ
๗. การเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียดและเกรงกลัวการกระทำผิด

นอกจากนั้น ยังมีแนวคิดที่น่าสนใจควรนำมาศึกษาเพื่อรองรับหลักการทางพุทธศาสนา ซึ่งที่ผ่านมาการสอนธรรมะไม่เน้นหรือให้ความสำคัญ พระไพศาล วิสาโล^{๑๓} จึงเสนอว่าควรนำกลับมาฟื้นฟูหรือปรับปรุงให้นำไปใช้ให้ถูกต้องและอย่างแพร่หลาย คือ รื้อฟื้นหลักการเดิมที่ถูกกลืนหรือ

^{๑๒} สัณญา สัณญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวทางการใช้เบื้องต้น, หน้า ๑๑๐.

^{๑๓} พระไพศาล วิสาโล .พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ :มูลนิธิโกลบอลคิมทอง .๒๕๕๒.

เข้าใจคลาดเคลื่อน โดยส่วนใหญ่แล้วพุทธศาสนิกชนจะให้ความสำคัญกับคุณธรรมส่วนบุคคลมากเช่น ศีล ๕ ทิธ ๖ หรือพรหมวิหาร ๔ แต่กลับละเลยคุณธรรมที่มีต่อส่วนรวม เช่น สาราณียธรรม ๖ (หลักการอยู่ร่วมกัน) อปริหานิยธรรม ๗ (ธรรมอันเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวของหมู่ชน) ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้เป็นปฏิบัติต่อส่วนรวมที่ชาวพุทธควรให้ความสำคัญ และเข้าใจว่าหลักธรรมเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ที่ชาวพุทธต้องศึกษาและปฏิบัติให้ถูกต้องว่าเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติต่อส่วนรวมอันเป็นประโยชน์ต่อหมู่ชนอย่างไม่เลือกชนชั้นวรรณะทั้งในปัจจุบันและอนาคต

การทำบุญที่ชาวพุทธที่แท้จริงควรเข้าใจให้ถูกต้อง เพราะยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนบางประการ นั่นคือ ส่วนใหญ่เข้าใจต้องทำบุญด้วยเงิน และเจาะจงต้องให้พระกับวัดเท่านั้น ซึ่งในความหมายที่แท้จริงของการทำบุญนั้น นอกจากช่วยเหลือและเกื้อกูลและช่วยชีวิตของผู้ให้แล้ว การทำประโยชน์แก่ส่วนรวมด้วยความตั้งใจจริง ไม่ว่าจะด้วยเงิน หรือกำลังจึงถือว่าเป็นบุญ อันเป็นสิ่งแสดงถึงวิถีชีวิตของชาวพุทธที่ครอบคลุมทั้งระดับพฤติกรรม จิต และปัญญา ดังแสดงไว้ ๑๐ ประการ หรือ กิริยาวัตถุ ๑๐ ดังนี้^{๑๔}

๑. การให้ปันสิ่งของ(ทานมัย) เช่น การบริจาคเงินช่วยเหลือคนยากจนทำอาหารเลี้ยงเด็กเร่ร่อน มอบทุนการศึกษาแก่เด็กกำพร้า หรือสนับสนุนองค์กรที่บำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม
๒. การประพฤติที่ดีงาม (ศีลมัย) เช่น การรักษาศีล ๕ ไม่ประกอบมิจฉาอาชีวะคำกล่าวใดเกินควร หรือลงทุนในกิจกรรมที่เป็นโทษต่อสังคม ไม่หมกมุ่นหลงใหลในอบายมุข รักษาสิ่งแวดล้อมและสมบัติของส่วนรวม
๓. การอ่อนน้อมถ่อมตน(อปจายนมัย) เช่น นอกจากหมายถึงการอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ เช่นเดียวกับที่ผู้ใหญ่อ่อนน้อมต่อผู้น้อยพร้อมรับฟังและเรียนรู้จากผู้อ่อนวัยวุฒิแล้ว ยังได้แก่การให้เกียรติและเคารพซึ่งกันและกัน ไม่อวดตัวว่าร้ายหรือมีอำนาจด้วยการคุยโทรศัพท์เสียงดังในที่ชุมชน หรืออ้างยศอ้างตำแหน่งใช้เส้นใช้อิทธิฤทธิ์
๔. การบำเพ็ญประโยชน์ (ไวยวัจมัย) ได้แก่การเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือคนชราช่วยเหลือเด็กหรือผู้หญิงที่ถูกกลั่นแกล้ง พาผู้ประสบอุบัติเหตุส่งโรงพยาบาล
๕. การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในบุญ (ปัตติทานมัย) ได้แก่การส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการทำกุศล ไม่ผูกขาดในกิจกรรมดังกล่าวไว้กับตนเพียงผู้เดียวด้วยคิดว่าผู้อื่นทำสู้ตนไม่ได้ ส่วนร่วมดังกล่าวครอบคลุมตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมทำซึ่งจะทำให้ผู้ร่วมงานรู้สึกผูกพันและภาคภูมิใจในงานดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นงานในระดับครอบครัว ชุมชน องค์กร หรือระดับประเทศ

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๘ .๒๕๔๒, หน้า ๒๕๕ – ๓๐๐.

๖. การยินดีในความดีของผู้อื่น (ปัตตานุโมทนาเม) การชื่นชมยินดีในความเสียสละและกล้าหาญของบุคคลในสังคม

๗. การฟังธรรม (อัมมัสสวนเม) หมายถึงการศึกษาหาความรู้ที่ส่งเสริมชีวิตให้ดีขึ้น รู้จักเลือกเฟ้นข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ สดับรับฟังสิ่งที่มีความจริง ถูกต้อง และดีงาม ไม่บริโภคแต่สิ่งที่กระตุ้นเร้าความอยากและความโกรธเกลียด

๘. การสอนธรรมให้ความรู้ (อัมมเทศนามเม) ได้แก่การให้ธรรมะและข้อคิดที่ดีงามแก่ผู้อื่น รวมทั้งการให้วิชาความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ไม่หวงแหนประสบการณ์หรือบทเรียนชีวิต ยินดีแลกเปลี่ยนแบ่งปันแก่ผู้อื่น ซึ่งจะช่วยให้ตนเองเกิดปัญญาเพิ่มพูนขึ้นด้วย

๙. การพัฒนาจิตใจ (ภาวนามเม) ได้แก่การฝึกฝนตนเองให้จิตใจเกิดความสงบ ปราศจากสิ่งเศร้าหมอง ลดละกิเลสและความเห็นแก่ตัว มีความเมตตา อดทน ตื่นตัว และรู้เท่าทันตนเอง รู้จักระบับความโกรธเกลียดและความโลภ

๑๐. การทำความเห็นให้ตรง (ทิฏฐิขุกรรม) การสำรวจตรวจสอบปรับปรุงแก้ไขความคิดเห็นให้ถูกต้อง ปราศจากอคติ รู้จักคิดหรือมองในสิ่งที่เป็บุคคล ไม่สร้างทุกข์แก่ตนเอง รวมไปถึงการพัฒนาปัญญาจนเกิดความรู้ความเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิต ทำให้จิตเป็นอิสระและเข้าถึงความสุขอย่างแท้จริง

จะเห็นได้ว่าวิถีการทำบุญในพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่ครอบคลุมสิ่งที่เป็นคุณธรรมในส่วนที่เป็นปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากแต่มุ่งไปในทางการพัฒนาชีวิตในชุมชนซึ่งมีความเกี่ยวข้องกันอย่างเสียมิได้ ซึ่งความหมายดังกล่าวจะนำไปสู่ ชุมชนวิถีพุทธ คือ ความเจริญงอกงาม การอยู่กันด้วยดีในสังคม อันเป็นข้อพึงปฏิบัติต่อสังคม และหลักการที่สังคม ชุมชน ควรยึดถือ

๒.๑.๓ หลักการสำคัญของวิถีพุทธ

วิถีพุทธ คือ สัจธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้คือ อริยสัจ ๔ สามารถนิยาม วิถีพุทธ ได้ว่าเป็น วิถีแห่งการ ประจักษ์แจ้งสัจจะ หรือ วิถีแห่งการทำความจริงให้ปรากฏ ซึ่งความจริงที่ต้องประจักษ์แจ้งหรือทำให้ปรากฏ นั้น มีอยู่ ๔ มิติหลักๆ คือ^{๑๔}

๑. ความจริงของทุกข์หรือปัญหาต่างๆ (ทุกข์สัจจะ) เป็นความจริงที่เราต้องรู้หรือเข้าใจอย่างถ่องแท้ ว่าทุกข์หรือปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นนั้น คืออะไร มีขอบเขต และผลกระทบอย่างไร

๒. ความจริงของสาเหตุแห่งทุกข์หรือปัญหาต่างๆ (สมุทัยสัจจะ) เป็นความจริงที่เราต้องรู้และแก้ไข ให้ได้หรือจัดการแก้สาเหตุที่แท้จริงของปัญหาให้ได้

^{๑๔} ทาริตา แต่งเส็ง และคณะ. การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ. Journal of Modern Learning Development ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๔ ประจำเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม ๒๕๖๓, หน้า ๒๔๔-๒๔๕.

๓. ความจริงของความพันทุกข์หรือเป้าหมายของการแก้ปัญหา (นิโรธสังจะ) เป็นความจริงที่เราต้อง บรรลุถึง หรือทำให้เกิดความชัดเจนว่าเป้าหมายในการแก้ปัญหาคืออะไร ประโยชน์สุขที่แท้จริงที่เราต้องการ คืออะไร

๔. ความจริงของทางพันทุกข์หรือทางแก้ปัญหา (มคคสังจะ) เป็นความจริงของทางแก้ปัญหาที่เราต้องสร้างขึ้นและใช้ปฏิบัติเพื่อขจัดสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา และบรรลุเป้าหมาย หรือประโยชน์สุขที่แท้จริง

ประเด็นสำคัญของวิสุทธิตามหลักอริยสัจ ๔ ในการจะแก้ปัญหาได้สำเร็จเราต้องรู้ เข้าใจ "สังจะ" หรือความจริงของปัญหา สาเหตุ เป้าหมาย และแนวทาง โดยมีวิธีปฏิบัติต่อความจริงแต่ละอย่างแตกต่างกันออกไป ความจริงของปัญหาจะต้องถูกระบุออกมาให้ชัดเจนว่าคืออะไร สาเหตุของปัญหา จะต้องถูกขจัดให้หมดไป เป้าหมายของปัญหาจะต้องบรรลุถึง และแนวทางแก้ปัญหาจะต้องสร้างขึ้นและใช้ปฏิบัติให้สามารถขจัดสาเหตุของปัญหาและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้จริง

๒.๑.๔ องค์ประกอบของวัฒนธรรมวิสุทธิ

วัฒนธรรมวิสุทธิ คือ หลักธรรมต่างๆ ที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เหมาะสมกับการจัดการชุมชนวิสุทธิ ในแต่ละด้าน ดังนี้ ด้านเศรษฐกิจ (ทิฐธัมมิกัตถประโยชน์ บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ "อุ อา กะ สะ" ขยันหา ขยันเก็บ เลือกคบ เลือกใช้) ด้านสังคม (หลักศีลธรรม) ๓) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (อวาสสัปปายะธรรม) และด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม (หลักสังฆัตถุธรรม) อธิบายได้ดังนี้

ทิฐธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ "อุ อา กะ สะ" อาจเรียกสั้น ๆ ว่า ทิฐธัมมิกัตถะ (เนื่องจาก อตถะ แปลว่า ประโยชน์อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีประโยชน์ ซ้ำซ้อนกันสองคำก็ได้) หรืออาจเรียกเต็ม ๆ ว่า ทิฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนามีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๔๖ : ๑๒) คือ

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่นขยันหมั่นเพียรเลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบการ งาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่อง อันเป็นอุปายในการงานนั้น ให้ สามารถทำได้สำเร็จ

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ (ที่หามาได้ด้วย ความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม) เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลัก หรือ ทำลายไปโดยภัยต่าง ๆ

๓. กัลยาณมิตตตา คบคนดี ไม่คบคนชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมโดย้อมดำรงตน เจริญ สันทนา กับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

๔. สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้ว เลี่ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ผืดเคืองนัก ด้วยคิดว่ารายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้

๒.๑.๕ การประยุกต์ใช้แนวคิดชุมชนวิถีพุทธ

กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ “บวร” เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของชุมชนคุณธรรม น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีคำสำคัญที่ต้องมีการสื่อสารให้เข้าใจตรงกันในการบูรณาการการดำเนินงานร่วมกันและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง โดยมีความหมายและขอบเขตพอสังเขป ดังนี้

ชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อนด้วยพลังบวร หมายถึงชุมชนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ และที่แก้ไขเพิ่มเติม หรือเป็นชุมชนที่อยู่รวมกันโดยธรรมชาติ หรือตามความสนใจ เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันโดยมีระบบความสัมพันธ์ที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ มีหรือไม่มีการบังคับบัญชา และอาจมีวัฒนธรรมที่เหมือนหรือแตกต่างกัน คนในชุมชนมีส่วนร่วมแสดงเจตนารมณ์ และมุ่งมั่นที่จะ ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมในชุมชน ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา โดยน้อมนำ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และวิถีวัฒนธรรมไทยที่ดงามมาเป็นหลักในการดำรงชีวิต ตลอดจน มีส่วนร่วมรณรงค์ส่งเสริมคุณธรรมให้กับประชาชนชุมชนหรือเครือข่ายอื่นๆ ผลสำเร็จของการเป็นชุมชน คุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อนด้วยพลังบวร เกิดจากการที่พลัง บวร ในชุมชน ร่วมกันส่งเสริมและพัฒนาตามกระบวนการเพื่อสู่เป้าหมายเกิดสังคมคุณธรรมที่มีลักษณะ ดังนี้^{๑๖}

(๑) คนในชุมชนยึดมั่นปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือเกิดความสงบสุขในชุมชน ปัญหาต่างๆ หรือสิ่งไม่ดีในชุมชนลดลงหรือหมดไป ไม่มีปัญหายาเสพติด ไม่มีปัญหาการทะเลาะวิวาท ไม่มีปัญหาการพนัน ไม่มีอบายมุข ไม่มีปัญหาการลักขโมย ไม่มีปัญหาขโมย ไม่มีปัญหาสิ่งแวดล้อม การดื่มสุราลดลง หนี้สินลดลง เป็นต้น มีสิ่งดีงามเกิดขึ้นในชุมชน คนในชุมชนมีความรักและสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ทิ้งกันพึ่งพากันเอง คนในชุมชนรู้สิทธิ

^{๑๖}กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ “บวร” เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, กรุงเทพฯ : กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๒, หน้า ๕ - ๗.

หน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดี ยึดมั่นในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม รู้รักสามัคคี เสียสละ และกตัญญูรู้คุณ

(๒) คนในชุมชนน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต คนในชุมชนอยู่ดีมีสุข อดทนอดออม ขยันไม่โลภ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความพอประมาณ รู้จักพึ่งพาตนเอง ประกอบสัมมาอาชีพ สร้างรายได้ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีรายได้เพิ่มขึ้น หนี้สินลดลงมีการรวมกลุ่ม พัฒนาอาชีพ ช่วยเหลือกัน ไม่ทิ้งกัน ดูแลผู้มีรายได้น้อย ด้วยการสร้างงาน สร้างอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจฐานราก อาทิจังหวัดวิสาหกิจชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มพัฒนาอาชีพ กลุ่มจิตอาสาบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม เป็นต้น

(๓) คนในชุมชนสืบสานและดำเนินชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมที่ดีงาม มีการสืบทอดศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นพัฒนาต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมเชื่อมโยงการท่องเที่ยวสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ สร้างสินค้าและบริการ เช่น ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมไทย (CPOT : Cultural Product of Thailand) โฮมสเตย์วิถีไทย การแสดงพื้นบ้าน กิจกรรมวิถีชุมชน สร้างความประทับใจ และการมีส่วนร่วม ให้นักท่องเที่ยว รักและภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่น มีน้ำใจเอื้ออาทร เป็นเจ้าบ้านที่ดี ต้อนรับผู้มาเยือนมีความจงรักภักดี เคารพเทิดทูนในสถาบันชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

การพัฒนาประเทศไทยในแนวทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่มุ่งไปสู่ความทันสมัย และเน้นวิธีแห่งความมั่งคั่ง ร่ำรวยทางโภชนาการและวัตถุนิยมจนเกินพอดีในระยะกว่าครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ทำให้ผู้คนในสังคมไทยส่วนใหญ่ละเลยคุณค่าไม่เห็นความสำคัญของทรัพยากรทาง ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ขาดความสำนึกในอดีต และถูกเปลี่ยนค่านิยมให้เห็นว่าของเก่าของโบราณที่ปรากฏในรูปลักษณะทางกายภาพ และที่เป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่เคยเป็นประโยชน์ ของคนไทยมาแต่เดิมนั้น เป็นเรื่องล้าสมัย ไม่น่านิยมและยังเป็นอุปสรรคขวางกั้นต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมแบบที่เรียกว่า “ทันสมัย” อีกด้วย^{๑๗}

ปัจจุบันมีการตระหนักถึงศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นว่า เป็นส่วนสำคัญที่จะทำหน้าที่พิทักษ์รักษาดูแลและใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่น การบริหาร และการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นจึงไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องของภาครัฐเท่านั้น แต่หากเป็นเรื่องที่ชุมชนในท้องถิ่นต้องช่วยกันในการอนุรักษ์และดูแลทรัพยากรทางธรรมชาติ

^{๑๗} พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน และคณะ. การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐, หน้า ๓๙.

๒.๒.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

ศรีศักร วัลลิโภดม^{๑๘} กล่าวว่า “การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น หมายถึง การให้เกียรติคนภายในเข้ามามีส่วนร่วมและต้องเป็นส่วนร่วมที่เสมอภาค เพราะที่แล่วมานั้นการมี ส่วนร่วมของคนภายในเป็นสิ่งไม่เสมอภาค กล่าวคือ คนภายในคือ คนนำทางและให้ข้อมูลช่วยเหลือ ในการติดต่อสอบถามกับชาวบ้าน โดยที่นักวิจัยจากภายนอกอาจจะอ้าง หรือตอบแทนโดยการให้ของขวัญ แต่ถ้าให้เสมอภาคคนภายในที่ถูกเลือกควรมีฐานะเป็นนักวิจัยด้วย ซึ่งเรียกว่า “นักวิจัยท้องถิ่น” และปรับเปลี่ยนคำวิจัยว่า “กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน”

พิณวลี อังศุพันธุ์^{๑๙} กล่าวว่า “การมีส่วนร่วมของชุมชน ควรจะมีตั้งแต่การเตรียมการจัดการ การวางแผน การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริการ และการได้รับประโยชน์จากการบริการโดยชุมชน ซึ่งจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้การใช้ประโยชน์จะต้องไม่เป็นการเบียดบังทำลายสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมที่ดีจะต้องให้ความสำคัญในรูปแบบของการรวมกลุ่มมากกว่าลักษณะของบุคคล”

๒.๒.๒ ลักษณะของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมนั้นมีหลายขั้นตอนและสามารถกระทำได้ในหลากหลายรูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบนั้นจะมีระดับของการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน

ไพรัตน์ เตชะรินทร์^{๒๐} ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของนโยบายการพัฒนา คือ

๑. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงความต้องการของชุมชน
๒. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองต่อความต้องการของชุมชน

^{๑๘} ศรีศักร วัลลิโภดม, ความรู้เรื่องพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, (เอกสารรายงานการสัมมนาของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

^{๑๙} พินวลี อังศุพันธุ์, การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น จังหวัดนครราชสีมา, วิทยานิพนธ์สาขาวัฒนธรรมศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.

^{๒๐} ไพรัตน์ เตชะรินทร์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ในนโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน ในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบันของประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสการพิมพ์, ๒๕๒๗, หน้า ๖-๗.

๓. ร่วมวางนโยบาย หรือวางแผน หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหาเพื่อสนองความต้องการของชุมชน

๔. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

๕. ร่วมจัดหรือปรับปรุงการบริหารงานการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ

๖. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง

๗. ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม ให้บรรลุตามเป้าหมายที่ที่วางไว้

๒.๒.๓ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

ในการจัดทำแนวทางการพัฒนาเครือข่ายภายใต้สถานการณ์และสภาพการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ทั้งบุคคลภายในท้องถิ่นและนอกท้องถิ่นไม่อาจทำได้ตามลำพัง หากต้องร่วมมือกันในลักษณะความเสมอภาค เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน อีกทั้งมีความจริงใจต่อกันด้วย การริเริ่มต้องมาจากความต้องการภายในชุมชนใดชุมชนหนึ่งของท้องถิ่นก่อน ในท้องถิ่นมีหลายชุมชน แต่ไม่ทุกชุมชนที่มีความริเริ่มและมีศักยภาพในการจัดการ เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดพิพธิภัยชุมชน ขึ้นแล้วพิพธิภัยนั้นจะเป็นของชุมชนใดชุมชนหนึ่งเท่านั้นเพราะการดูแลรักษาตลอดจนค่าใช้จ่ายต่าง ๆ จะเป็นเรื่องของชุมชน ในทำนองตรงข้ามเนื้อหาที่นำมาจัดแสดงจะไม่เป็นเรื่องเฉพาะของชุมชนที่เป็นเจ้าของพิพธิภัยท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมเรื่องราวทั้งหมดของท้องถิ่นหรือ ชุมชนโดยรอบ เพราะถ้าหากมีการเน้นเนื้อหาในการจัดแสดงเฉพาะชุมชนใดชุมชนหนึ่งแล้ว จะไม่สามารถทำให้เห็นเรื่องราวทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นองค์รวมได้อย่างเพียงพอ ยิ่งกว่านั้นจะเป็นการเสนอภาพชุมชนในลักษณะที่โดดเดี่ยวตามลำพังไม่สัมพันธ์และพึ่งพิงใคร ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัด กับความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม

การดำเนินงานเพื่อให้เข้าใจในเนื้อหาของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ขั้นตอนในการดำเนินการเก็บข้อมูลต้องอาศัยการออกไปสำรวจศึกษาตามชุมชนต่างๆ ของท้องถิ่นนอกเหนือไปจากชุมชนที่เป็นที่ตั้งพิพธิภัยท้องถิ่น โดยทั่วไปและตามความเป็นจริงผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องแนวคิด ทฤษฎี และวิธีการ ตลอดจนเทคนิคในการจัดการเครือข่ายนั้นไม่ใช่คนจากภายใน หากเป็นคนภายนอกที่เป็นนักวิชาการ ดังนั้นการวางแผนการกำหนดวิธีการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจึงเป็นเรื่องของคนจากภายนอก^{๒๑} ในสภาวะการณ์ปัจจุบันหากรัฐบาลสนับสนุนการจัดตั้งพิพธิภัยท้องถิ่นขึ้นมาในวัด โดยรวมโบราณวัตถุของชุมชนท้องถิ่นที่ขึ้นทะเบียนไว้ให้เป็นส่วนหนึ่งของพิพธิภัยท้องถิ่น โดยให้อำนาจในการดูแลแก่ วัดและชุมชนท้องถิ่น โดยมีรัฐบาลเป็นผู้ให้การ

^{๒๑} ศรีศักร วัลลิโภดม, “ประสบการณ์ความเป็นมนุษย์ในงานสนามทางมานุษยวิทยา” คนใน :

ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย, กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๕, หน้า ๕-๖.

สนับสนุนทั้งด้านวิธีการเทคนิค การจัดแสดง และงบประมาณในการดำเนินงาน จะทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีความมั่นคงยิ่งขึ้น เพราะปัจจุบันความอยากมีพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งสำนึกร่วมของชุมชนที่อยากเป็นตัวเองนั้น มีมากจนกลายเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งในสังคมและวัฒนธรรมในกระแสของวิวัฒนาการทางสังคมที่ปัจจุบันกำลังเข้าสู่ยุคของประชาสังคม (Civil Society) ที่สังคมมีบทบาทในการจัดการมากกว่าที่จะพึ่งพิงรัฐเหมือนอย่างแต่ก่อนนั้น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ คลังทางภูมิปัญญาของสังคมที่ผู้คนในท้องถิ่นจะต้องรับรู้และเรียนรู้ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดำรงชีพและปรับตัวเองเข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างมีคุณภาพทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ ซึ่งนับได้ว่าเป็นสถาบันทางวัฒนธรรมที่จะต้องมีขึ้นและอาจกล่าวได้ว่าเป็นสถาบันย่อยที่สัมพันธ์กับวัดอย่างแยกกันไต่ยาก ดังนั้นการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ที่มาร่วมจากภายนอกกับผู้ที่อยู่ภายใน คือ ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เพราะการจัดพิพิธภัณฑ์ตาม แนวคิดดังกล่าวนี้ไม่ใช่เรื่องของการเอาสิ่งที่เป็นโบราณวัตถุมาตั้งแสดง หรือเพียรพยายามหาสิ่งของที่เก่าแก่มีราคามาแสดง หากเป็นเรื่องที่จะต้องเอาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นมาจัดแสดง จึงเป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาร่วมกัน พึ่งพิงซึ่งกันและกันระหว่างคน ภายนอกกับคนภายในท้องถิ่น นั่นเอง

จากแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นดังกล่าวแล้วข้างต้นสามารถ สรุปได้ว่าการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างคนภายในชุมชนท้องถิ่นและภายนอกท้องถิ่นที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการให้ความรู้ด้านต่างๆ ปัจจุบันจึงเห็นได้ว่ามีกลุ่มประชาชน ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรชุมชนและเครือข่ายชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ เริ่ม ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว และเริ่มเข้ามามีบทบาทในการจัดการเครือข่ายในระดับต่างๆ มากขึ้น ซึ่งมีรูปแบบและวิธีการในการจัดการที่แตกต่างกันออกไปแต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากการจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นงานที่ดำเนินการโดยภาครัฐมาโดยตลอด

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย

เครือข่าย (Network) คือ การเชื่อมโยงของคน กลุ่มของคน หรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกันหรือท ากิจกรรมร่วมกัน ภายใต้เป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ มีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระเท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ในทางสังคมวิทยาเครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Network) ที่แตกต่างจากกลุ่ม โดย “กลุ่ม” จะมีขอบเขตชัดเจน รู้ว่าใครเป็นสมาชิก มีความเป็นรูปธรรม มีโครงสร้างทางสังคม แต่เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต ไม่มีโครงสร้างแน่นอนตายตัว อาจมีการออกแบบโครงสร้างขึ้นมาทำหน้าที่สานความสัมพันธ์ระหว่างคน กลุ่มองค์กรให้ต่อเนื่อง แต่ในเครือข่ายมีความเป็นอิสระไม่มีใครบังคับให้ใคร

ทำอะไรได้ แต่ละคนหรือกลุ่มองค์กรต่างก็เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายได้พอ ๆ กัน รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายจึงมีความซับซ้อนกว่ากลุ่มหรือองค์กรมาก

การสร้างเครือข่ายเป็นการเริ่มต้นของการสร้างเป้าหมายร่วมกันของภาคีสมาชิก ซึ่งแม้ว่าสมาชิกที่เกี่ยวข้องจะมีบทบาทหน้าที่ความถนัดต่าง ๆ กัน แต่เมื่อทุกคนได้เข้ามารับรู้ในเป้าหมายหรือปัญหาาร่วมกัน สมาชิกแต่ละส่วนจะได้ปรับและแสดงบทบาทตามศักยภาพ หรือความถนัดของตน เพื่อตอบสนองเป้าหมายของเครือข่ายได้ ดังนั้น เครือข่ายจึงเป็นรูปแบบการทำงาน ในลักษณะสร้างความร่วมมือ ประสานงานกันในแนวราบระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง และเป็นแนวทางที่ตรงกันกับแนวคิดของการพัฒนาในปัจจุบัน

๒.๓.๑ ความหมายของเครือข่าย

นักวิชาการและผู้รู้หลายท่านได้ให้คำจำกัดความ และความหมายของเครือข่าย (Network) ไว้มากมาย แต่ส่วนใหญ่จะมีความคล้ายคลึงกัน ดังนี้

พจนานุกรมของ The Webster's Collegiate^{๒๒} ให้คำจำกัดความของเครือข่าย ว่า เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูล หรือบริการกันระหว่างบุคคลกลุ่ม หรือสถาบัน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ไม่ได้บัญญัติคำว่า เครือข่ายไว้ มีแต่ คำว่า เครือ และ ข่าย คำว่า เครือ หมายถึง เถาไม้ พรรณไม้ที่เป็นเถา เชื้อสาย วงศ์วาน ใช้เรียกวงที่มีหัวกลั้วว่า เครือกลั้ว (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒)^{๒๓} ส่วนคำว่า ข่าย หมายถึง เครื่องดักสัตว์ ถักเป็นตารางแห และให้ความหมายของข่ายงานว่า วงวานที่อยู่ ในความควบคุมดูแล และประสานกัน (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒)^{๒๔}

โดยสรุปศัพท์แล้ว เครือข่าย หมายถึง สายใยความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างสมาชิก เพื่อร่วมกัน ปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๒๕}

๑) ความหมายของเครือข่ายที่เป็นธรรมชาติของข่ายใยชีวิต

ความหมายของเครือข่ายที่ เป็นธรรมชาติของข่ายใยชีวิตมาจากพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับเครือข่ายที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

^{๒๒} Meriam Webster, Inc. Webster's ninth new collegiate dictionary. Springfield, Mass: Merriam-Webster. ๑๙๙๑.

^{๒๓} ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๒, หน้า ๒๕๙.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๓ – ๑๘๔.

^{๒๕} สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐๕.

๑.๑) เครือข่ายเป็นธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่ง

๑.๒) เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบ

๑.๓) เครือข่ายเป็นโครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาติ

เครือข่าย หมายถึง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและการปฏิสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันของสรรพสิ่ง แล้วสร้างภาระหน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนกลายเป็นความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่มีการสานต่อกันอย่างแนบแน่น แต่มีความยืดหยุ่นและมีความเป็นอิสระในตนเอง โดยเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวตลอดเวลา ซึ่งเป็นไปตามหลักธรรมชาติที่สรรพสิ่งจะมีจุดเริ่มต้น เติบโต หยุดพัก และขยายขยาย โดยขึ้นอยู่กับจังหวะ เวลา และสถานการณ์แวดล้อมหรือโอกาส^{๒๖}

เครือข่าย หมายถึง การเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นไปตามกฎของธรรมชาติที่สิ่งต่าง ๆ ล้วนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ โดยสิ่งต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันนี้ยังคงมีความเป็นอิสระของตนเอง ไม่ถูกครอบงำโดยระบบความสัมพันธ์จนสูญเสียเอกลักษณ์ของตนเอง

๒) ความหมายของเครือข่ายที่เป็นความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์

เครือข่าย หมายถึง ขบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่างโดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน^{๒๗}

ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในสังคมมนุษย์ กระบวนการตอบสนองต่อความต้องการและความสนใจของคนส่วนใหญ่ในสังคม จะจัดอยู่ในรูปแบบของการจัดการกับสิ่งต่างๆ ซึ่งเมื่อความสนใจนั้นได้รับการตอบสนองหรือบรรลุความสำเร็จ ก็จะมีการเก็บรักษาไว้ในรูปแบบของแนวคิดแบบแผนการปฏิบัติ และการสั่งสม/ การสืบทอดต่อคนรุ่นใหม่ ซึ่งกลายเป็นวัฒนธรรมทางสังคมในที่สุด และระบบที่มีอยู่ภายในวัฒนธรรมนั้น ๆ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของผู้คนอย่างมากมาย เป็นทั้งความสัมพันธ์ที่เป็นไปในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยและการยอมรับในวิถีการดำรงอยู่ ตัวอย่างเช่น บุคคล กลุ่มหรือชุมชน ที่มีความเชื่อ มีความรู้สึกนึกคิดว่าเป็นพวกเดียวกัน นับถือศาสนาเดียวกัน ยึดหลักการในการด ารงชีวิตคล้ายคลึงกัน สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานให้กลุ่มบุคคลหรือชุมชนนั้น มีความไว้วางใจในการที่จะสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ร่วมกันและสร้างความสัมพันธ์ผ่านระบบความเชื่อวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ถูกละเลยมาอธิบายถึงความเป็นเครือข่ายทางสังคมใน

^{๒๖} พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอูน), เครือข่าย : ธรรมชาติความรู้และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๗) หน้า ๓๔ – ๓๕.

^{๒๗} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘) หน้า ๘.

มิติแห่งความร่วมมือและความไว้วางใจต่อกันโดยมีพื้นฐานมาจากการยอมรับในแบบแผนการปฏิบัติ และวิถีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม^{๒๘}

การยอมรับในแนวคิดและแบบแผนการปฏิบัติในทางวัฒนธรรมนั้นสามารถนำไปสู่การจัดการในสังคมมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพและเป็นเครือข่ายได้ ตัวอย่างเช่น ในภาคเหนือ ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในวัฒนธรรมชุมชน มีบทบาทสำคัญในการจัดระเบียบสังคมและการจัดการทรัพยากรในชุมชน โดยมีกระบวนการเชื่อมโยงคนกับคน และคนกับธรรมชาติอย่างประสานสอดคล้อง การจัดการชุมชนและเครือข่ายดังเช่น การจัดระบบเหมือนฝายที่มีการให้สิทธิในการใช้น้ำแก่ทุกฝายที่เข้ามาช่วยกันดูแลเหมือนฝาย แล้วขยายแนวร่องออกไป จนกลายเป็น “เครือข่ายลุ่มน้ำ” ที่มีการจัดสรรการใช้น้ำอย่างเกื้อกูลนั้น ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยความเชื่อและพื้นฐานทางวัฒนธรรมมาเป็นเครือข่ายทางสังคม

๓) ความหมายของเครือข่ายที่เป็นเครือข่ายประสานงาน

เครือข่าย หมายถึง กลุ่ม องค์กร หลายกลุ่มมารวมตัวกัน ประสานเชื่อมโยง สร้างความสัมพันธ์ ถักทอ สร้างสรรค์กิจกรรมบนพื้นฐานของความเอื้ออาทร เกิดพลังในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายทุกองค์กรและให้ชุมชนเข้มแข็ง (สำนักส่งเสริมศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน)^{๒๙}

๔) ความหมายของเครือข่ายที่เป็นพลังในการทำงาน

เครือข่าย หมายถึง การที่สมาชิกนำพลังหรือศักยภาพของตนมารวมเข้าด้วยกัน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถจนเพียงพอที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จร่วมกัน ซึ่งนอกจากจะเป็นการเพิ่มพลังในการดำเนินงานแล้วยังเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับเครือข่ายอีกด้วย^{๓๐}

๕) ความหมายของเครือข่ายที่เป็นเครือข่ายประชาสังคม

เครือข่าย หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคม หรือมีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งจะนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกัน สื่อสารกัน ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความสมานฉันท์ ความรักความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย^{๓๑}

^{๒๘} สุจิตรา ยางนอก. เอกสารประกอบการสอน รายวิชาเครือข่ายการเรียนรู้กับการพัฒนาสังคม.

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ๒๕๖๒, หน้า ๙.

^{๒๙} สำนักส่งเสริมศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, เอกสารแนวคิด แนวทางและกรณีตัวอย่างการดำเนินงานศูนย์ประสานงานของเครือข่ายองค์กรชุมชน, ๒๕๔๗, หน้า ๕.

^{๓๐} อ่างแล้ว, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, หน้า ๒๑๐.

^{๓๑} พิมพ์วัลย์ บุญมงคล และคณะ, ศักยภาพประชาคมในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อหญิงและเด็ก. นครปฐม: เจริญดีการพิมพ์, ๒๕๔๖, หน้า ๑๕.

สรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้งทางตรงและทางอ้อมของสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและมีชีวิต รวมทั้งมนุษย์ที่มีการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นระบบ ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิก ทำให้เกิดการรวมพลังจนสามารถดำรงตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบัน และพัฒนาไปสู่อนาคตได้อย่างไม่มีสิ้นสุด

๒.๓.๒ แนวคิดและหลักการในการก่อเกิดเครือข่าย

แนวความคิดในการก่อเกิดเครือข่ายชุมชนที่สำคัญมี ๕ ประการ ดังนี้

๑) แนวความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของเครือข่าย

เครือข่าย คือ ธรรมชาติที่แท้จริงของระบบชีวิตทั้งหลายต้องพึ่งพาอาศัยกัน มีการดำรงอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก้อน เป็นระบบที่เปิดรับข้อมูล ความรู้ เพื่อเกิดกระบวนการปรับตัวและการจัดการตัวเองของสิ่งที่มีชีวิต อันเป็นที่มาของการเรียนรู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต โครงสร้าง กระบวนการ และแบบแผนของระบบในทุกระบบและทุกระดับ ดังนั้นการเข้าใจชีวิตและเครือข่าย คือ การเข้าใจความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่มีต่อกัน เช่น ความล่มสลายของหมู่บ้านที่ถูกกระแสนิคมจากระบบกลไกตลาดเสรีรุกราน จนกระทั่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

๒) แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบ

เครือข่าย เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบที่เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยไม่ละทิ้งสาเหตุและปัจจัย ผลลัพธ์ และบริบทที่เกี่ยวข้อง เป็นการมองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม เป็นระบบเปิดที่เชื่อมโยงกับสิ่งอื่น ๆ อย่างต่อเนื่องและความเป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่ระหว่างกัน หรือมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นเครือข่าย และระบบที่ผูกพัน หรือเป็นองค์รวมที่ผสมผสานสรรพสิ่งเข้าเป็นหนึ่งเดียว เช่น จากระบบนิเวศวิทยา ประกอบด้วยหน่วยของสิ่งมีชีวิตที่เชื่อมโยงพึ่งพาอาศัยกัน

๓) แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเครือข่ายในทางสังคมวิทยา

เครือข่าย เกิดจากกระบวนการจัดระบบของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มคน องค์กร และสมาชิกของเครือข่ายในระดับต่าง ๆ ให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน บนพื้นฐานที่สำคัญคือ การประสานงาน การยอมรับในศักดิ์ศรีซึ่งกันและกัน การมีอิสระต่อกันแต่พร้อมที่จะด าเนินงานร่วมกัน สนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีทั้งที่เป็นโครงสร้างเครือข่ายที่มีแบบแผน และโครงสร้างเครือข่ายตามธรรมชาติ ที่มีได้กำหนดแบบแผนไว้

๔) แนวความคิดเกี่ยวกับธุรกิจของเครือข่าย

เสรี พงศ์พิศ^{๓๒} สรุปแนวคิดเรื่องเครือข่ายนิยมแพร่หลาย เกิดขึ้นในภาคธุรกิจเป็นการผูกมัดทางสังคมระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับปัจเจกบุคคลและระดับองค์กรตามกฎหมายเกณฑ์ที่ตั้งไว้

^{๓๒} อ้างแล้ว, เครือข่าย, หน้า ๓๔ – ๔๑.

ร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยน ไหลเวียนทรัพยากร ข้อมูลข่าวสารและเอื้อประโยชน์กันและกัน เป็นองค์กรแบบเครือข่าย ทำให้เกิดความร่วมมือทั้งภายในหน่วยงานและภายนอกหน่วยงาน ใช้ปรัชญาการเสริมศักยภาพคนให้เข้มแข็ง

๕) แนวความคิดเกี่ยวกับกลไกการทำงานของเครือข่าย

สำนักส่งเสริมศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน^{๓๓} ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับกลไกการทำงานของเครือข่ายไว้ว่า สรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในระบบเครือข่ายความสัมพันธ์เรียกว่า จุด (Node) ถ้าหากมีการเชื่อมโยงระหว่างจุดต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของจุดเหล่านี้คือ เครือข่าย ส่วนที่เป็นศูนย์กลางของการเชื่อมประสานระหว่าง Node เรียกว่า Hub

เครือข่าย หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคม หรือมีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งจะนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกัน สื่อสารกัน ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความสมานฉันท์ ความรักความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย^{๓๔}

สรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้งทางตรงและทางอ้อมของสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งสิ่งที่ไม่มีชีวิตและมีชีวิต รวมทั้งมนุษย์ที่มีการเชื่อมประสานกัน นอย่างเป็นระบบ ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิก ทำให้เกิดการรวมพลังจนสามารถดำรงตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบัน และพัฒนาไปสู่อนาคตได้อย่างไม่มีสิ้นสุด

๒.๓.๓ องค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย

องค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย มีดังนี้

๑) หน่วยชีวิตหรือสมาชิก เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยแต่ละหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกันตามหลักธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องเพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้นหน่วยชีวิตหรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

๒) จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคล กลุ่มองค์กร มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง

^{๓๓} อ่างแล้ว, สำนักส่งเสริมศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, เอกสารแนวคิด แนวทางและกรณีตัวอย่างการดำเนินงานศูนย์ประสานงานของเครือข่ายองค์กรชุมชน, หน้า ๑ - ๕.

^{๓๔} อ่างแล้ว, สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, หน้า ๑๕.

“การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดหมายนั้น

๓) การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมาร่วมกันนั้น สิ่งที่ยึดโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกันและกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคลยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับเคลื่อนที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธี เพื่อแก้ไขปัญหานั้น ๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่าวนั้น สามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาได้มากกว่า

๔) การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่จะขาดมิได้ก็คือการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่าวนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่ เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการและวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลต่อเนื่อง เพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากการมีส่วนร่วมแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้า ๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

๕) ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่าเป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยแล้วสิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์มิได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้ว ความเป็นเครือข่ายก็อยู่ในภาวะที่เสื่อมถอย ดังนั้น การ

พัฒนาระบบเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรม และข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่ายนั้น ๆ

๒.๓.๔ ประเภทและรูปแบบองค์กร เครือข่าย

จากการพัฒนาเครือข่ายในประเทศไทย พบว่ามีกระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่ายในภาค ส่วนต่าง ๆ ทั้งจากภาครัฐ ชุมชน และเอกชน ประเภทและรูปแบบของเครือข่ายชุมชนจึงแตกต่างกัน ไปตามนิยาม และกิจกรรม พอสรุปรูปแบบและประเภทเครือข่ายได้ ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑) เครือข่ายเชิงพื้นที่ (area)

หมายถึง การรวมตัวของกลุ่ม องค์กร เครือข่าย ที่อาศัยพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักใน การทำงานร่วมกันเป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นเป้าหมายนำทาง และ เป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนต่าง ๆ ออกจากกัน โดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่ง ความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่ายลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงพื้นที่ สามารถจัด ได้หลายระดับตามพื้นที่และกิจกรรมที่เกิดขึ้น การแบ่งเครือข่ายตามระบบการปกครองของภาครัฐ เช่น

- เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบลและอำเภอ เช่น เครือข่ายประชาคม อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
- เครือข่ายระดับจังหวัด เช่น เครือข่ายประชาคม จ.น่าน
- เครือข่ายระดับภูมิภาค เช่น เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ
- เครือข่ายระดับประเทศ เช่น เครือข่ายสมาพันธ์เกษตรกรแห่งประเทศไทย
- เครือข่ายองค์กรระหว่างประเทศ เช่น เครือข่ายการพัฒนาของ UNDP
- แบ่งพื้นที่ตามความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำปิง เครือข่ายอ่าวปัตตานี ฯลฯ

๒) เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue Network)

หมายถึง เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรม หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการ รวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้น ๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิง ประเด็นกิจกรรม สามารถแบ่งได้อย่างมากมายตามประเด็นกิจกรรม และความสนใจที่เกิดขึ้นของฝ่าย ต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยไม่ยึดติดกับพื้นที่ดำเนินการ แต่ใช้หลักของกิจกรรม ที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนดความเป็นเครือข่าย เช่น เครือข่ายป่าชุมชน, เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน เครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายด้านคุ้มครองผู้บริโภคเครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายปฏิรูปการศึกษา เครือข่ายสิทธิมนุษยชนเครือข่ายสุขภาพ เป็นต้น

๓) เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่

หมายถึง เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรม และการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมเป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย ซึ่งอาจแบ่งเป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเครือข่ายต่าง ๆ ดังกล่าวมุ่งเน้นการดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของหน่วยงาน หรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้น ๆ ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายประเภทนี้ สำหรับสังคมไทยอาจแบ่งกลุ่มผลประโยชน์ได้ ๔ ภาคส่วนใหญ่ ๆ ได้แก่

๓.๑) เครือข่ายภาครัฐ เช่น เครือข่ายสถาบันการศึกษา เครือข่ายกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เครือข่ายองค์กรอิสระของภาครัฐ เช่น สถาบันพระปกเกล้า สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น

๓.๒) เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เช่น สภาหอการค้า สมาอุตสาหกรรม สมาคมผู้ส่งออก เครือข่าย SME ฯลฯ

๓.๓) เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายเพื่อนตะวันออก เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ เครือข่ายด้านแรงงานสวัสดิการสังคม เครือข่ายมูลนิธิ YMCA ฯลฯ

๓.๔) เครือข่ายภาคประชาชน เช่น เครือข่ายปราชญ์อีสาน เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายสมัชชาคนจน เป็นต้น

๒.๓.๕ ลักษณะของเครือข่าย

เสรี พงศ์พิศ^{๓๕} กล่าวว่า เครือข่ายทุกประเภท ทุกแบบ ทุกเครือข่าย มีลักษณะร่วมกัน ๕ ประการ ดังนี้

๑) เป็นกลุ่ม องค์กร หรือบุคคลที่มาร่วมกัน เพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน

๒) เป็นเวที เพื่อกิจกรรมทางสังคม โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๓) ดำรงอยู่ได้ยาวนาน ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่ง ที่ต่อเนื่องไม่ใช่แบบเฉพาะกิจ

๔) สมาชิกมีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกัน และร่วมรับผิดชอบ

๕) มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกันและความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

^{๓๕} อ้างแล้ว, เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย, หน้า ๒๐๑.

๒.๔ แนวคิดเรื่องเครือข่ายทางวัฒนธรรม

เครือข่ายในที่นี้จำกัดความหมายถึง รูปแบบหนึ่งของประสานงานของบุคคล ซึ่งอาจเป็นปัจเจก กลุ่ม หรือองค์กร หลายองค์กรโดยต่างมีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมายวิธีทำงาน และกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคล กลุ่มหรือองค์กรที่ว่านี้ ได้มีการประสานการทำงานบางอย่างด้วยระยะเวลายาวนานพอสมควร มีกิจกรรมร่วมกันเป็นครั้งคราวไม่จำเป็นต้องสม่ำเสมอ การร่วมมือกันเบื้องต้นนี้สามารถนำไปสู่การสร้างความร่วมมือ หรือให้ความช่วยเหลือเพื่อแก้ไขปัญหา ลักษณะดังกล่าวถือเป็นการเข้าร่วมกันเป็นองค์กรเครือข่าย^{๓๖} อย่างไรก็ตาม ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ถูกนำมาทบทวนควบคู่กับกระแสการฟื้นฟูเศรษฐกิจและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น ด้วยนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ทำให้การฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมภายใต้ขององค์กรท้องถิ่นและกลุ่มประชาสังคมหลากหลายรูปแบบ ท้องถิ่นหรือชุมชนหลายแห่งสามารถกำหนดอัตลักษณ์ของตนได้อย่างน่าสนใจ

ปัจจัยประการหนึ่งที่ท้องถิ่นและองค์กรวัฒนธรรมท้องถิ่น สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนนั้น เป็นผลจากการดำเนินงานในรูปแบบ“เครือข่าย” ที่นิยามได้ถึงรูปแบบของการประสานงานของบุคคล ซึ่งอาจเป็นปัจเจก กลุ่ม หรือองค์กร หลายองค์กรร่วมมือกันประสานความช่วยเหลือเพื่อแก้ไขปัญหาของสมาชิก ทั้งนี้ รูปแบบการดำเนินงานเครือข่ายนั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างสัมฤทธิ์ผลให้การดำเนินงานขององค์กรทางวัฒนธรรมหลายแห่งที่สามารถพัฒนาศักยภาพ และมีความยั่งยืนมากกว่าที่จะดำรงตนอยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือหน่วยเดียวเป็นเอกเทศ^{๓๗}

๒.๔.๑ ความหมายของวัฒนธรรม

มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อประโยชน์แห่งการดำรงชีวิต วัฒนธรรมจึงมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงมีผู้ให้ความหมายคำว่า “วัฒนธรรม” ไว้หลากหลาย ดังนี้

^{๓๖} วารุณี โอสธามย์. ศักยภาพและการพัฒนาองค์กรเครือข่ายทางวัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา เครือข่ายประชาสังคมเมืองเชียงใหม่กับการฟื้นฟู-สืบสานวัฒนธรรมล้านนา, วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (ตุลาคม-มีนาคม ๒๕๕๗), ๒๕๕๗, หน้า ๑๓๒.

^{๓๗} กาญจนา แก้วเทพ. เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. ๒๕๓๘, หน้า ๓๔.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกันและร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน^{๓๘}

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕ ได้ให้ความหมายว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อยความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน^{๓๙}

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต)^{๔๐} ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้หลายนัย ดังนี้

“วัฒนธรรม” หมายถึง ผลรวมของการสั่งสร้างสรรค์และภูมิธรรม ภูมิปัญญา ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้น ๆ

“วัฒนธรรม” หมายถึง การสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญา ทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้น ๆ อยู่รอดและเจริญสืบต่อกันมาและเป็นอยู่อย่างที่เป็นในปัจจุบัน

“วัฒนธรรม” หมายถึง สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ ซึ่งจะเป็พื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไป ตลอดจนเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญงอกงามของสังคมนั้น ๆ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมเป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกันวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรม มีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผน และทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น

จากความหมายของวัฒนธรรมที่แสดงไว้ข้างต้นนั้น ล้วนแต่มีความหมายและมีคุณค่าทั้งสิ้น และยังมีการชี้ให้เห็นในแง่มุมที่ต่างกันของวัฒนธรรม ฉะนั้นในการดำเนินงานวัฒนธรรมจึงเป็นการดำเนินงานเพื่อให้บังเกิดผลต่อชีวิตของคนในชาติ โดยมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่สมดุลและยั่งยืนระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสภาพแวดล้อม และธรรมชาติคนไทยทุกคนจึงควรตระหนักในความจำเป็นที่ต้องใช้วัฒนธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญในกระบวนการพัฒนาร่วมทั้งเห็นความสำคัญของวัฒนธรรม และศึกษาหาความรู้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ

^{๓๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์ , ๒๕๔๕).

^{๓๙} พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติพุทธศักราช ๒๔๘๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๖.

^{๔๐} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต อ่างในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ๒๕๔๔ : ๑-๒).

ชาวซึ่งและภาคภูมิใจในภูมิปัญญา ค่านิยม แบบแผนอันดีงามแห่งวิถีชีวิตแบบไทยตลอดจนช่วยกันเผยแพร่วัฒนธรรมและร่วมแรงร่วมใจกันที่จะธำรงรักษาไว้ ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามของชาติไทยไว้สืบต่อไป

๒.๔.๒ เครือข่ายวัฒนธรรม

๑. สภาวัฒนธรรม

สภาวัฒนธรรม คือ ที่ประชุมของสตรีบุรุษ ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม

สภาวัฒนธรรม คือ องค์กรผลักดันให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

สภาวัฒนธรรม คือ องค์กรเอกชนที่ เกิดจากการรวมตัวกันตามความสมัครใจของประชาชนทุกหมู่เหล่า

สภาวัฒนธรรม คือ เวทีที่เป็นศูนย์กลางการติดต่อประสานงานร่วมพลังปฏิบัติกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกัน

สภาวัฒนธรรม คือ องค์กรภาคเอกชนที่ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ส่งเสริมสนับสนุน ให้จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ประชาชนผู้ที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานวัฒนธรรมของท้องถิ่น^{๔๑}

๑.๑ องค์ประกอบ สภาวัฒนธรรม ประกอบด้วย ประชาชนจากทุกหมู่เหล่า จากทุกภาคส่วนจัดระเบียบเป็นกลุ่ม ๆ เรียกว่า ภาคีต่าง ๆ ได้แก่

- ๑) ภาคีธุรกิจ
- ๒) ภาคีราชการ
- ๓) ภาคีวิชาการ
- ๔) ภาคีเอกชน
- ๕) ภาคีประชาชน
- ๖) ภาคีอื่น ๆ

ภาคีเหล่านี้รวมตัวกันเป็นระบบเครือข่าย เครือข่ายทางวัฒนธรรม และคัดเลือกผู้แทนเข้ามาเป็นคณะกรรมการบริหารดำเนินงานวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น

๑.๒ ประเภทสภาวัฒนธรรม สภาวัฒนธรรมมีหลายประเภท แบ่งเป็นระดับต่าง ๆ ได้แก่

- ๑) สภาวัฒนธรรมจังหวัด
- ๒) สภาวัฒนธรรมอำเภอ

^{๔๑} สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, แผนแม่บท ปิรณรงค์วัฒนธรรมไทย พ.ศ. ๒๕๓๗, กรุงเทพมหานคร : สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ , ๒๕๕๐, หน้า ๔๒.

- ๓) สภาวัฒนธรรมตำบล
- ๔) สภาวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร
- ๕) สภาวัฒนธรรมเขตต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร
- ๖) สภาวัฒนธรรมแขวง
- ๗) สภาวัฒนธรรมไทยในต่างประเทศ
- ๘) สภาวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น สภาวัฒนธรรมชนเผ่า ฯลฯ

๑.๓ บทบาทหน้าที่ ภารกิจสภาวัฒนธรรม

๑) จัดกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมให้สภาวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ และแนวความคิดการดำเนินงานวัฒนธรรม

๒) สนับสนุน ส่งเสริม การดำเนินงานวัฒนธรรมในท้องถิ่น

๓) ประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับหน่วยปฏิบัติเชื่อมโยงกันเป็นระบบเครือข่าย

๔) ระดมทรัพยากรจากทุกภาคส่วน สนับสนุนงานวัฒนธรรม

๕) ทำกิจกรรมเฝ้าระวัง เผยแพร่ อนุรักษ์ พัฒนา ส่งเสริม พัฒนางานวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นตามความเหมาะสม

๑.๔ ปรัชญาแนวความคิดการจัดตั้งสภาวัฒนธรรม

แนวความคิดการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมเกิดจากปรัชญาที่ว่า วัฒนธรรมเป็นของประชาชน การดำเนินงานวัฒนธรรมจะบรรลุผลได้ดียั้งต้องให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบการดำเนินงานวัฒนธรรม

การพัฒนาจะให้สมดุลยั่งยืนต้องสนองความต้องการของท้องถิ่นอย่างเข้าใจและเข้าถึงด้วยการพัฒนาที่ให้ประชาชนแต่ละท้องถิ่นมีส่วนร่วมรับผิดชอบ สภาวัฒนธรรมเป็นแหล่งรวมของปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีประสบการณ์ที่หลากหลายการให้ประชาชนแต่ละท้องถิ่นเข้ามา ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา เพื่อประชาชนและโดยประชาชนในท้องถิ่นของตนหรือให้เกิดความรับผิดชอบ คิดเองทำเอง ภาครัฐเป็นเพียงผู้ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาจะขับเคลื่อนไปอย่างถูกทิศทาง แก้ปัญหาตรงเป้าหมายได้มากขึ้น ดังนั้น สภาวัฒนธรรมจึงเป็นชุมพลแห่งการพัฒนาที่สำคัญยิ่ง^{๔๒}

๒. ศูนย์วัฒนธรรม

ศูนย์วัฒนธรรม คือ หน่วยงานเครือข่ายที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติดำเนินการให้จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินงานวัฒนธรรมทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค การจัดตั้งศูนย์

^{๔๒} อ่างแล้ว, เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย, หน้า ๒๔.

วัฒนธรรมนี้จัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยศูนย์วัฒนธรรมเนื่องจากในขณะนั้น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาเมื่อโอนอำนาจหน้าที่ มากระทรวงวัฒนธรรม และในปัจจุบันสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกำลังดำเนินการ ปรับปรุงระเบียบ โครงสร้าง กำหนดระบบงานและภารกิจของศูนย์วัฒนธรรมใหม่ให้เหมาะสมและมี ประสิทธิภาพมากขึ้น

๒.๑ ประเภทของศูนย์วัฒนธรรม แบ่งประเภทของศูนย์วัฒนธรรม ดังนี้

- ๑) ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด
- ๒) ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ
- ๓) ศูนย์วัฒนธรรมในสถานศึกษา
- ๔) ศูนย์วัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร

๒.๒ หน้าที่ของศูนย์วัฒนธรรม

- ๑) ศึกษา ค้นคว้า วิจัย และรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรม
- ๒) อนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนา และเผยแพร่วัฒนธรรม
- ๓) ฝึกอบรมและสนับสนุนการฝึกอบรมวิทยากรและบุคลากรทางวัฒนธรรม
- ๔) จัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมและหรือจัดดำเนินการหอวัฒนธรรม
- ๕) ประสานงานและสนับสนุนการดำเนินงานวัฒนธรรมกับหน่วยงานที่

เกี่ยวข้องในท้องถิ่นทั้งภาครัฐบาลและเอกชน

- ๖) หน้าที่อื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมายจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม

แห่งชาติ^{๔๓}

๓. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหาร ส่วนตำบล กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา หรือจะเรียกตามความเข้าใจง่าย ๆ ทั่ว ๆ ไปอาจเรียกว่า รัฐบาลท้องถิ่น ซึ่งนอกจากจะมีบทบาทอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายบัญญัติไว้แล้วยังมีการกำหนดหน้าที่ เกี่ยวกับเรื่องงานวัฒนธรรมไว้เป็นการเฉพาะดังนี้ คือ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ท้องถิ่น หรือชุมชน ท้องถื่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิ อนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดี ของท้องถิ่นและของชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษา ศิลปะ จารีต ประเพณี ภูมิปัญญา ท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

^{๔๓} อ้างแล้ว, สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, หน้า ๒๕.

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรม และการฝึกอาชีพตามความเหมาะสม และความต้องการภายในท้องถิ่นนั้นและเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา อบรมของรัฐ โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับมาตรฐานและระบบการศึกษาของชาติการจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นตามวรรคสอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะจารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย ให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ในการส่งเสริมกีฬา จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น (พระราชบัญญัติ กำหนดแผนและขั้นตอนกระจายอำนาจแก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มาตรา ๑๖ (๑๑) (๑๘))

องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น (พระราชบัญญัติ องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๒๕๕๐ มาตรา ๔๕(๗ ทวิ))

เทศบาลมีอำนาจและหน้าที่ บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น (พระราชบัญญัติ เทศบาล ๒๕๔๖ มาตรา ๕๐ (๘))

องค์กรบริหารส่วนตำบล มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล ๒๕๓๗ มาตรา ๖๖)

องค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ส่งเสริมการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น (พระราชบัญญัติ องค์การบริหารส่วนตำบล ๒๕๓๗ มาตรา ๖๗ (๕))

จะเห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐบาลท้องถิ่นเป็นหน่วยงานราชการที่เข้าถึงประชาชนในแต่ละท้องถิ่นได้มากที่สุด ดังนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงเป็นหน่วยงานสำคัญที่เป็นภาคีเครือข่ายดำเนินงานวัฒนธรรมที่จะเป็นพลังในการขับเคลื่อนงานวัฒนธรรมให้เกิดมรรคผลส่งผลกระทบต่อประชาชนได้อย่างกว้างขวาง^{๔๔}

๔. สมาคม/มูลนิธิ

สมาคม คือ การก่อตั้งองค์กรสมาคมเพื่อกระทำการใด ๆ อันมีลักษณะต่อเนื่องร่วมกันและมีใช่เป็นการหาผลกำไรหรือรายได้มาแบ่งปันกัน ต้องมีข้อบังคับและจดทะเบียนตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ตราขึ้นใหม่ พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๗๘

๕. มูลนิธิ

มูลนิธิ ได้แก่ ทรัพย์สินที่จัดสรรไว้โดยเฉพาะสำหรับวัตถุประสงค์ เพื่อการกุศลสาธารณะ การศาสนา ศิลปะ วิทยาศาสตร์ วรรณคดี การศึกษา หรือ เพื่อสาธารณประโยชน์อย่างอื่น โดยมีได้มุ่ง

^{๔๔} กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, แผนกลยุทธ์การบริหารทรัพยากรบุคคลกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๐, กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๒๕๕๐.

หาผลประโยชน์ มาแบ่งปันกัน และได้จดทะเบียนตามบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่
ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๑๑๐

สมาคม มูลนิธิ ที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นตามมาตรา ๑๔ แห่งพระราชบัญญัติวัฒนธรรม
แห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๘๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๖ และจะต้องปฏิบัติตามข้อบังคับสภา
วัฒนธรรมแห่งชาติ เรื่อง ควบคุมสมาคมและองค์กรต่าง ๆ ลงวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๘๖ โดยจอมพล
ป.พิบูลสงคราม ประธานกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ

๖. ภาควิชาอื่น ๆ

ภาคเครือข่าย ดำเนินงานวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากภาควิชาหลัก ๆ คือ
สภาวัฒนธรรม ศูนย์วัฒนธรรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สมาคม มูลนิธิ แล้วยังมีเครือข่าย
อื่นอีก ได้แก่

๖.๑ ชุมชนนาร่องในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน ชุมชนเหล่านี้เป็น
เครือข่ายเฉพาะกิจตามรายโครงการคือ โครงการส่งเสริมการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในวิถี
ชีวิต โดยมีการเสนอเข้ามาพิจารณาคัดเลือกคล้าย ๆ กับชุมชนนาร่อง วัฒนธรรมไทยสู่เศรษฐกิจ
ชุมชนเหล่านี้ สวช. ได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นครูซึ่งกันและกัน ได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยน
ความรู้ประสบการณ์การพัฒนาชุมชน สังคม ท้องถิ่นของงาน

๖.๒ ศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน กระทรวงวัฒนธรรม มีนโยบายส่งเสริมให้
ดำเนินการและให้ปรับชื่อใหม่เป็นโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนขึ้นเพื่อเป็นแหล่งรวมด้าน
วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ

สรุปได้ว่า เครือข่ายวัฒนธรรม ประกอบด้วย สภาวัฒนธรรม ศูนย์วัฒนธรรม องค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สมาคม/มูลนิธิ มูลนิธิ และภาควิชาอื่น ๆ การพัฒนาต้องสนองความ
ต้องการของท้องถิ่นอย่างเข้าใจและเข้าถึงด้วยการพัฒนาที่ให้ประชาชนแต่ละท้องถิ่นมีส่วนร่วม
รับผิดชอบ เพื่อประชาชนและโดยประชาชนในท้องถิ่นของตน หรือให้เกิดความรับผิดชอบ คิดเองทำ
เอง ภาครัฐเป็นเพียงผู้ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาจะขับเคลื่อนไปอย่างถูกต้องทิศทาง แก้ปัญหาตรง
เป้าหมายได้มากขึ้น ดังนั้น สภาวัฒนธรรมจึงเป็นชุมพลแห่งการพัฒนาที่สำคัญยิ่ง

อย่างไรก็ตาม การเข้าร่วมเป็นเครือข่ายนี้ ลักษณะความเป็นเครือข่ายอาจเป็นการ
กำหนดเป้าหมายการทำงานบางอย่างร่วมกันหรือรักษาผลประโยชน์บางอย่างร่วมกันหากแต่การเป็น
เครือข่าย บุคคล กลุ่มหรือองค์กรในเครือข่ายต่างก็มีความเป็นอิสระหรือเอกเทศ สามารถดำเนินพันธ
กิจของตนเองไปได้^{๔๕} การประสานเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายต้องเป็นไปอย่างเป็นระบบความสัมพันธ์

^{๔๕} อรรถนพ พงษ์วาท. **ครูกับเครือข่ายทางสังคม**. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
๒๕๓๙, หน้า ๖๗.

หรือกำหนดภายใต้หลักการร่วมกัน เพราะการเข้าร่วมเครือข่ายถือเป็นการร่วมกันเป็นบางส่วนอีกทั้ง เครือข่ายยังถือเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เป็นปฏิสัมพันธ์ของบุคคล กลุ่มหรือองค์กร^{๔๖} และบางครั้งความสัมพันธ์เครือข่ายยังขยายโยงใย ซับซ้อนเหมือนตาข่าย และสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน หากแต่เป็นอิสระต่อกัน และยังเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวที่มีความเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา^{๔๗}

สำหรับสังคมไทย มีปฏิบัติการเครือข่ายทุกระดับนับแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลและชุมชนที่ถือเป็นทุนทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ของชุมชนหมู่บ้านหรือท้องถิ่น ซึ่งมีพื้นฐานความเป็นชุมชนวัฒนธรรมที่มีความเป็น เครือข่ายภายใต้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และมีหลักการอุปถัมภ์เกื้อกูลและพึ่งพากัน^{๔๘} เครือข่าย มีคุณสมบัติที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญ และองค์ประกอบตั้งแต่สมาชิก ซึ่งมีการรับรู้สัทธิทัศน์ ผลประโยชน์ ของสมาชิกร่วมกัน โดยต้องมีการสื่อสารทำความเข้าใจ กำหนดกิจกรรม สร้างปฏิสัมพันธ์เชิง แลกเปลี่ยน เพื่อเสริมสร้างซึ่งกันและกัน และอาจมีความสัมพันธ์ทั้งในแนวราบที่เป็นความเสมอภาค กันตามแบบวัฒนธรรมสมัยใหม่ และ/หรือ อาจเป็นความสัมพันธ์แนวดิ่งที่เป็นเครือข่ายอุปถัมภ์พึ่งพา แบบดั้งเดิม อย่างไรก็ตามเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์โยงใยหลายกลุ่มสามารถพัฒนาขึ้นเป็นองค์กร ซึ่ง ส่วนใหญ่จะเป็นองค์กรในวัฒนธรรมประชาธิปไตยสมัยใหม่ ซึ่งสมาชิกมีความสัมพันธ์แนวราบ

๒.๕ ข้อมูลทั่วไปของชุมชนวัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอ เชียงคาน จังหวัดเลย

ชาวไทยเชื้อสายไทดำ นับเป็นชนชาติที่มีความเป็นมาซึ่งมีการสืบสานวัฒนธรรมและรักษา ภูมิปัญญาของตนเอง โดยชาวไทยเชื้อสายไทดำเป็นชนกลุ่มหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนไทย ซึ่ง ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ปะปนกัน สำหรับความเป็นมาของชาวไทยเชื้อสายไทดำ นับตั้งแต่สมัยที่มีการ แยกชิงดินแดนแคว้นต่าง ๆ ทางตอนเหนือของประเทศไทย (และบริเวณพื้นที่บางส่วนของประเทศ เวียดนาม) ซึ่งเรียกว่าแคว้น ๑๒ จุไทย ชาวไทดำอพยพมาจากแคว้นพวน สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาวในปัจจุบัน (ประตูลี่ฮีสานบ้านเฮา, ๒๕๖๐) ในบางข้อมูลจะบอกถึงว่าเป็นกลุ่มชาวไท

^{๔๖} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอสเอ็มเดีย จำกัด. ๒๕๔๓, หน้า ๘๗.

^{๔๗} พระสุทธิทัย อาภากรโร (อบอูน), เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.). ๒๕๔๗, หน้า ๔๙.

^{๔๘} เสรี พงศ์พิศ. เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็งชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: โครงการ มหาวิทยาลัยชีวิตสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน. ๒๕๔๘, หน้า ๒๒๑.

กลุ่มหนึ่งที่มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ในเขตสิบสองจุไทเดิม หรือบริเวณลุ่มแม่น้ำดำและแม่น้ำแดงในเวียดนามตอนเหนือ ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ดั้งเดิมของชาวไทดำและชาวไทขาว ปัจจุบันสิบสองจุไทคือ จังหวัดเดียนเบียนฟูของเวียดนาม มีเขตติดต่อกับประเทศลาว คือ แขวงพงสาลี ปัจจุบันชื่อที่ชาวพื้นเมืองใช้เรียกตนเองที่จังหวัดเดียนเบียนฟูว่า “ไตดำ”^{๔๙}

๒.๕.๑ ประวัติและความเป็นมาของหมู่บ้าน

แคว้นสิบสองจุไทนั้นมีบันทึกในพงศาวดารเมืองโล่ว “เมืองที่พวกผู้ไทอาศัยอยู่นั้นคือ เมืองแงหนึ่ง เมืองควายหนึ่ง เมืองตุงหนึ่ง เมืองม่วยหนึ่ง เมืองลาหนึ่ง เมืองโมะหนึ่ง เมืองหวัดหนึ่ง เมืองซางหนึ่ง รวมเป็น ๘ เมือง เมืองผู้ไทขาว ๔ เมือง ผู้ไทดำ ๘ เมืองเป็น ๑๒ เมือง จึงเรียกว่าเมืองสิบสองผู้ไท แต่บัดนี้เรียกเขตสิบสองจุไท บริเวณลุ่มแม่น้ำดำและแม่น้ำแดงในเวียดนามภาคเหนือ ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของไทดำ ไทแดง และไทขาว เมื่อฝรั่งเศสเข้ามาปกครองเวียดนามได้เรียกชนเผ่าที่อาศัยอยู่ลุ่มแม่น้ำดำว่า ไทดำ ที่เรียกว่าไทดำเพราะชนชาติดังกล่าวนิยมสวมเสื้อผ้าสีดำซึ่งย้อมด้วยต้นหอมหรือคราม แตกต่างกับชนเผ่าที่อยู่ใกล้เคียง ชาวไทดำเข้ามาในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ.๒๔๑๗ เนื่องมาจากเกิดเหตุการณ์พวกจีนฮ่อยกกำลังมาตีเมืองเชียงขวาง ซึ่งเป็นหัวเมืองสำคัญในแคว้นพวน ทางหลวงพระบางขอให้ฝ่ายไทยส่งกองทัพไปช่วยเหลือโดยมีพระยาภูธราภัย เป็นแม่ทัพคุมกองทัพไปปราบจีนฮ่อ ผลการปราบจีนฮ่อครั้งนั้นไทยชนะ เมื่อเหตุการณ์สงบไทยได้ใช้นโยบายอพยพผู้คนจากแคว้นพวนเข้ามายังประเทศไทยด้วย ชาวไทดำถูกกวาดต้อนมาถึงกรุงเทพฯ โดยทำมาหากินตามที่ต่าง ๆ เช่น เพชรบุรี ราชบุรี ลพบุรี สุพรรณบุรี และพิษณุโลก ภายหลังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ไปตั้งหลักแหล่งที่บ้านหมี่ คลองสนามแจง จังหวัดลพบุรี หลังจากนั้นประมาณ ๘ ปี เจ้าเมืองบริรักษ์มาทูลขอราษฎรกลับไปยังเมืองเชียงขวางตามเดิม โดยเริ่มอพยพลงไปตามเส้นทางเรื่อย ๆ จนได้มาพักที่บ้านน้ำกอใหญ่ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ในขณะเดียวกันฝรั่งเศสก็เข้าครอบครองดินแดนล้านช้างและได้ขอให้ไทยส่งคนอพยพคืนสู่ภูมิลำเนาเดิม

ชาวไทดำบางส่วนเห็นว่าต้องบุกป่าฝ่าดงเดินทางมาด้วยความยากลำบาก จึงขอหยุดตั้งหลักแหล่งที่บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ส่วนชาวไทดำอีกกลุ่มหนึ่งได้เดินทางข้ามแม่น้ำโขงไปยังบ้านน้ำกุ่ม แขวงเวียงจันทน์ แต่ในขณะนั้นเขตเวียงจันทน์มีปัญหาการเจรจากับฝรั่งเศส ชาวไทดำจึงข้ามแม่น้ำโขงย้อนกลับมาตั้งหมู่บ้านที่ตาต้อ ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย อยู่ได้ระยะหนึ่งจึงอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านนาเบน แต่ภูมิประเทศไม่เหมาะแก่การดำรงชีพจึงได้อพยพ

^{๔๙} เพชรตะบอง ไพศุณย์. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของไทดำในกระแสการเปลี่ยนแปลง: กรณีศึกษาเปรียบเทียบกับไทดำในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. ๒๕๕๓, หน้า ๓๙.

มาตั้งหลักแหล่งถาวรที่หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยด้วยกัน เพราะสภาพเป็นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึงมีป่าเขาล้อมไพรศัลยถิ่นฐานเดิม เมื่อปี พ.ศ.๒๔๓๘ โดยมีจำนวนครัวเรือนในขณะนั้น ๑๕ หลัง ปัจจุบันชาวไทดำมีจำนวน ๘๒๕ ครัวเรือน โดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในทางการเกษตรกรรม ชาวไทดำมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น ภาษาพูดและภาษาเขียน อาชีพ การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ การดำรงชีวิตประจำวันยังคงผูกพันกับประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อดั้งเดิมอยู่เป็นอันมากลักษณะทางสังคมของไทดำยังคงรักษาขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีและพิธีกรรมไว้อย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในความเป็นปึกแผ่นและการดำรงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์

การแต่งกายแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ เสื้อผ้าสำหรับใช้ในชีวิตประจำวันกับอีกชนิดหนึ่ง คือ สำหรับใส่ในงานประเพณีหรืองานบุญต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ทั้งชายและหญิงมักนิยมใช้ผ้าฝ้ายทอมือย้อมคราม สำหรับเสื้อผ้าที่ใส่ในพิธีกรรมจะจัดทำขึ้นเป็นพิเศษมีสีดำตกแต่งด้วยผ้าไหมชิ้นเล็ก ๆ ส่วนใหญ่มีเครื่องประดับเป็นเงิน ผู้หญิงมี “ผ้าเปียว” คล้องคอ ส่วนเด็ก ๆ จะมีหมวกคล้ายถุงผ้าปักไหมหรือด้ายสวยงาม เรียกว่า “มู” การใช้ผ้าชิ้นเป็นเอกลักษณ์ของหญิงเผ่าไทดำ ส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าที่ทอกันขึ้นมาใช้เองตั้งแต่อดีตถึงยุคปัจจุบัน ชาวลาวโซ่งก็เช่นกัน ทุกครัวเรือนผู้หญิงจะเป็นผู้ทอผ้าขึ้นมาใช้เอง เป็นผ้าฝ้ายทอมือประกอบไปด้วยเชิงบนชิ้นเป็น “หัวชิ้น” “ตัวชิ้น” เชิงล่างซึ่งเป็น “ตีนชิ้น” ย้อมครามจนเป็นสีครามเข้มเกือบดำนำมาทอสลับลวดลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของลาวโซ่ง ผู้หญิงในชีวิตประจำวันจะนุ่งชิ้น “ลายแดงโมญ” หรือ “ลายชะโด”

๒.๕.๒ ลักษณะการแต่งกายของคนไทดำ แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน

ส่วนที่ ๑ คือ หัวชิ้นจะเป็นสีครามไม่มีลวดลายกว้าง ๑๒ นิ้ว

ส่วนที่ ๒ จะเป็นลายโดยใช้เทคนิคการทอขัด แต่พิเศษที่ว่าเป็นฝ้ายแกมไหม คือ ใช้ไหมสีแดงเป็นเส้นยืน ทอเส้นพุ่งด้วยฝ้ายสีครามสลับสีฝ้ายอ่อนเป็นทางเล็ก ๆ คล้ายลายบนผลแดงโม เวลาทอเสร็จจะมองไม่เห็นไหมสีแดงเลย

ส่วนที่ ๓ กว้างประมาณ ๑ ฟุต มีลวดลายสีขาวสองสามริ้ว เย็บติดเป็นตีนชิ้น ถ้าสามมีตายต้องเลาะตีนชิ้นนี้ออกเพื่อไว้ทุกขการนุ่งชิ้นลายแดงโมจะต้องจับขอบบนของผ้านุ่งทั้งชายและขวามาทบเกยกันตรงกลาง และพับขอบผ้าลงมาโดยไม่ต้องคาดเข็มขัดผ้าก็ไม่หลุด

ตำนานผ้าชิ้นลายแดงโมเป็นคำบอกเล่าสืบต่อกันมา การที่ผ้าชิ้นลายแดงโมใช้เส้นยืนสีแดงเป็นหลักเส้นพุ่งเป็นสีดำหรือครามเข้มเกือบดำนั้นเรื่องราวก็มีอยู่ว่า “เป็นธรรมเนียมมาตั้งแต่โบราณกาลผู้ชายที่เป็นสามีเป็นผู้นำของครอบครัวมีหน้าที่ออกจากบ้านไปเข้าป่าหักร้างถางพงเป็นแหล่งทำมาหากินทำไร่ไถนาหาเผือกหามัน ปล่อยให้ภรรยาอยู่กับเหย้าเฝ้าเรือนจนกว่าสามีจะกลับบ้าน สามีจะนุ่งทอผ้าไปใจก็ประหวัดนึกถึงสามีที่เข้าป่าหลายวัน อันความรักความคิดถึงย่อมจะมีอยู่ในตัวของทุก

คนมันวิ่งเล่นอยู่ทุกลมหายใจยิ่งกว่ากระสวยที่พุ่งผ่านเป็นเส้นชัดให้เป็นผืนผ้าในกัณฑ์ที่กำลังทออยู่ สาวเจ้าจึงใช้สีแดงย้อมเส้นยืนซึ่งเป็นสีที่ใช้แทนหัวใจที่โหยหาอาวรณ์ในคนรักที่จากกัน ส่วนเส้นพุ่งใช้สีครามเข้าเกือบดำแทนตัวเองใช้ทอทับเป็นเส้นชัดให้เกิดเป็นเนื้อผ้าโดยซ่อนเส้นยืนสีแดงเอาไว้ เมื่อเวลานุ่งผ้าขึ้นลายแดงโมคยสามีต้องแสงแดดแววับของเหลือบสีแดงสะท้อนออกมา เหมือนหนึ่งเป็นสื่อสัญญาณแห่งความรักที่มีต่อกันแม้จะเห็นเพียงราง ๆ ก็ตาม ที่เป็นเช่นนั้นก็เพื่อปกปิดความอายที่เป็นคุณสมบัติของหญิงสาวชาวลาวโซ่งโดยแท้”

ผ้าขึ้นลายแดงโมจะต้องนำมาต่อหัวขึ้นสีครามเข้มเกือบดำ ส่วนตีนขึ้นเย็บต่อให้มีความหนาเพื่อป้องกันไม่ให้ชายผ้าขึ้นขาดง่าย โดยหลักการของการทอผ้าทั่ว ๆ ไป เส้นยืนจะมีขนาดเล็กกว่าเส้นพุ่ง การทอผ้าแบบลาวโซ่งจึงสามารถที่จะซ่อนสีแดงของเส้นยืนเอาไว้ได้อย่างมิดชิด แต่ไม่สามารถจะซ่อนนอญของสีที่เหลือบเอาไว้ เมื่อเวลาต้องแสงแดดจะมีสีของเส้นยืนสะท้อนออกมาให้เห็นนี้แหละภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวไทดำ ดำนานขึ้นนางหาญเป็นชื่อเรียกขึ้นตาหมีของชาวบ้านนาป่าหนาด จังหวัดเลย เป็นขึ้นที่ทอลักษณะเดียวกับขึ้นตาหมี แต่มีการขีดค้นลายมากกว่าขึ้นตาหมี โดยที่ขึ้นนางหาญนี้มีดำนานเล่ามาคือ หญิงไทดำที่ทอ มีพี่น้องที่เป็นหญิง ๓ คน หญิงคนแรกเป็นผู้คิดค้นการมัดลายและทำการทอ แต่ทอยังไม่ทันแล้วเสร็จก็เสียชีวิตลง คนที่สองจึงทอต่อ ในระหว่างทอก็เสียชีวิตตามกันไปเป็นคนที่สอง หญิงคนที่สามจึงได้บอกเล่าผีเรือนว่า หากทอขึ้นผืนนี้สำเร็จ เมื่อมีการเสนเรือนจะใส่สำหรับให้จึงทำให้หญิงคนที่สามทอขึ้นผืนดังกล่าวได้สำเร็จ ตั้งแต่นั้นมาชาวไทดำจึงนิยมใช้ขึ้นตาหมี หรือขึ้นนางหาญ ประกอบในพิธีการเสนเรือนมาจนถึงปัจจุบัน คำว่า “นางหาญ” ชาวบ้านนาป่าหนาดบอกว่า หมายถึง ความกล้า ความเด็ดเดี่ยว ซึ่งน่าจะหมายถึงหญิงในดำนานคนที่สาม ที่กล้าทอขึ้นผืนดังกล่าวได้จนสำเร็จอย่างเด็ดเดี่ยวนั่นเอง

เสื้อก้อมเป็นเสื้อสีดำด้วยการย้อมคราม ตัดเย็บด้วยมือผีเข็มละเอียดจนสามารถสวมได้ทั้งสองด้าน ลักษณะเป็นเสื้อคอกลมผ่าหน้าแขนกระบอกเข้ารูป ติดกระดุมเงินถี่มากประมาณ ๙ - ๑๑ เม็ด ถ้าฐานะดีก็จะติด ๒ แถว กระดุมนั้นทำด้วยเงินเก่าตีด้วยผีเข็มเป็นยอดแหลมมีลายกลีบบัวติดห่วง ปัจจุบันหายากมาก เสื้อก้อมเป็นเสื้อที่ใช้คู่กับผ้าขึ้นเป็นชุดลาลองหรือชุดประจำเผ่าของชาวลาวโซ่ง ซึ่งผู้หญิงใช้สวมไปทุกแห่ง

ทรงผมของชาวไทดำหรือลาวโซ่ง เป็นอีกเอกลักษณ์หนึ่งที่มีความโดดเด่น กล่าวคือ ทรงผมนี้มีชื่อเรียกว่า “ปิ่นเกล้า” โดยลักษณะของปิ่นเกล้าจะบ่งบอกถึงอายุและสถานะภาพทางสังคม ซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกัน ดังนี้

-หญิงอายุ ๑๓-๑๔ ปี ผมยาวประไหล่ แต่ยังรวบไม่ได้ทรงนี้เรียกว่า เอื่อมไหล่ หรือเอื่อมไร

-หญิงอายุ ๑๔-๑๕ ปี ผมเริ่มยาวมากขึ้นจะพับปลายผมม้วนขึ้นแล้วใช้หวีสับไว้ตรงท้ายทอยทรงนี้ เรียกว่า ผมสับปิ่น

- หญิงอายุ ๑๕-๑๖ ปี ผมยวพอมัดได้บ้างแล้วรวบผมมัดเป็นกระจุก และทำเหมือนกระบังไว้ทางด้านหน้า ปล่อยหางผมไว้ด้านหลังทรงนี้เรียกว่า ผมจุกต๊ับ

-หญิงอายุ ๑๖-๑๗ ปี ผมยวพอสมควรแล้ว รวบโดยเอาผมผูกเป็นปมเหมือนผูกเชือกไว้ด้านหลังปล่อยชายผมลงข้างขวาทรงนี้เรียกว่า ผมขอดกระต๊อก

-หญิงอายุ ๑๗-๑๘ ปี เกลาผมโดยผูกลักษณะคล้ายโบว์ ไว้ด้านซ้าย ปล่อยชายผมเป็นหางไว้ด้านหลัง ทรงนี้เรียกว่า ปั้นเกล้าขอดซอย

-หญิงอายุ ๑๙-๒๐ ปีขึ้นไป ถือว่าเป็นสาวเต็มตัว ผมทรงนี้ต้องใช้ผมยาวมากจึงจะเกล้าได้ โดยเกล้าผมตลบไว้กลางศีรษะม้วนชายสอดเข้าข้างในใช้ไม้สอดขัดไว้เพื่อไม่ให้หลุด ทรงนี้เรียกว่า ปั้นเกล้าตวง และเมื่อพ่อแม่ หรือสามีตายหญิงนั้นต้องไว้ทุกข์โดยปั้นเกล้าให้ตกค่อนไปทางด้านหลังไม่ยกสูงทรงนี้ เรียกว่า ปั้นเกล้าตกหรือทรงแม่หม้าย

การละเล่นของชาวไทดำ ชาวไทดำหรือลาวโซ่งมีอาชีพหลัก คือ การทำนา หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วช่วงเดือน ๕-๖ เป็นช่วงพักผ่อน ชายหนุ่มก็จะเดินทางไปเที่ยวต่างหมู่บ้านเพื่อพูดคุยและทำความรู้จักกับหญิงสาวโดยมีการใช้เสียงแคนเป็นสื่อ ประเพณีอันนี้เราเรียกว่า “อันกอนฟ้อนแคน” จะเริ่มด้วยการโยนลูกช่วง เมื่อรับลูกช่วงได้ก็จะมาเจรจาของสิ่งของเป็นที่ระลึกแก่กัน ชายมักขอสไบของหญิงเป็นสื่อแทนรักหญิงจะขอผ้าขาวม้าเป็นที่ระลึก หลังจากนั้นก็จะเป็นการละเล่นฟ้อนแคน ซึ่งเพลงที่ใช้ในการฟ้อนแคนมีอยู่หลายเพลง ลักษณะลีลารำรำเป็นไปตามจังหวะและทำนองของเสียงแคน “แคนย่าง” เป็นจังหวะค่อนข้างช้าการรำรำอ่อนช้อยงดงาม “แคนเล่น” เป็นเพลงจังหวะเร็ว การรำรำเป็นการหยอกล้อสนุกสนาน “แคนแกร” เป็นเพลงจังหวะปานกลางการรำรำอ่อนช้อยสลับการรำอยู่กับที่โดยย่อและโย้ตัวตามจังหวะ

๒.๕.๓ ฮีตคองประเพณี

ประเพณีการเกิดนับตั้งแต่ท้องจนถึงวันคลอดผู้เป็นแม่คงทำงานตามปกติไม่มีการพักผ่อน โดยเชื่อว่าการออกใช้แรงงานนั้นจะทำให้คลอดลูกง่าย เมื่อมีอาการเจ็บท้องก่อนคลอดจะทำพิธีเช่นผีเรือนเรียกว่า “วานขวัญผีเรือน” การประกอบพิธีกรรมให้หมอขวัญเป็นผู้ทำพิธีฆ่าไก่ ๑ ตัว เช่นให้ผีญาติพี่น้องที่ตายทั้งกลมหรือตายในขณะคลอดลูกกินก่อน เพื่อไม่ให้มารังควาญรบกวนในขณะคลอด เมื่อเด็กคลอดพ้นจากครรภ์มารดาแล้ว ก็จะตัดสายรกซึ่งเรียกว่า “สายแห่” ยาวประมาณ ๒ ข้อมือ อาบน้ำเด็กน้อยด้วยน้ำอุ่นแล้วนำไปวางไว้ในกระดังงารองจนกระทั่งสายรกลุดออกมา เมื่อสายรกลุดพ้นออกจากครรภ์แล้วนำไปล้างบรรจุใส่กระบอกไม้ไผ่ที่เตรียมไว้ แล้วนำไปแขวนที่คบไม้ใหญ่ในป่าข้างแห่ ซึ่งเป็นป่าสำหรับทิ้งรกเด็กแรกเกิด โดยแขวนสูงจากพื้นดินระดับเสมอศีรษะคนเดินผ่าน ส่วนแม่ก็ให้ล้างชำระทำความสะอาดร่างกายเล็กน้อยแล้วนั่งอยู่ไฟเรียกว่า “อยู่กำเดียน” เมื่อถึงเตาไฟให้หันหน้าเข้าหาเตาไฟจะเอามือควักเขม่าควันไฟมากิน หลังจากนั้นต้มน้ำร้อนอยู่ไฟและอาบน้ำร้อนที่ต้มผสมใบไม้ซึ่งเป็นสมุนไพรพื้นบ้านจนครบเดือนภายหลังคลอดเริ่มอยู่ไฟตั้งแต่วันแรกเป็นเวลา ๓๐ วัน

ในระยะแรก การอยู่ไฟจะนั่งอยู่ที่เตาไฟตลอดเวลา ๓ วัน เรียกว่า “อยู่กำไฟ” แม่กำเดือนหรือหญิงที่อยู่ไฟจะต้องระมัดระวังเรื่องอาหาร รับประทานได้แต่ข้าวเหนียวหนึ่งกับเกลือคั่ว หรือเกลือเผาจนครบ ๓ วัน จึงจะ “ออกกำไฟ” ในระยะนี้จะมีญาติพี่น้องและผู้ใกล้ชิดมาเยี่ยมเยียนและอยู่เป็นเพื่อนตลอดเวลา เมื่อออกกำไฟแล้ว ให้ไปสระผมที่ทำน้ำแต่จะไม่อาบน้ำ ใช้ผ้ารัดเอวไว้ผืนหนึ่งพร้อมกับคาด “ผ้าฮ้ายพันใต้ไฟ” (ชุดติดไฟ) ทับไว้อยู่ข้างนอกเพื่อให้เกิดความอบอุ่นแก่ร่างกาย เมื่อกลับมาถึงเรือนแล้วทำพิธีเช่นผียาไฟโดยใช้ไข่ไก่ ๑ ฟอง ไปวางไว้ตรงที่ทารกคลอด ทำพิธีสู่ขวัญให้แก่เด็กน้อย สู่ขวัญนม และสู่ขวัญที่นอนเพื่อขอให้ช่วยดูแลรักษาและเลี้ยงดูเด็กน้อยที่เกิดใหม่ ส่วนแม่ใช้ไก่ต้ม ข้าวต้ม ขนมหัน จดใส่สำหรับทำพิธีสู่ขวัญ หลังจากนั้นเมื่อถึงเวลากลางคืนก็ให้แม่และเด็กน้อยย้ายไปนอนบริเวณที่นอนตามปกติ แต่ผู้เป็นแม่จะต้องอยู่ไฟต่อไปจนกระทั่งครบ ๓๐ วัน จึงออกจาก “อยู่กำเดือน”

อาหารการกินในเวลาอยู่ไฟจะไม่รับประทานเนื้อสัตว์ทั่วไป มีแต่ผักและปลาบางชนิด เช่น ปลาคิง ปลาแก้ม โดยนำมาปิ้งเมื่อครบ ๒๐ วัน มาเปิด ๑ ตัว เพื่อทำพิธีเช่นผียาไฟ จากนั้นจึงเริ่มรับประทานเนื้อสัตว์ได้ โดยเริ่มจากเปิดก่อน ต่อมาเป็นไก่ หมู ปลาลาย ปลาไหลลาย ห้ามรับประทานเนื้อสัตว์ใหญ่ เช่น เนื้อวัว เนื้อควายจนกว่าจะออกจากกำเดือน โดยเฉพาะเนื้อควายเผือกห้ามรับประทานเด็ดขาด เพราะจะทำให้มีอาการแสลงอาจถึงตายได้

ประเพณีวิทยหนุ่ม การศึกษาอบรมพ่อจะสอนลูกชายให้รู้จักการทำไร่ไถนา การจักสาน เช่น สานกะเลือบ กระบุง ช้อง ไซ และภาชนะต่าง ๆ ส่วนแม่จะสอนลูกสาวให้รู้จักเย็บ (การงาน) เหย้า การเรือน ปั่นฝ้าย เลี้ยงไหม สวมไหม ทอผ้า และการประดิษฐ์ลวดลายต่าง ๆ บนผืนผ้า

การเลือกคู่ครอง เมื่ออายุย่างเข้าสู่วัยหนุ่มสาว ผู้สาวจะชวนเพื่อน ๆ ไปลงช่วงปั่นฝ้ายเป็นกลุ่ม ๆ ในยามค่ำคืนของฤดูหนาว ส่วนผู้บ่าวก็จะชวนกันไปเที่ยวสาวปั่นฝ้าย โดยเป่าปี่แล้วขับไท่ดำวนเวียนไปตามตามช่วงโน้นบ้างช่วงนี้บ้าง มีการขับโต้ตอบกันไปมาระหว่างหนุ่มสาวจนดึกดื่น จึงกลับขึ้นเรือนโดยมีผู้บ่าวที่ชอบพอกันติดตามไปส่ง กระทำเช่นนี้เป็นกิจวัตรประจำจนเกิดความรักซึ่งกันและกัน ฝ่ายชายจะเล่าให้พ่อแม่ฟังเกี่ยวกับเรื่องที่ตนไปรัก มักผู้สาวแล้วอยากได้เป็นภรรยา หลังจากนั้นพ่อแม่ก็จะไปหาหรือบรรดาญาติพี่น้องที่นับถือ แล้วแต่ง “พ่อใช้” (พ่อสื่อ) ไปถามผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ๒-๓ ครั้ง โดยปกติการไปถามครั้งแรก หรือครั้งที่สองพ่อแม่ฝ่ายหญิงจะยังไม่ตอบตกลงหรืออาจบอกปัดก็ได้ ดังนั้นจึงไปถามอีกเป็นครั้งที่สามเรียกว่า “ถามขาด” เมื่อพ่อแม่ฝ่ายหญิงตอบรับก็เป็นอันว่าตกลงให้แต่งงานกันได้ หลังจากนั้นจะเตรียมพิธีกินดองน้อย กินดองน้อยเป็นพิธีสู่ขอเรียกว่า “ไปส่อง” ฝ่ายชายจะจัดเตรียมพาข้าวหรือขันหมากสู่ขอ โดยฆ่าไก่ ๔ ตัว แยกเป็น ๔ ห่อ สิ่งของประกอบพิธีสู่ขอจะทำเป็นห่ออย่างละ ๔ ห่อ ได้แก่ ปลาปิ้ง ๔ ห่อ หนัगत ๔ ห่อ (เปลือกไม้ใช้เคี้ยวกับหมาก) พลุ ๔ ห่อ เหล้า ๔ ขวด จดใส่สำหรับมอบให้เฒ่าแก่ญาติฝ่ายเจ้าสาว แล้วมอบตัวเป็นเชยกว้านในวันนั้น เพื่อเตรียมพิธีกินดองใหญ่ (แต่งงาน) ต่อไป เชยกว้านจะอาศัยอยู่ที่บ้านเจ้าสาวเพื่อเตรียมตัวเข้าสู่พิธีกินดองโดยใช้เวลา ๒ เดือน ถึง ๑ ปี บางรายอาจใช้เวลา ๓-๔ ปี และยังมีสิทธิ์อยู่กินกันฉันสามีภรรยา

เพราะผิผิวเรือน จะต้องนอนอยู่ทางกว้าง (ปลายเท้าของพ่อตาแม่ยาย) หลังจากพิธีสอง ฝ่ายหญิงยังมีสิทธิเสรีในการพูดคุยกับผู้ชายคนอื่นที่มาเกี่ยวพาราสี โดยว่าที่สามีจะต้องทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นและไม่โกรธ ทั้งนี้เพื่อทดสอบความอดทนอดกลั้นในอารมณ์ “พิธีแต่งงาน” เป็นพิธีแต่งงานของไทยดำมีกำหนด ๓ วัน บางครั้งจะจัดพิธีพร้อมกับการ “เสนเรือน”

วันแรกฝ่ายชายจะทำพิธีเสนเรือนที่บ้านเจ้าสาวโดยฆ่าหมู ๑ ตัว ไก่ ๘ ตัว ปลาปิ้ง ๘ ห่อ หาด ๘ ห่อ พลุ ๘ ห่อ เหล้าไห ๒ ไห พร้อมกับเงินสินเลี้ยง หรือค่าน้ำนม ๕ หมัน ๒ ปี ฆ่าควาย ๑ ตัว เลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน วันที่สองสะใภ้ใหม่จะไปหยามเรือนพ่อปู่แม่ย่า คือไปเยียมพ่อแม่ของสามีตั้งแต่ตอนเช้าเพื่อแสดงความเคารพ สะใภ้จะต้องมีของไปฝาก เช่น ผ้าเปียว ผ้าปู ที่นอน ชิ้นไหม เสื้อ ถู ยาม ที่ทำจากฝีมือของตนเอง ส่วนพ่อปู่แม่ย่าจะให้เงินรับไหว้ จำนวน ๕-๑๐ หมัน หรือให้สิ่งของตอบแทนตามสมควรแก่ฐานะ หลังจากนั้นก็จะไปบไหว้ญาติผู้ใหญ่ของสามี จนกระทั่งถึงตอนบ่ายจึงเดินทางกลับไปรับประทานอาหารเรียกว่ากินยาหัว ส่วนวันที่สามของพิธีแต่งงานเป็นวันสรุป เพื่อเก็บของที่ยืมมาจัดงานส่ง ทำอาหารเลี้ยงผู้ที่อยู่ช่วยงาน ส่วนมากจะเป็นญาติพี่น้องเพื่อนสนิทและเพื่อนบ้านใกล้เคียง ธรรมเนียมดั้งเดิมของไทยดำผู้เป็นชายจะต้องอยู่ที่บ้านของพ่อตาแม่ยายถึง ๑๒ ปี จึงจะมีสิทธิกลับคืนไปอยู่กับพ่อแม่ฝ่ายสามี หรือปลูกเรือนใหญ่อยู่ใกล้ ๆ กับพ่อแม่และญาติฝ่ายสามี ต่อมาลดลงเหลือ ๘ ปี ปัจจุบันลดลงเหลือ ๔ ปี สำหรับคำว่า “มานทาง” ในธรรมเนียมของชาวไทดำ หมายถึง หญิงที่มีท้องนอกสมรส ซึ่งจะถูกลงโทษโดยถูกอำนาจการปกครองของหมู่บ้านปรับไหม ทั้งชายและหญิงเป็นเงิน ๑ หมัน ๕ ปี เรียกว่า “เงินล้างน้ำล้างท่า” แล้วให้อยู่กินเป็นสามีภรรยา กัน ถ้าหากฝ่ายชายไม่ยอมรับเป็นภรรยาจะต้องเสียค่าปรับไหมให้แก่ฝ่ายหญิงเป็นเงิน ๓๐ หมัน ในกรณีที่หญิงนั้นตายจะถูกชาวบ้านปรับไหมเรียกว่า “เฮียวขาว” โดยให้ฆ่าควาย ๑ ตัวเพื่อเลี้ยงผู้มาช่วยงานศพแล้วมอบความรับผิดชอบการจัดงานศพให้ฝ่ายชายรับภาระทั้งหมด

ประเพณีการตาย เมื่อมีคนตายในหมู่บ้านจะมีการยิงปืนขึ้นฟ้า ๓ นัด เพื่อเป็นสัญญาณบอกกล่าวแก่ชาวบ้าน ซึ่งทุกคนจะหยุดทำงานจนกว่าจะนำศพไปฝัง หลังตายบรรดาญาติพี่น้องจะช่วยกันอาบน้ำศพ จากนั้นก็แต่งตัวด้วยชุดเสื้อผ้าของเผ่าไทดำนำผ้าแพรสีขาวมาเย็บเป็นถุงบรรจุศพ แล้วใช้ไหมเย็บติดให้เรียบร้อยบรรจุลงในโลงศพโดยใช้ผ้าคลุมหน้าศพไว้ผืนหนึ่งกรณีเด็กน้อยตายจะไม่ประกอบพิธีกรรมโดยตายวันไหนให้นำไปฝังในวันนั้น ส่วนคนหนุ่มสาวถ้าตายตอนกลางคืน ในเช้าวันรุ่งขึ้นให้ฆ่าหมู หรือวัว หรือควาย ๑ ตัว เพื่อทำอาหารจัดสำหรับทำบุญอุทิศให้กับผู้ตายกิน ที่เรียกว่า “เฮ็ดตาย” พอถึงตอนเย็นก็นำไปฝัง ส่วนคนวัยกลางคนหรือผู้สูงอายุตายเก็บศพไว้ ๑-๒ คืน แล้วจึงนำไปฝังและฆ่าหมู หรือวัว หรือควาย ๑ ตัว เฮ็ดตายให้ผู้ตายในเช้าของวันที่จะนำไปฝัง การทำพิธีฝัง มีการฆ่าหมู ๑ ตัว เพื่ออุทิศให้เรียกว่า “หมูเข้าขุม” หลังจากนั้นอีก ๓ วัน จะทำพิธีเฮ็ดเฮียวทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ โดยนำเครื่องเฮียวไปส่งให้ที่ป่าช้าเมื่อเสร็จพิธีฝังศพผู้ไปร่วมพิธีศพทุกคนจะลงไปอาบน้ำชำระร่างกายและสระผมในแม่น้ำ เพื่อชำระสิ่งอัปมงคลทั้งหลายออกจากร่างกาย พอถึงตอนเย็นหมอ

ขวัญจะทำพิธีสู่ขวัญให้แก่ครอบครัวของผู้ตายและผู้ที่เป็นศพเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ทุกคน หลังจากนั้นครอบครัวของผู้ตายจะจัดสำหรับอาหารไปทำทานอุทิศให้ที่หลุมฝังศพผู้ตายเป็นเวลา ๗ วัน พอครบวันที่เจ็ด จะทำพิธีเชิญขวัญหรือวิญญาณของผู้ตายขึ้นไปเป็นผีเรือน โดยนำไปไว้ด้านในสุดของ เรือนเรียกว่า “กะลอหอง” เพื่อปกป้องคุ้มครองลูกหลานและสมาชิกในครอบครัวให้อยู่ดีมีสุขตลอดไป หลังจากนั้นเมื่อครบรอบวันตายทุก ๆ ๑๐ วัน จะจัดพานข้าวเป็นสำหรับเล็ก ๆ เพื่อทำพิธีเช่นผีเรือน เรียกว่า “เสนเทวดาปาดตง” หรือ “ม้อปาดตง” นำไปวางไว้ที่ห้องผีเรือน โดยใช้อาหารจากที่สมาชิก ในครอบครัวรับประทานในชีวิตประจำวัน ส่วนการเสนปาดตงเป็นพิธีพิเศษจะทำในช่วงเวลาที่ได้ผลผลิตจากการเก็บเกี่ยวข้าว ทำพิธีเสนปาดตงเพื่อทานข้าวใหม่ให้ผีเรือนกินก่อนสมาชิกของครอบครัว เป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีต่อผู้มีพระคุณเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวและลูกหลาน

พิธีเสนเรือน เป็นพิธีเช่นไหว้ผีเรือนของไทยดำ ซึ่งเป็นผีพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ตามปกติพิธีเสนเรือนจะปฏิบัติกันทุกครอบครัวเป็นประจำ ๒-๓ ปีต่อครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะและความพร้อมของครอบครัว เพื่อคุ้มครองบุตรหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำมาหากินเจริญก้าวหน้า ผู้ประกอบพิธีกรรมคือ “หมอเสน” ส่วนผู้ร่วมพิธีได้แก่บรรดาลูกหลานและญาติ ๆ รวมทั้งแขกเชิญในกรณีที่บ้าน หรือสมาชิกในครอบครัวเป็นพนักงานของรัฐ มีตำแหน่งสำคัญจะเชิญแขกจำนวนมาก บางครั้งแขกมาร่วมงาน ๒๐๐-๓๐๐ คน ญาติที่มาร่วมงานแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

ประเภทแรกญาติสืบสายโลหิตจะแต่งกายแบบธรรมดา และประเภทที่สองญาติจากการแต่งงาน ได้แก่ ฝ่ายชายหรือสะใภ้จะแต่งกายพิเศษด้วยชุด “เลื้อฮี้” หรือเลื้อยาว เพื่อเป็นการเคารพผีเรือนและเป็นที่สังเกตให้ผู้มาร่วมงานรู้ว่าฝ่ายชายหรือสะใภ้ ก่อนทำพิธีเสนเรือนจะจัดเตรียมสิ่งของที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ เหล้า หมู ๑ ตัว ตามปกติจะเตรียมต้มเหล้าไว้ล่วงหน้าใส่ไหฝังดินไว้ ๖ เดือน ถึง ๑ ปี เพื่อให้ได้เหล้าที่มีคุณภาพดี ส่วนหมูจะเตรียมเลี้ยงไว้ล่วงหน้าเป็นเวลา ๑ ปี โดยพิธีเสนเรือนจะเริ่มโดยมีหมอเสนเป็นผู้ประกอบพิธีในห้องผีเรือน ผู้เข้าร่วมพิธีได้แก่ญาติที่อยู่ในสัง หรือตระกูลเดียวกัน เริ่มจากเจ้าบ้านยกสำรับเครื่องเช่นถวายผีเรือน

จากนั้นหมอเสนจะเริ่มประกอบพิธีโดยกล่าวเชิญผีเรือนให้มารับเครื่องเช่น โดยเรียกชื่อผีเรือนจาก “ป๊อ” รายชื่อผีเรือนให้มากินเครื่องเช่นที่ละคนขณะที่เรียกชื่อหมอเสนจะใช้ไม้ทุ (ตะเกียบ) คีบอาหารและเครื่องเช่นป้อนให้ผีเรือนกิน โดยหย่อนลงทางช่องเล็ก ๆ ลงไปได้ถนัดแล้วหยอดน้ำตามลงไปจนกระทั่งเรียกชื่อครบทุกคน พิธีเช่นให้ผีกินอาหารนี้จะทำ ๒ ครั้ง คือ มื้อเช้าและกลางวัน จากนั้นจะเสนเหล้าหลวงโดยใช้เหล้า ๑ ขวด และกับแกล้มเป็นเครื่องเช่น หมอเสนจะทำพิธีเรียกผีบรรพบุรุษมากินตามรายชื่อในป๊อผีเรือนจนครบทุกคนเป็นเสร็จพิธี

ความเชื่อ ชาวไทดำมีความเชื่อเรื่อง “ผีฟ้า” หรือ “แถน” คือ เชื่อว่าแถนเป็นผู้สร้างโลก และบันดาลให้มีทุกสิ่งทุกอย่าง นอกจากนี้ยังนับถือผีบรรพบุรุษหรือที่เรียกว่า “ผีเฮือน” ซึ่งเมื่อตาย

แล้วจะไม่ไปไหนยังคงวนเวียนคอยช่วยเหลือลูกหลานอยู่ ด้วยเหตุนี้เมื่อชาวไทดำตายลง ลูกหลานจะนำศพไปฝังและไปเชิญผีจากหลุมหลังจากที่ตายแล้ว ๓ วัน เรียกว่า “พิธีเอาผีขึ้นเรือน” ในบ้านจะจัดที่มุมใดมุมหนึ่งของห้องเป็น “กะลอห้อง” หรือ “กะลอฮ้อง” มีพานข้าว (ถาดใส่ข้าว) เป็นที่บูชาผีบรรพบุรุษ ปกติไม่อนุญาตให้ผู้อื่นที่ไม่ใช่ญาติเข้าไป

ในปัจจุบันชาวไทดำบางส่วนได้หันมาสนใจพุทธศาสนามากขึ้น และเริ่มเผาศพแทนที่จะฝังอย่างเดิม และพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ความเชื่อเรื่องผีเรือน ความเชื่อเกี่ยวกับหมอรักษา หรือเจ้าบ้าน (พระเสื้อเมือง) เมื่อมีคนตายทุกบ้านจะหยุดทำงานจนกว่าจะนำคนตายไปป่าช้าเรียบร้อยแล้ว จึงเริ่มทำงานใหม่ ในงานศพไม่มีพระสงฆ์มาเกี่ยวข้องเพราะถือว่าพระกับผีไม่ถูกกัน แต่ถึงอย่างไรก็ดียังคงนิยมฝังศพมากกว่าเผา

นอกจากนั้น ชาวไทดำยังเป็นชาติพันธุ์ที่นับถือ “พอมด” ซึ่งพอมดเปรียบเหมือนเทวดา การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ จะเป็นการเชิญพอมดมาเพื่อประกอบพิธีกรรมของชนเผ่า และการประกอบพิธีกรรมบูชาพอมด ชาวไทดำจะล้อมวงกันเต้น และจะมีหญิงกระทุ้งไม้ไฟให้จังหวะรอบวง ซึ่งประเพณีดังกล่าวเป็นการเล่นเพื่ออัญเชิญเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และใช้เวลานานเป็นวัน ๆ โดยที่ชาวบ้านจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาร่วมพิธีขบมด เป็นการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เมื่อมีคนเจ็บป่วยเรื้อรังในครอบครัวรักษาด้วยหมอยาแล้วไม่หาย สามิภรรยา หรือญาติของผู้ป่วยจะไปหา “หมอเหยา” มาเสกเปาเยียวยาแก้ไข ถ้ายังไม่หายก็จะไปเชิญหมอมด มาทำพิธีรักษา หมอมดจะรักษาด้วยการขบมดและเสี่ยงทาย เพื่อให้ทราบสาเหตุของการเจ็บป่วย ถ้าหากถูกผีทำก็จะทำพิธีเลี้ยงผีแก้ไขอาการเจ็บป่วย เดิมการรักษาของหมอมดมีค่าค่าย (ขึ้นครู) ๒ ปี แต่ปัจจุบันใช้เงิน ๑,๐๐๐ กีบ เทียน ๘ คู่ ไข่ ๒ ฟอง กระเทียม ๒-๓ หัว ฝ้าย ๑ มัด เกลือ ๑ ห่อ ข้าวสารใส่กะละมัง หวี และปอຍ ๑ ปอย เพื่อถวายให้ผีมด การรักษาเริ่มด้วยการให้ผู้ช่วยหมอมด ๒ คนช่วยกันเป่าปี่ หมอมดจะทำการขบมดเพื่อเชิญผีมดให้มาช่วยในการวินิจฉัยสาเหตุของการเจ็บป่วย โดยสุ่มถามผีมดว่าถูกผีอะไรทำ เช่น ถามว่าถูกผีเรือนทำไหม แล้วเสี่ยงทายหาคำตอบด้วยการสาดข้าวสารลงบนพื้น ๓ ครั้ง ให้ได้จำนวนคู่-คี่ สลับกัน กล่าวคือ ครั้งที่สองจะต้องได้จำนวนคี่ และครั้งที่สามได้จำนวนคู่แสดงว่าผีเรือนทำ ถ้าเสี่ยงทายไม่ได้จำนวนดังกล่าวก็จะเป่าปี่ขบมดต่อไปอีกจนจบคำขบมด แล้วเสี่ยงทายอีกเช่นนี้จนกระทั่งได้จำนวนคู่สลับคี่ตามที่ต้องการดังนั้น การขบมดจึงใช้เวลานานอาจใช้เวลาตั้งแต่ตอนบ่ายจนกระทั่งถึงกลางคืนเมื่อทราบถึงสาเหตุของการเจ็บป่วยว่าถูกผีใดมาทำ หมอมดก็จะให้ญาติผู้ป่วยจัดเตรียมสิ่งของสำหรับเซ่นเลี้ยงผี เพื่อให้เลิกทำเจ็บป่วย การรักษาของหมอมดไม่มีข้อห้ามในการรักษาพร้อมกับแพทย์แผนปัจจุบัน แม้ว่าคนป่วยจะนอนอยู่โรงพยาบาล หมอมดทำพิธีรักษาที่บ้านไปด้วยก็ได้ ผู้ร่วมพิธีขบมด ได้แก่ ญาติพี่น้องใกล้ชิด เพื่อนบ้านใกล้เคียง รวมทั้งคนในหมู่บ้านจะมาร่วมโดยไม่ต้องบอกกล่าว ขบมดจึงเป็นการรักษาทางด้านจิตใจ การเชิญหมอมดมารักษาแสดงว่าลูกผีรักแพง รวมทั้งมีญาติและเพื่อนบ้านมาเยี่ยมเยียนทำให้ผู้ป่วยมีขวัญและกำลังใจดีขึ้น ซึ่งอาจทำให้หายจากการเจ็บป่วย

๒.๕.๔ วิถีชีวิตของชาวไทดำในปัจจุบัน

เป็นวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยบ้านเรือนมีการเปลี่ยนรูปลักษณ์เหมือนชุมชนทั่วไปในชนบท การใช้ชีวิตของชาวไทก็เปลี่ยนไปตามวิถีกระแสสังคมและเทคโนโลยี ชาวไทดำส่วนหนึ่งใช้ชีวิตในสังคมของการพัฒนา ลูกหลานต้องไปโรงเรียนในอำเภอ วิทยุรุ่นแต่งกายตามสมัยนิยมทั่วไป แต่อีกส่วนหนึ่งชาวไทดำก็ยังคงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีไว้ได้เป็นอย่างดีซึ่งในวิถีชีวิตของชาวไทดำจะมีระเบียบแบบแผนเป็นของตนเองที่ดำรงอยู่บนบรรทัดฐานของ

ความเชื่อ ปีใหม่ของชาวไทดำจะจัดขึ้นในเดือนสิบเรียกว่า “ประเพณีปาดตง” นอกจากนั้นไทดำยังมีการละเล่นที่สืบทอดกันมาช้านานเป็นการแสดงความสามารถต่อพ่อมดประจำหมู่บ้าน ซึ่งจะมีเครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่บู้บู้ พางฮาด โดยเรียกการเล่นนี้ว่า “แซปาง” มักมีการแสดงในวันแรมหนึ่งค่ำและเดือนหก

ด้านหัตถกรรมภูมิปัญญา ชาวไทดำมีศิลปะการทอผ้าที่สวยงาม และมีผ้าฝ้ายซึ่งเป็นผ้าพื้นเมืองที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษปัจจุบันชาวไทดำยังคงใช้ศิลปะทอผ้าแบบดั้งเดิมทุกกระบวนการผลิต

อาหารของชาวไทดำ ประกอบด้วยผักและน้ำพริก คือ แก้วอดที่ทำจากใบบอนคัน ชาวไทดำไม่ค่อยนิยมกินเนื้อสัตว์และยังคงมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม นอกจากความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ดังกล่าวแล้ว ชาวไทดำยังคงมีปฏิทินเป็นของตนเอง ซึ่งในหนึ่งสัปดาห์ของปฏิทินทั่วไปจะมี ๗ วัน แต่ของชาวไทดำจะมี ๑๐ วันชนชาวไทดำจะนับถือและบูชาพระยาแล่น บรรพบุรุษ รวมถึงผีต่าง ๆ มาก และมีความเชื่อว่าคนทุก ๆ คนนอกจากประกอบไปด้วยร่างกายแล้ว ยังประกอบด้วยอีกส่วนหนึ่งก็คือ ขวัญ (วิญญาณหรือจิต) และเชื่อว่าคนที่เจ็บไข้ได้ป่วยนั้น เกิดจากการขวัญไม่อยู่กับตัวเองหรือขวัญได้หนีหายไป จะต้องมีการพิธีตามหาขวัญหรือเรียกขวัญให้กลับคืนมา ในพิธีการเรียกขวัญนี้ต้องอาศัยหมอผี ซึ่งชาวไทดำเรียกว่า มด โดยหมอผีจะเชิญผีต่าง ๆ ให้ไปตามหาขวัญกลับมาในการเชิญผีชนิดใดนั้น ต้องขึ้นอยู่กับว่าขวัญนั้นจะไปตกอยู่ที่ใด เช่น ขวัญไปอยู่ตามป่าตามเขาก็จะอัญเชิญผียะวาย ซึ่งเป็นผีเจ้าป่าเจ้าเขาเป็นผู้ตาม หาขวัญให้กลับมา แต่ถ้าขวัญตกน้ำก็จะเชิญผีกองกอยตามหาขวัญ เมื่อตามหาขวัญกลับมาได้แล้วคนไข้ก็จะหายจากการเจ็บป่วย และเมื่อลูกรักษาหายก็จะเป็นลูกเลี้ยงของหมอผีไปเมื่อครบรอบ ๔ ปี หมอผีจะจัดพิธีเลี้ยงผีขึ้น ชาวไทดำ เรียกพิธีนี้ว่า การแซปาง หรือ ชมปาง โดยหมอผีจะอัญเชิญเทพเจ้าต่าง ๆ ที่ชาวไทดำนับถือลงมาชมปางก่อน แล้วค่อยอัญเชิญผีชนิดต่าง ๆ ลงมาชมปาง ในพิธีนี้ชาวไทดำเครื่องดนตรี มีการจัดเลี้ยงและฟ้อนรำกันอย่างสนุกสนาน กินเวลาข้ามวันข้ามคืน

ด้านภาษา ปัจจุบันคนไทดำยังคงพูดคุยกันด้วยภาษาดั้งเดิมและกลุ่มเยาวชนได้จัดกระบวนการสืบทอดโดยจัดทำคำศัพท์ไว้เป็นหมวดหมู่ นำไปสู่การจัดกระบวนการเรียน ฟัง พูด อ่าน และเขียนอย่างเป็นระบบ เพื่อสำหรับกลุ่มเยาวชนในชุมชนจะได้รักษารูปแบบการสนทนา การอ่าน การเขียนไว้ไม่ให้สูญหายไป โดยมีครูภูมิปัญญาทั้งภายในและนอกชุมชนที่สามารถอ่านเขียนได้ทำ

หน้าที่สอนร่วมกับพี่เลี้ยงกลุ่มเยาวชนสืบสานภูมิปัญญาไทดำ ที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือด้านกระบวนการ ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าด้านภาษายังเป็นภูมิปัญญาที่ยังมีพลัง และมีการสืบทอดกันอยู่ในปัจจุบัน

จากการค้นคว้าเอกสารพบว่า ภาษาไท เป็นภาษาหนึ่งที่ใช้พูดกันในบริเวณกว้างขวาง ตั้งแต่แถบบริเวณจีนตะวันตกเฉียงใต้ในมณฑลกว่างสี ไทเวจ และยูนนาน จนถึงดินแดนแถบแหลมมาลายู และจากแคว้นอัสสัมตะวันตกจนถึงเกาะไหหลำตะวันออก นักวิชาการด้านภาษาได้กล่าวถึงบริเวณที่ใช้ภาษาไทตลอดถึงภาษาไทในถิ่นต่าง ๆ สรุปความได้ดังนี้ ภาษาไทมีใช้ในประเทศไทย ลาว บางภาคของพม่า แคว้นอัสสัมทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย เวียดนามเหนือ และแถบตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน ซึ่งรวมแล้วจัดว่าเป็นกลุ่มภาษาที่สำคัญในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาษาเหล่านี้มีชื่อต่างกันตามชื่อเผ่าพันธุ์ หรือตามที่ชาติอื่น ๆ ใช้เรียกกัน เช่น ภาษาชานในพม่า ภาษาไป๋ในยูนนานประเทศจีน และภาษาจวงเจียในแคว้นกว่างสีของจีน เป็นต้น ตลอดจนถึงภาษาไทยและภาษาลาวซึ่งเป็นภาษาราชการในประเทศไทยและประเทศลาว ตามลำดับ ภาษาทั้งสองนี้ถือว่าเป็นภาษาที่รู้จักกันดีที่สุดในบรรดาภาษาไทยในถิ่นทั้งหลาย ภาษาที่ใช้ในลาว เวียดนามเหนือและบริเวณใกล้เคียง ๆ กับแคว้นสิบสองจุไทยนั้น ถึงแม้จะเป็นบริเวณแคบ ๆ แต่ก็มีภาษาไทพื้นถิ่นพูดกันเป็นจำนวนมาก ได้แก่ ภาษาไทลื้อ ไทดำ ไทขาว ไทแดง ผู้ไทย ไทมูยไทเหนือ พวน ย้อ และโย้ย นอกจากนั้นแล้ว ภาษาไทขาว ไทดำไทแดง และไทลื้อ ก็มีการพูดที่ใกล้เคียงกันมาก คนไทกลุ่มผู้ไท ไทมูย ไทโย้ย และย้อ อาศัยอยู่ในจังหวัดหัวพันกับดินแดนที่ติดต่อกับภูเข ส่วนพวกพวนอาศัยอยู่ทางใต้ในเมืองโบราณของเชียงขวาง ดังนั้น ถิ่นฐานเดิมของภาษาไทยดั้งเดิมสายตะวันตกเฉียงใต้ คือ บริเวณชายแดนของลาว เวียดนามเหนือและใกล้เคียง ๆ กับดินแดนสิบสองจุไทย ภาษาไทถิ่นที่พูดอยู่ในประเทศไทยแล้วยังมีภาษาไทอื่น ๆ อีกมากมายและภาษาที่สำคัญกลุ่มหนึ่ง ได้แก่ ภาษาลาว ซึ่งใช้กันมากในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยเฉพาะพรมแดนที่ติดต่อกับประเทศ ลาวและกระจัดกระจายอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ เช่น จังหวัดราชบุรี สุพรรณบุรีเพชรบุรี นครปฐม ชุมพร และสุราษฎร์ธานี ที่ล้วนแล้วแต่เป็นชาวไทดำทั้งสิ้น

ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และ พ.ศ. ๒๔๘๐ ก๊อปปยมาอยู่ที่นี่ ตามประวัติแล้วครอบครัวของผมเองได้อพยพมาจากอำเภอเขาย้อยจังหวัดเพชรบุรี รุ่นพ่อแม่เป็นคนอพยพมาอยู่ที่นี่ ชาวไทดำมีเอกลักษณ์ของตัวเองก็คือ การพูดภาษาไทดำ การเขียนตัวหนังสือไทดำ อาหารของไทดำประเพณีต่าง ๆ วัฒนธรรมบางอย่าง การทำมาหากินก็ปนเปอะไรกันบ้างเพื่อที่จะได้อยู่ร่วมกันได้ แต่เดิมชาวไทดำไม่มีศาสนาพอมายู่เมืองไทยเลยจำเป็นต้องเข้าทางพุทธศาสนา เดิมจะมีการนับถือผีอย่างเดียว สมัยรุ่นปู่ย่าจะไม่มีการบวช (พระภิกษุ) นับถือผีและจะไม่รู้จักคำว่าบวช การทำบุญทำทานอย่างเดียวก็น่าจะไม่นิยม เดียวนี้มีความจำเป็นเพราะการเกิดในประเทศไทยนั้นต้องมีชื่อและนามสกุลที่ชัดเจน มีทะเบียนบ้าน รวมถึงการบ่งบอกศาสนาอะไรก็ต้องมีลงในข้อมูล เป็นการบังคับในตัวเอง จากนั้นศาสนาพุทธก็จะเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของชาวไทดำพอสมควร

พิธีกรรมอะไรต่าง ๆ ก็ยังคงอยู่โดยพิธีกรรมของชาวไทดำที่สำคัญ คือ พิธีกรรมปาดตงเสนเหือน เป็นการไหว้ผีบรรพบุรุษครั้งใหญ่ เหมือนประเพณีตรุษจีนของที่เมืองแผน เมืองเชียงลาประเทศเวียดนาม สำหรับพิธีงานใหญ่ประจำปีจะตรงกับวันตรุษจีน เพราะถินตันกำเนิดอยู่ใกล้กับประเทศจีน พิธีปาดตงเสนเหือนทำเป็นประจำทุกปีเช่นเดียวกับการทำบุญข้าวใหม่ ในราวเดือนธันวาคมถึงมกราคมปีละครั้ง โดยครอบครัวจะต้องไม่มีคนเสียชีวิตภายใน ๒ ปีนั้นจะทำได้ ส่วนพิธีเซ่นไหว้จะทำทุก ๆ ปีก็ได้ หรือ ๓-๕ ปีก็ได้

ทั้งนี้ทั้งนั้นหลังจากพ่อแม่หรือคนในบ้านเสียชีวิตถึงทำได้ แต่ถ้าปีนั้นแล้วญาติพี่น้องที่อื่นเสียชีวิตก็ทำไม่ได้จะต้องเว้นไปอีกปีหนึ่ง บางครอบครัวไม่ได้ทำมา ๗-๘ ปี เพราะว่าญาติเสียชีวิตลงเรื่อย ๆ หมายความว่า ถ้าตระกูลนั้นมีคนเสียชีวิตถ้าเป็นผู้ชายจะมีการจดบันทึกไว้เรียกกันว่าปะผีเรือน เหมือนกับไทดำที่หมู่บ้านนี้จะมีการจัดประเพณีพิธีกรรมปาดตงทุกปีในเดือนมกราคม ชาวไทดำจะมีปฏิทินเฉพาะของไทดำเลย ในหมู่บ้านนี้งานรื่นเริงของชาวไทดำที่จัดประจำภายหลังจากการเก็บเกี่ยว ประเพณีเล่นคอน (การเล่นคอน หรืออันก่อนเป็นการละเล่นของหนุ่มสาวลาวโซ่งที่โยนลูกช่วง (ตอตะกอนให้แก๊ง) พร้อมการร้องรำทำเพลง และเป่าแคนไปพร้อมกับการเล่น หรือที่เรียก “การเล่นคอน ฟ้อนแคน” เทศกาลเล่นคอนราวเดือน ๔ เดือน ๕ ชายหนุ่ม ๕-๑๐ คน จะชักชวนกันไปเล่นคอนตามหมู่บ้านอื่น) การบวงสรวงหรืออะไรต่าง ๆ การดำข้าวเม่า ซึ่งจะมีการแต่งกายของชาวไทดำทางราชการเห็นความสำคัญก็จะให้งบประมาณบางส่วนในการจัดงาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระทรวงวัฒนธรรมที่ให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นเอาไว้ มีความคิดเห็นเรื่องชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยมีจำนวนมากพอสมควร

ชุมชนในภาคเหนือ นั้น ตัวผมเป็นส่วนหนึ่งในการผลักดันให้มีกลุ่มหรือชมรมต่าง ๆ เพื่อประสานงานรวบรวมชนกลุ่มน้อยไทดำที่ไม่อยากให้มันสูญหายไป สิ่งสำคัญ ประเพณีต่าง ๆ ถ้าหากมีการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น ใครจัดงานก็จะไปร่วมงานกันซึ่งถือว่าเป็นการเอาแรงกัน เพราะในแต่ละจังหวัดนั้นมีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่จำนวนไม่มาก วัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน เรื่องดนตรี ไม่อยากให้เลือนหายไป ผมมีความตั้งใจที่จะรวบรวมกลุ่มชาวไทดำหลาย ๆ กลุ่มหลาย ๆ ชุมชน ส่งผู้ที่มีความรู้มาอบรมเรื่องราวต่าง ๆ ที่ตนเองมีอยู่ การเรียนการสอนภาษาไทดำพอถึงสิ้นปีก็มีการสอบภาษาไทดำทั้งผู้ใหญ่และเด็ก ที่วัดหนองหลวง ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตรซึ่งเป็นศูนย์รวมไทดำที่มากที่สุดในภาคเหนือ มีการสอนภาษาไทดำทุกวันอังคารและวันศุกร์ เช่น ที่โรงเรียนบ้านยางใหญ่แห่งนี้ก็จะมีการแต่งกายในชุดไทดำ ทั้งนักเรียนและคุณครูในทุก ๆ วันอังคาร โรงเรียนบ้านหนองเนิน อำเภอท่าตะโก จะมีการแต่งกายชุดไทดำ และมีการเรียนการสอนภาษาไทดำในทุก ๆ วันศุกร์ และทางองค์การบริหารส่วนตำบลมะมั่ง อำเภอชุมแสง ทางเจ้าหน้าที่จะมีการแต่งกายในชุดไทดำในทุกวันอังคาร หรือวันพุธ นายก อบต. หรือเจ้าหน้าที่บางส่วนจะเป็นคนไทดำ ที่บ้านวังน้ำด้าบลัวยาง อำเภอลองของ จ.พิจิตรกำหนดเอาไว้ว่าหากมีคนไท

ดำเสียชีวิต อายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ผู้มาร่วมพิธีศพจะต้องแต่งกายในชุดไทดำ เป็นมติดของหมู่บ้านซึ่งทำอย่างนี้มาตลอดตั้งแต่สมัยก่อนมาจนถึงปัจจุบัน และในอีกหลาย ๆ ที่ก็มีการทำในลักษณะเช่นเดียวกันนี้ ในฐานะที่ผมเป็นประธานชมรมไทดำภาคเหนือจะบอกกับไทดำทุกชมรมว่า จะต้องรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมนี้ให้ได้ ทุก ๓ เดือนจะมีการประชุมเพื่อปรึกษาหารือเรื่องต่าง ๆ ทำมาตลอดรวม ๑๕ ปีมาแล้ว โดยจะให้ความสำคัญในเรื่องภาษาพูดมากที่สุด ภาษาเขียนยังไม่มากเท่าไรแต่ก็จะพยายามเช่นกัน ตอนนี้อยู่ในส่วนราชการเริ่มมาให้ความช่วยเหลือมากพอสมควรไม่เหมือนกับในช่วงแรก ๆ ที่ยังไม่ค่อยมี หรือยังไม่ค่อยเห็นความสำคัญ ลูกหลานเชื้อสายชาวไทดำหลาย ๆ คน ได้เข้ามาเป็นผู้บริหารบ้าง เข้ามาทำงานในส่วนองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นก็จะมีการรักษาถิ่นของตัวเอง ภาษาพูดภาษาเขียนด้วยตัวเอง เริ่มมีการให้การสนับสนุนไปที่ไหนก็มีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง แต่ละหมู่บ้านที่ไปร่วมงานจะเห็นวัฒนธรรมด้านพิธีกรรมต่าง ๆ เยอะ และให้ความสำคัญเรื่องการแต่งกาย มีการประกวดแข่งขัน ถ้าผมไปร่วมงานแล้วหมู่บ้านนี้จะต้องแต่งกายให้เรียบร้อย ให้มีความเป็นเอกลักษณ์และสืบสานทางด้านวัฒนธรรม ในจังหวัดภาคเหนือมีการตื่นตัวพอสมควร

ส่วนชาวไทดำจังหวัดภาคใต้ เช่น จังหวัดเพชรบุรี นครปฐม หรือสุพรรณบุรีในภาคกลางจะเป็นชาวไทดำกลุ่มใหญ่และมีจำนวนมากอยู่แล้ว การทำกิจกรรมต่าง ๆ ชาวไทดำจำนวนมากก็จะมาร่วมงานกันอย่างมากมาย และมีการไปร่วมงานกับชนกลุ่มอื่น ๆ มาร่วมบ้าง เช่น ไทพวน ไทครั้ง และอีกหลาย ๆ ที่ พวกกลุ่มชนเหล่านี้จะมาร่วมงานเพื่อสร้างสีสัน มีกิจกรรมการเล่นต่าง ๆ เช่น การเล่นมะกอนลอดหว่งก็ยังคงมีการเล่นอยู่ การตำข้าวเม่า การร้องรำทำเพลงเกี่ยวกับเรื่องไทดำ ลูกมะกอนนั้นชาวไทดำถือว่าเป็นการเสี่ยงทายเพื่อเลือกคู่ให้หนุ่มสาวในหมู่บ้านสมัยก่อน โดยมีเสาสูงตั้งแท่นซึ่งคู่ไว้ แล้วมีแผ่นไม้ที่มีช่องหรือรูอยู่ตรงกลาง วิธีการเล่นก็คือโยนลูกผ้าลักษณะสามเหลี่ยมมีหาง (ภายในยัดด้วยฝ้าย) หรือที่เรียกว่ามะกอน เหวี่ยงขึ้นไปเพื่อให้ลอดหว่งที่ตั้งตรงสูงไปให้ได้ ปกติการเล่นมะกอนลอดหว่งนี้จะนิยมเล่นกันในเดือนเมษายนซึ่งเป็นเดือนที่ชาวไทดำว่างงานจากการทำนาเกี่ยวข้าว ซึ่งการเล่นมะกอนลอดหว่งนั้นเป็นกลยุทธ์ของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวไทดำเพื่อให้หนุ่มสาวในหมู่บ้านได้มีโอกาสพบเจอสานสัมพันธ์ไมตรีที่ดีต่อกันจากการเล่นนี้การเล่นมะกอนลอดหว่ง ชายหญิงจะยืนอยู่คนละฝั่งฝ้าย หญิงจะเป็นฝ่ายโยนมะกอนขึ้นเพื่อให้ลอดหว่งก่อน ขณะที่ฝ่ายชายจะคอยรับลูกมะกอนจากฝ่ายสาวเจ้าให้ได้ การโยนส่งรับกันไปโยนกันมา เกิดเป็นความชอบพอกันขึ้นก็จะมีพิธีสานสัมพันธ์กันไปโดยแต่ละฝั่งจะเล่นกันก็คนก็ได้ ในหมู่บ้านนี้จะให้ความสำคัญในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทำกันที่หมู่บ้านจะเป็นพิธีรำถวายเจ้าจอมแสน (เจ้าจอมท่านสุดท้ายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เจ้าจอมแสนเป็นบุตรของเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทศ บุนนาค) ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี กับหม่อมทรัพย์ชาวลาวโซ่ง บ้านท่าไต้ เมืองเพชรบุรี) การบวงสรวงของนางแก้วซึ่งเป็นผู้นำไทดำองค์ที่ ๑๔ ที่มีตราสัญลักษณ์เป็นหญิงสาว กษัตริย์ของไทดำเมืองแพนมีกษัตริย์ ๓๓ องค์ ขุนลอที่เราได้เรียนมาในตอนเด็กเรื่องลิลิตพระลอ ซึ่งก็คือไทดำ ยังมีคำกลอนต่าง ๆ

ของไทดำก็มีอยู่มากมาย สุนทรภู่ยังได้เคยนำมาแต่งเป็นกลอน แม้กระทั่งวัฒนธรรมทางด้านภาษาและตัวอักษรไทดำก็จะมีมาก่อน พ่อขุนรามคำแหงก็นำมาใช้บ้าง ของลาวบ้างเขมรบ้าง แต่ในส่วนของไทดำนั้นเป็นชนกลุ่มน้อยมีประเทศมีชาติแต่ได้เสียให้กับฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ สมัยรัชกาลที่ ๕ ที่เสียไปถึง ๙๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร จากนั้นก็ตกมาเป็นเมืองขึ้นของประเทศเวียดนาม

ในเดือนธันวาคม หรือมกราคมของทุกปีจะมีพิธีกรรมที่เรียกว่า ปาดตง(คือ การทำพิธีเช่น ไหว้ผีเรือนทุก ๑๐ วัน เรียกว่า “ปาดตง” หมายความว่า นำเครื่องเซ่นไปวางตั้งไว้ (ปาด - วาง, ตง - ตั้งไว้) ที่กะล่อห้องแล้วกล่าวเชิญให้ผีเรือนมากิน เครื่องเซ่นก็มีข้าวและกับข้าว หมากพลู บุหรี่ วันเช่น ไหว้เช่นนี้เรียกว่า “ม้อเวนตง”) นิยมทำกันที่เขานับถือทุก ๆ บ้านไม่ว่าจะอำเภอไหน จังหวัดไหน หลังจากทำนาได้ข้าวใหม่ก็จะมีพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า ตายาย พิธีศีลเดือนนั้นเดือน ๔ เดือน ๖ เดือน ๘ จะถือเอาเดือนที่เป็นเดือนคู่ แต่บางแห่งอย่าง เช่นสุพรรณบุรี เพชรบุรี อาจจะเป็นเดือน ๑๒ เป็นการเลี้ยงผีที่ว่า ที่บ้านนั้นต้องมีการทำพิธีในทุก ๆ ๒ ปี หรือ ๓-๕ ปี ก็แล้วแต่ว่าฐานะความเป็นอยู่ของแต่ละหมู่แต่ละคน การทำในลักษณะนี้จะทำให้มีความเจริญ การทำมาหากินดีขึ้น ลูกเต้าหรือการเจ็บไข้ได้ป่วย หน้าที่การงานก็จะดีขึ้น ไทดำในกลุ่มต่าง ๆ ในหลาย ๆ ที่มีการร้องรำทำเพลงเพื่อที่จะได้รำมีการสืบทอด การขับร้องขับรำนี่จะมีความแตกต่างไปจากเมืองแผน เมืองลาที่เป็นต้นกำเนิดมากต้นแบบเสียงจะโหยหวนมาก

เอกลักษณ์ที่ต้องรักษาที่สำคัญก็คือ การแต่งกายที่เป็นสีดำ ซึ่งไทดำก็จะหมายถึงเสื้อผ้า การแต่งกายที่เป็นสีดำ ผิวน้ำดำ ไทขาวนั้นภาษาไทดำจะเรียกว่าไทดอน อันนั้นจะเป็นสีขาว (จะตั้งถิ่นฐานในอาณาเขตสิบสองจุไทที่มีพื้นภูมิสถานอยู่ในเขตประเทศเวียดนามเป็นส่วนใหญ่ เป็นต้นว่าอยู่กันหนาแน่นในจังหวัดโลโจหรือเมืองโล นอกนั้นก็กระจัดกระจายอีกหลายชุมชนหลายเมือง เช่นเมืองกวิงหงาย บักเอียน พูเอียน ตาบัก ซาปา บักฮา ในแถบจังหวัดซอนลาหรือเมืองลา จังหวัดฮ่าซิ่นบิ่งตลอดจนจังหวัดแทงหัว) ไทแดงก็จะไปทางสีแดง แต่คำพูดจะคล้าย ๆ กันหมด การแบ่งก็จะเป็นในลักษณะของการแต่งกายนั่นเอง

ด้านอาหารการกินที่จะขาดไม่ได้เลยก็คือหน่อไม้ แกงหน่อไม้ใส่ไก่และจะต้องเป็นไก่บ้าน ผักจู้บ ยำผัก ซึ่งจะเป็นผักอะไรก็ได้ที่นำมายำ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้ไปที่เมืองแฉง (เมืองโลโจ) เป็นเมืองหนึ่งในเวียดนามที่มีชาวไทดำอาศัยอยู่จำนวนมาก นั่นก็คือ เตียนเบียนฟูในปัจจุบัน ที่นี่กินอาหารรสชาติไม่จัดไม่เหมือนกับชาวไทดำในประเทศไทยที่จะกินอาหารรสเผ็ด ปลาบั้งจะนิยมใช้ปลาช่อนใช้ปลาเกร็ดจากแม่น้ำดำแม่น้ำแดงมาทำอาหารที่ไม่ค่อยเผ็ดเท่าไร เครื่องที่ทำก็คล้าย ๆ กัน การทำพิธีเซ่นเสียนจะเลี้ยงอาหารประเภทนี้ ผักจู้บ แกงหน่อไม้ แกงส้ม และปลาบั้งดิบ ๓ อย่างนี้อย่าขาด นอกจากนั้นจะเอาอาหารไทยมารวมด้วยก็ได้ แต่จะไม่ขาดอาหาร ๓ อย่างนี้ที่สำคัญ ขนมนั้นจะคล้าย ๆ กับขนมบัวลอย ควายลุย เรื่องขนมนั้นจะไม่เน้นอะไรมาก ด้านผลไม้ก็แล้วแต่ตามฤดูกาลสำหรับประเทศไทย ที่เวียดนามก็จะคล้าย ๆ กัน

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในศิลปะงานช่างโดยเฉพาะประเภทที่ปักอาศัย หรือ ภาษาถิ่นนิยมเรียกว่า “เฮือน” ของผู้คนในกลุ่มวัฒนธรรมทางภาษาตระกูลไท-ลาว จนเป็นที่มาของคำกล่าวที่ว่า “อยู่เฮือนสูงเป่าแคน กินข้าวเหนียว เคี้ยวปลาร้า สักขาลาย นุ่งซิ่น แม่นแล้วคือไท-ลาว” ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมของคนในวัฒนธรรมนี้

เอกลักษณ์เฮือนไทดำนิยมทำผนังเฮือนเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าโดยมีบันไดทางขึ้น-ลงเฮือนอยู่ ๒ ตำแหน่ง คือ ๑) บริเวณชานแดดที่เป็นบริเวณครัวไฟหลังบ้านเรียก “ชาน” และ ๒) บริเวณหน้าบ้าน เรียกว่า “กว้าน” โดยบันไดจะอยู่บริเวณด้านสกัดหัวเรือนใหญ่ ผู้ชายจะใช้บันไดทางกว้านขึ้นหน้าบ้าน ส่วนผู้หญิงจะใช้บันไดด้านหลังบริเวณที่เป็นชาน พื้นที่ปักอาศัยภายในเฮือนจะมีทั้งผืนอยู่บริเวณห้องเปิง ส่วนห้องนอนลูกชายจะอยู่ติดกับกว้าน ซึ่งทั้งหมดนี้จะอยู่ในผังเดียวกัน โดยแบ่งกันพื้นที่ด้วยผ้าทอผืนงาม และพื้นที่ถูกแบ่งเป็นห้อง ๆ นิยมเฉพาะเลขคี่ เช่น ๓ ห้อง ๕ ห้อง ๖ ห้อง และ ๗ ห้อง ตามลักษณะความยาวของตัวเฮือน ซึ่งอาจจะน้อยกว่าเฮือนไทขาว แต่จะมีความกว้างขวางพื้นที่โถงกลางบ้านจะเป็นพื้นที่โล่งเอกประสงค์ใช้ในการรับแขก พักผ่อน ตำหูก (ทอผ้า) เป็นต้น ด้านนี้มีระเบียงยื่นออกมาจากตัวเฮือนประมาณ ๑ เมตร ตามแนวยาวชานตัวเฮือน ส่วนห้องน้ำห้องส้วมจะสร้างอยู่ด้านนอกตัวเฮือน เสาโครงสร้างนิยมทำเสากลมวางอยู่บนแท่นหินไม่ปักลงพื้นดิน ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ไม้ผุร่อนได้ง่ายและยังซ่อมแซมหรือถอนได้สะดวกกว่าการปักลงดิน ผนังตัวเฮือนมีทั้งที่เป็นไม้จริงและไม้ไผ่ นอกจากนี้ยังพบว่ามีการใช้ผนังดินผสมกับโครงสร้างไม้ไผ่อีกด้วย

เอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่สำคัญของผนังเฮือนไทดำ คือ นิยมใช้แนวเสาไว้ด้านนอก ผนังตัวเฮือน ช่องเปิดหน้าต่าง (ป่องเอี่ยม) มีรูปแบบที่หลากหลาย แต่มาในสมัยหลังนิยมทำเป็นลูกกรงเหล็กแทน รูปแบบหน้าต่างยังเป็นเครื่องแสดงสถานภาพทางสังคม เช่น บ้านคนจนและชนชั้นปกครอง ซึ่งสามารถดูได้จากความวิจิตรงดงามทางศิลปะ บ้างทำเป็นลักษณะลิ่มสอบ แกะสลักด้วยลวดลายเรขาคณิต เขาควาย หัวมังกร-น้ำเต้า รังไหม ตลอดจนกลีบดอกไม้ก็ยังมีปรากฏให้เห็น ส่วนหลังคาเฮือนถ้าเป็นเฮือนโบราณจะมุงแป้นเกล็ด หรือมุงแฝก ซึ่งมีความหนาถึง ๓๐-๔๕ เซนติเมตร ทำให้มีอายุการใช้งานได้นาน ๑๐-๒๐ ปีเลยทีเดียว ต่อมาสมัยหลังนิยมมุงด้วยกระเบื้องดินเผาแทน ตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก่อสร้างสมัยใหม่

เฮือนไทดำหลังคาจะเหมือนกัน คือ นิยมทำเป็นทรงหลังคาแบบโบราณแต่ถ้าเป็นเฮือนเครื่องผูก ด้านสกัดจะโค้งเหมือนโครงร่ม เอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของเฮือนไทดำคือ การตกแต่งยอดจั่วปั้นลมด้วยไม้แกะสลักลวดลายคล้ายมวยผมผู้หญิงและรูปทรงเรขาคณิต ส่วนความเชื่อของยอดจั่วนี้ถูกอธิบายว่าจะเป็นครอบครัวใหม่ที่เพิ่งแต่งงานจะนิยมทำเป็นลวดลายคล้ายหญิงชายกำลังสังวาสหรือรูปผู้หญิงตั้งครุฑ อันแสดงถึงความสุขและความหวัง ถ้าเป็นเฮือนคนยากจน ยอดจั่วจะเป็นไม้เรียบ ๆ ธรรมดา ไม่มีการตกแต่งใช้เพียงไม้มาไขว้กันคล้ายกาแลในทางภาคเหนือของไทย ตัวอย่างลายเส้นยอดจั่วนี้จัดทำขึ้นมาใหม่โดยการอิงรูปแบบของเดิมเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ โดยช่างชาวเมืองหง

แลงอำเภอทานเซา จังหวัดขอนแก่น ยอดजूดังกล่าวยังเป็นเครื่องแสดงฐานะทางสังคมเช่นเดียวกับปองเอี่ยม (ช่องหน้าต่าง) โครงสร้างหลักของตัวเรือนทำด้วยไม้เนื้อแข็งทั้งตัวเรือนและโครงหลังคาสำหรับพื้นที่พักอาศัยภายในเรือนจะมีแม่คี่ไฟทั้งเรือนใหญ่และเรือนไฟ (เรือนครัว) โดยแม่คี่ไฟบนเรือนใหญ่ใช้สำหรับผิงไฟให้ความอบอุ่นยามหน้าหนาว บนเรือนไทดำจะอยู่กันหลายครอบครัว มีสมาชิกมากกว่า ๑๐ คน และมีคูฝัวเมียไม่ต่ำกว่า ๒-๓ คู่ อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ บริเวณรอบ ๆ เรือนจะมีห่อฝัวอยู่บริเวณหน้าบ้าน ของใครของมัน ต่างกับไทขาวที่จะทำห่อฝัว ๒-๓ ห่ออยู่ร่วมกัน สำหรับความแตกต่างของเรือนไทดำกับไทขาว แต่เดิมนั้นจะต่างกันตรงที่เรือนไทขาวมักจะมีระเบียงแคบ มีบันไดทางขึ้น ๒ ด้าน แต่ในปัจจุบันรูปแบบได้ถูกผสมผสานจนแทบจะแยกไม่ออก อีกทั้งบันไดทางขึ้น-ลงก็ถูกปรับเปลี่ยนเป็นปูนก่อแทนบันไดไม้ตามสมัยนิยม ศิลปะการตกแต่งลวดลายไม้จำหลักยังผสมผสานกับศิลปะฉนวน (เวียตนาม) อย่างผสมกลมกลืนตามวิถีสังคมใหม่

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยที่ผ่านมาซึ่งจะมีเนื้อหาและแนวทางในการศึกษาที่มีความคล้ายกับงานศึกษา เรื่อง กระบวนการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในจังหวัดเลย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระมหาสุทิตย์ อาภากร และคณะ^{๕๐} ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” เป็นการศึกษาแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในสังคมไทยจำนวน ๑๕๐ วัด จากกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์นักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการในแต่ภูมิภาคๆ ละ ๒๕๐ ราย พบว่า

๑. ผลการศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในสังคมไทย พบว่ามีเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย ในมิติของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยวัดที่มีความมั่งคั่งทางด้านพุทธศิลปกรรมและความเชื่อเรื่อง “พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์” จะเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมสูงมาก

๒. ผลการศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์และกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยนั้นพบว่า รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวจะปรากฏตามอัตลักษณ์ที่สำคัญตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาและความเชื่อของท้องถิ่นแต่ละ

^{๕๐} พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่). การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : พระนครศรีอยุธยา. ๒๕๕๖, หน้า ๙๗.

ภูมิภาค และมีกระบวนการจัดการที่แตกต่างกันไปตามอัตลักษณ์ของวัดนั้น โดยมีรูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์และกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันใน ๕ ด้าน คือ ๑) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวตามศรัทธาความเชื่อในพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ๒) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น ๓) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความงดงามของแหล่งพุทธศิลปกรรม ๔) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามแหล่งประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง และ ๕) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการปฏิบัติธรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

๓. กระบวนการจัดการท่องเที่ยวของวัดในสังคมไทย พบว่า มีกระบวนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในมิติที่หลากหลายทั้งในเชิงกายภาพ การพัฒนาสังคม การพัฒนาจริยธรรม การจัดกิจกรรมเชิงพุทธ และการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

๔. การประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในสังคมไทย ทั้งในด้านกายภาพ/สภาพแวดล้อม การจัดการพุทธศิลปกรรมภายในวัด การรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม การให้คุณค่าทางจิตใจและปัญญาตามหลักพุทธศาสนา การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและการพัฒนาสังคมพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวได้ในระดับดีมีเพียงบางวัดที่มีความสามารถในการจัดการเชิงการท่องเที่ยวในระดับดีมาก และก็มีอีกหลายวัดที่ยังมีข้อจำกัดในการพัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

๕. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา พบว่า มี ๓ ลักษณะ ได้แก่ ๑) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนาจ ๒) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนาจ และ ๓) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงการสนับสนุน

๖. ความสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม พบว่า องค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมและมีความสัมพันธ์ในลักษณะของการเกื้อกูลต่อกันในทุกมิติทั้งในเรื่องของการใช้อำนาจเชิงกฎหมาย การอำนาจและการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ และการสนับสนุน โดยมีองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ต่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ กลุ่มคน สถานที่ท่องเที่ยว กลไกการตลาด การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว การเสริมสร้างความสัมพันธ์องค์กรการจัดการและผลประโยชน์ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดจะต้องมีกระบวนการที่เกี่ยวพันกัน

๗. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า มีผลกระทบทั้งในบวกและทางลบ เช่น การก่อให้เกิดรายได้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ส่วนกระทบทางลบ เช่น การขาดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น โดยมีปัญหา อุปสรรคการจัดการด้านท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาหลายประการ ดังนั้น วัด ชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องจะต้องดำเนินการอย่างเหมาะสมเพื่อความยั่งยืนของการเรียนรู้และการพัฒนาจิตใจและสังคม

เนตรชนก นันท์^{๕๑} (๒๕๔๔) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนวัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน” พบว่าด้านองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนวัดพระบาทห้วยต้มในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านความสะดวกในการเข้าถึง และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก แต่มีจุดอ่อนอยู่ ๒ จุด ในองค์ประกอบสิ่งอำนวยความสะดวก คือ การให้บริการอาหารและเครื่องดื่มที่ไม่หลากหลาย และการขาดการให้บริการด้านข้อมูล ส่วนแนวทางการจัดการที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้น ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ร่วมกันวางแผนการจัดการไว้ ๔ ด้าน คือ การจัดการด้านการจัดการโครงสร้างองค์กรการท่องเที่ยว การจัดการด้านบุคลากร การจัดการระบบการดำเนินงานและการจัดรายการนาเที่ยว แต่พบว่ามีข้อจำกัดคือ ยังไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในชุมชนแห่งนี้ เพราะยังไม่มีมีการประชาสัมพันธ์เพียงพอส่งผลให้ชุมชนยังไม่มีโอกาสฝึกทักษะในการลงมือปฏิบัติการ

นิวัติ ทองวล^{๕๒} ทำการศึกษา เรื่อง การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำบ้านน้ำป่าหนาดตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำบ้านน้ำป่าหนาด วิถีชีวิตของคนไทดำจะปรับเปลี่ยนไปตามบริบท ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ชาวไทดำมีอัตลักษณ์ ๓ ระดับคืออัตลักษณ์ ปัจเจก ความเป็นตัวตนของปัจเจกบุคคลที่ไม่เหมือนกับบุคคลอื่นของชาวไทดำ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับมิติภายในและมุมมองของคนภายนอก อัตลักษณ์ร่วม คือ ตัวตนที่ถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเหมือนกันของสมาชิกในกลุ่มย่อย ก็ยังมีความแตกต่างของกลุ่มย่อยอื่น ๆ มาเป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์ เฉพาะกลุ่มของตน อัตลักษณ์ทางสังคมเป็นภาพลักษณ์โดยรวมในความเป็นตัวตนของสังคมชาวไทดำที่แตกต่างจากสังคมอื่น เป็นผลรวมของอัตลักษณ์ของปัจเจกที่หลากหลาย ซึ่งมีพื้นที่ซ้อนทับกันอยู่บางส่วน การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทดำ ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาสู่ความทันสมัย โลกาภิวัตน์ การพัฒนาของรัฐ และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมสิ่งเหล่านี้ล้วนได้ส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทดำทั้งสิ้น ศูนย์วัฒนธรรมไทดำและบ้านพิพิธภัณฑ์นาป่าหนาด กลายเป็นพื้นที่ซึ่งชาวไทดำได้ใช้เป็นกลไกในการสร้างความหมายให้กับความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง มีการจัดงาน และกิจกรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ยังมีการจัดนิทรรศการความเป็นมาของ ชาวไทดำและ

^{๕๑} เนตรชนก นันท์. การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนวัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๔๔, หน้า ๑๒๑.

^{๕๒} นิวัติ ทองวล. การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำบ้านน้ำป่าหนาดตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ. รายงานวิจัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา, ๒๕๕๘, หน้า ๘๒.

วิถีชีวิตในอดีตการแสดงภาพเก่าเล่าเรื่อง การนำข้าวของเครื่องใช้ในอดีตออกมา จัดแสดงให้ความรู้ มีการใช้สื่อสัญลักษณ์ของความเป็นไทดำ ไม่ว่าจะเป็นภาพ เรือนไทดำในอดีต หรือเรือนไทดำจำลอง ลวดลายผ้าปากที่เป็นแบบอย่างเฉพาะของชาวไทดำตัวอักษรไทดำอาหารพื้นบ้าน การแต่งกาย ความเชื่อพิธีกรรม มาใช้ นำเสนอให้กับนักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้วิถีชีวิตคนไทดำ และยังเป็นการอนุรักษ์ รื้อฟื้น ปลุกฝังจิตสำนึกให้แก่ลูกหลานชาวไทดำ ภัทรธิดา ผลงาม^{๕๓} ศึกษา การท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมของชุมชนไทดำในจังหวัดเลย พบว่า ชาวไทดำมีศักยภาพการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ได้แก่ การเที่ยวชมบ้านเรือนชาวไทดำ และการเที่ยวชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประกอบด้วย (๑) การละเล่น ชาวไทดำมีการละเล่นที่สืบทอดกันมาช้านาน เรียกการละเล่นนี้ว่า แซปาง (๒) ด้านภาษา ชาวไทดำใช้อักษรไทดำซึ่งเป็นอักษรเฉพาะกลุ่ม (๓) ด้านการทอผ้า ไทดำบ้านในอดีตทุกครอบครัวจะปลูกฝ้ายเอง หรือเลี้ยงไหมเองเพื่อนำมาผลิตเป็นเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มให้กับสมาชิกในครอบครัว (๔) ด้านการแต่งกายของชาวไทดำ มีหลายแบบทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ในการแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์การแต่งกายของไทดำ (๕) อาหาร ประกอบไปด้วยผักและน้ำพริก (๖) ด้านประเพณี มีดังนี้ ๑) ประเพณีการเกิด ๒) ประเพณีการเลี้ยงดู ๓) ประเพณีการเลือกคู่ครองและการแต่งงาน ๔) ประเพณีวัยหนุ่ม ๕) ประเพณีการตายและ ๖) ด้านพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ๑) พิธีแต่งงาน ๒) พิธีขบมด ๓) พิธีป่าดั่ง ๔) พิธีเสนเรือน ๕) พิธีเลี้ยงเจ้าบ้าน

ปฏิพัทธ์ ตันมิ่ง^{๕๔} ศึกษา แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่า หนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบว่า แหล่งท่องเที่ยวชาติพันธุ์ไทดำมีองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวที่ควรได้รับการพัฒนา คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านการตระหนักรู้ และด้านบุคลากร ดังนั้น แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำประกอบด้วย การออกแบบโลโก้ การรวมกลุ่มผลิตภัณฑ์ทั้งหมดในชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การสร้างและขยายตลาด การพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์ การสร้างแลนด์มาร์ค การพัฒนาบุคลากร การถ่ายรูปการท่องเที่ยวชาติพันธุ์ไทดำ Up-Facebook Instagram ฯลฯ และ Check in รับ ส่วนลดผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก เป็นต้น

^{๕๓} ภัทรธิดา ผลงาม. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทดำในจังหวัดเลย. วารสารสถาบัน วัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๙). หน้า ๘๔.

^{๕๔} ปฏิพัทธ์ ตันมิ่ง. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ ๔. ๒๕๖๐, หน้า ๕๓๙-๕๔๗.

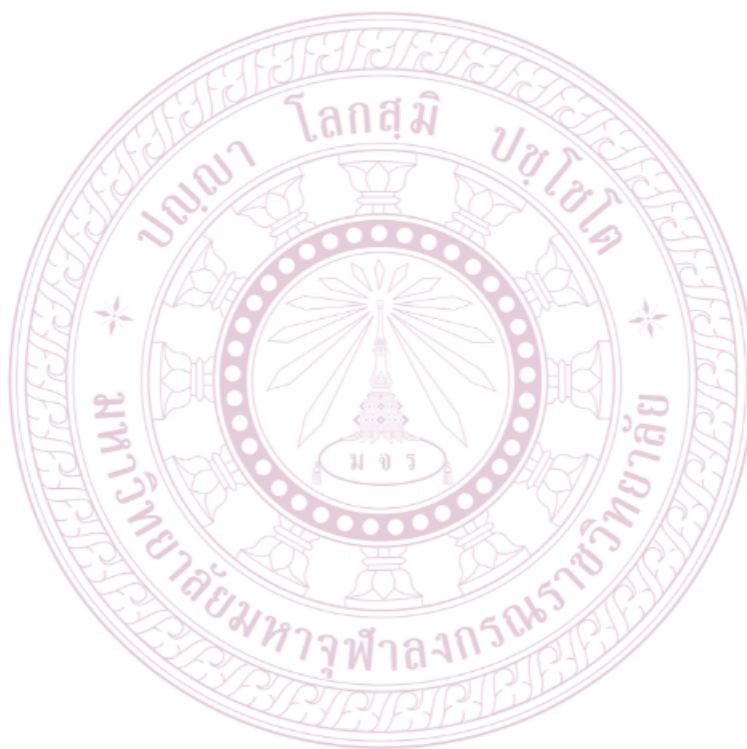
พระชยานันทมุนี^{๕๕} ศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้วยการส่งเสริมให้มีการศึกษาดูงานเพื่อนำสิ่งที่เห็นควรว่าดีที่จะนำมาพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ สำหรับการสร้างเครือข่ายภายนอกชุมชนจะใช้แนวทางของการมีส่วนร่วมโดยรวบรวมสรรพกำลังของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม และเครือข่ายต้องทำงานประสานกันเป็นหนึ่งเดียวกัน ต้องมีการวางแผนเขียนเป็นแผนแม่บท มีการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ มีการทบทวนและปรับปรุงสิ่งที่บกพร่อง จนกระทั่งบรรลุเป็นผลสำเร็จที่สอดคล้องการเชื่อมโยงวัฒนธรรมล้านนาตะวันออกของเกรียงศักดิ์ พรหมพันธุ์ พบว่า แนวทางในการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบยั่งยืนและมีความเชื่อมโยงต่อเนื่อง ซึ่งเกิดจากการตกลงร่วมกันของกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ผู้นำทางวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา ประชาชนชาวบ้าน นักวิชาการ และชุมชนท้องถิ่นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมตลอดจนสามารถใช้ดัชนีและตัวชี้วัดในการประเมินผลการจัดกิจกรรมย้อนรอยและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

การศึกษาวิจัย เรื่อง การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา เอกสาร แนวคิดและทฤษฎีที่ พบว่า มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ดังนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนวิถีพุทธ เพื่อสนับสนุนประเด็นความเป็นชุมชนวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชน
๒. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น นำข้อมูลที่ได้มาประกอบการวิเคราะห์เรื่องการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อตอบคำถามในประเด็นกระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ
๓. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์แนวทางการสร้างเครือข่ายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ เนื่องจากพื้นที่การวิจัยที่ผู้วิจัยทำการศึกษาในครั้งนี้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำเพียงกลุ่มเดียวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งถือว่าการมีเครือข่ายจะทำให้บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ
๔. แนวคิดเรื่องเครือข่ายทางวัฒนธรรม เพื่อศึกษาการมีเครือข่ายทางวัฒนธรรมเดียวกันหรือกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เป็นการที่ต่างฝ่ายต่างพึ่งพาอาศัยและสร้างความผูกพันต่อกันโดยการเข้าไปเสริมจุดอ่อนและพัฒนาศักยภาพอันเข้มแข็งที่กลุ่มองค์กรนั้น ๆ มีอยู่ให้ปรากฏขึ้น ด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ก็จัดว่าเป็นการเติมเต็มในสิ่งที่ขาดให้แก้กันและกัน

^{๕๕} พระชยานันทมุนี. การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๓). หน้า ๒๐๘.

๕. เพื่อทำความเข้าใจข้อมูลทั่วไปของชุมชนวัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด
ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาและการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย และ ๒) เพื่อสร้างแนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ โดยแบ่งขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ พื้นที่การวิจัย

๓.๓ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) อันประกอบไปด้วย กระบวนการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาความเป็นมาและการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย และการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ (Interview) กับสมาชิกกลุ่มวัฒนธรรมไทดำ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑.๑ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย วัฒนธรรมวิถีพุทธ การสร้างเครือข่าย แนวคิดทฤษฎี การมีส่วนร่วม การบริหารจัดการเครือข่าย รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่ออธิบายภาพรวมของการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เป็นการศึกษาเพื่ออธิบายภาพรวมของความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย วัฒนธรรมวิถีพุทธ การสร้างเครือข่าย แนวคิด ทฤษฎีการบริหารจัดการเครือข่าย รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่ออธิบายภาพรวมของการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

๓.๒ พื้นที่การวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดเลย กับชุมชนวัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นประชาชนที่มีภูมิลำเนาในเขตพื้นที่ ชุมชนวัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ รวมทั้งสิ้น ๒๕ ราย ดังนี้

๑. กลุ่มประชาชนที่พักอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนวัฒนธรรมไทดำ จำนวน ๒๐ ราย ได้แก่

๑) นายสุทธิอาน นามกอง ผู้ใหญ่บ้านนาป่าหนาด หมู่ ๔

๒) นางหนูจรรยา ไพศุณย์ ชาวบ้านนาป่าหนาด

๓) นางโสภณ ไชยเสนา ชาวบ้านนาป่าหนาด

๔) นางแป้ม ช้อนเปี้ยยุ่ง ชาวบ้านนาป่าหนาด

๕) นางสะหลับ นามกอง ชาวบ้านนาป่าหนาด

๖) นางประจักษ์ อินยานวน ชาวบ้านนาป่าหนาด

๗) นางสาวใจ อินยานวน ชาวบ้านนาป่าหนาด

๘) นางอุทัย ช้อนเปี้ยยุ่ง ชาวบ้านนาป่าหนาด

๙) นางปิ่น อ้อย นอชาวบ้านนาป่าหนาด

๑๐) นางละออง ขาวนา ชาวบ้านนาป่าหนาด

๑๑) นางแจ้ ช้อนเปี้ยยุ่ง ชาวบ้านนาป่าหนาด

๑๒) นางไกรวัล สดด้วง ชาวบ้านนาป่าหนาด

๑๓) นางเสถียร บุคตา ชาวบ้านนาป่าหนาด

๑๔) นางคำพอย อ้อยนอ ชาวบ้านนาป่าหนาด

๑๕) นางเหรียญ นาลี ชาวบ้านนาป่าหนาด

๑๖) นางพิน คุ่มคำ ชาวบ้านนาป่าหนาด

๑๗) นางฉลาด ช้อนเต็ม ชาวบ้านนาป่าหนาด

๑๘) นายวิเชียร ศรีกระหัน ชาวบ้านนาป่าหนาด

๒. ประชาชนท้องถิ่น ผู้อาวุโส กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่ และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ จำนวน ๗ ราย ได้แก่

๑) ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์ ผู้ก่อตั้งบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ

๒) นางสาวนันทพร กรมทอง ผู้ก่อตั้ง เฮือนอ้ายเอี่ยมศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ

๓) นางละออง ชาวนา ประธานศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ

๔) นายกร ไพศุณย์ กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ ฝ่ายประชาสัมพันธ์

๕) นางสาวทิฆัมพร กรมทอง กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสา

๖) นางจิรวดี ศิลธรรม นายกเทศมนตรีตำบลเขาแก้ว

๗) นางชญานิษฐ์ แสงสว่าง ศึกษาราชการแทนผู้อำนวยการกองการศึกษา เทศบาลตำบลเขาแก้ว

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ เพื่ออธิบายภาพรวมของการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ดังนี้

แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured) ตามวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่ออธิบายความต้องการและแนวทางในการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย แนวคำถามที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended) สร้างขึ้นจากวัตถุประสงค์และแนวคิดที่การวิจัยต้องการศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับแนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยคำถามสามารถยืดหยุ่นตามสถานการณ์ในการสัมภาษณ์ เพื่อสร้างสัมพันธภาพ อันจะช่วยให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างราบรื่น และที่สำคัญคือ จะทำให้ผู้ให้ข้อมูลถ่ายทอดข้อมูลได้อย่างครบถ้วนและเป็นจริงมากที่สุด แบ่งเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ขั้นเริ่มสนทนา ขั้นเข้าสู่ประเด็นที่จะศึกษา และขั้นปิดสนทนา

การสร้างเครื่องมือการวิจัย

๑) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือที่เกี่ยวข้องทั้งแบบสัมภาษณ์

๒) ร่างเครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลในพื้นที่

๓) นำเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ คน เพื่อทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการวิจัย

๔) นำผลการตรวจสอบมาคำนวณหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือนิยาม (IOC: Item Objective Congruence Index) เกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกตามวัตถุประสงค์ที่มีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ ๐.๕๐ ถึง ๑.๐๐ ซึ่งแสดงว่าจุดประสงค์นั้นวัดได้ครอบคลุมเนื้อหาหรือข้อสอบนั้นวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์และถ้าข้อใดได้คะแนนเฉลี่ยต่ำกว่า ๐.๕๐ ต้องนำไปปรับปรุงแก้ไขเพราะว่ามีความสอดคล้องกันและปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญเพื่อจัดทำแบบสัมภาษณ์ (Interview)

๕) จัดทำเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้ในการวิจัย

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัย เรื่อง การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ ดังนี้

๓.๕.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งมีหัวข้อการสัมภาษณ์ที่ประกอบไปด้วย ๑) ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธ ๒) ด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน ๓) ด้านการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม และ ๔) ด้านการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธ

๓.๕.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการรวบรวมข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือ วารสาร สืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต วิทยานิพนธ์ หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

วิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งลำดับขั้นตอนการวิจัยได้ดังนี้

๓.๖.๑ การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากเอกสาร

การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากการศึกษาเชิงเอกสาร โดยการทบทวนวรรณกรรม ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ ตำรา บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสื่อต่าง ๆ ร่วมกับการศึกษาสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวิเคราะห์ผลการวิจัย

๓.๖.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ และตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูลที่ได้บันทึกไว้ ทำการวิเคราะห์ตามประเด็นที่ตั้งไว้ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย รวมถึงข้อเสนอแนะต่าง ๆ แล้วนำเสนอเชิงบรรยายประกอบการอภิปรายผล

๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

ตารางที่ ๓.๑ สรุปกระบวนการวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัย	ประเด็นการวิจัย	หน่วยการวิจัย/ กลุ่มตัวอย่าง	เครื่องมือวิจัย	วิธีเก็บข้อมูลการวิจัย
เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย	การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ	พื้นที่การวิจัย - ชุมชนวัฒนธรรมไทดำหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	- ศึกษาจากเอกสาร (เชิงเอกสาร) - แบบสัมภาษณ์ (เชิงคุณภาพ)	วิจัยเชิงคุณภาพ - การสัมภาษณ์
เพื่อเสนอแนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย	ความสัมพันธ์ของเครือข่ายวัฒนธรรม	กลุ่มตัวอย่าง - ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้นำชุมชน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้อาวุโส กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสา	- ศึกษาจากเอกสาร (เชิงเอกสาร) - แบบสัมภาษณ์ (เชิงคุณภาพ)	วิจัยเชิงคุณภาพ - การสัมภาษณ์

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย” ซึ่งมีรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อให้ได้คำตอบ ตามกรอบวัตถุประสงค์การวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาและการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย และ ๒) เพื่อสร้างแนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ซึ่งมีผลการศึกษาวิจัย ดังนี้

๔.๑ ศึกษาความเป็นมาและการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

๔.๒ แนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ ศึกษาความเป็นมาและการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

จากการศึกษาค้นคว้าผ่านเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ และการลงพื้นที่ พบว่า ชุมชนวัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในหมู่บ้านนาป่าหนาด มีประชากรส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายไทดำ ดังที่กล่าวมาแล้ว ในบทที่ ๒ ส่วนความเป็นมาและการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำนี้ พบว่า มีการจัดตั้งเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมไทดำชุมชนบ้านนาป่าหนาด ซึ่งตั้งอยู่ที่เลขที่ ๑๗๐ หมู่ ๔ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคล โดยผู้ริเริ่มจัดตั้งพิพิธภัณฑ์คนแรกคือ นายเพชรตะบอง ไพศุนย์ ประธานชมรมบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด เนื่องจากเห็นว่าชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาดมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เป็นหมู่บ้านไทดำเพียงแห่งเดียวในจังหวัดเลย มีภาษาพูด และภาษาเขียน การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ ที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่นับวันสิ่งเหล่านี้จะเสื่อมเลือนหายไปจากชุมชนบ้านนาป่าหนาด โดยยุคสมัยที่เปลี่ยนไป สิ่งใหม่ๆเข้ามาแทนที่

ชนบทรรมนิยมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ดังนั้น จึงได้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๕๔ ด้วยทุนทรัพย์ส่วนตัวของนายเพชรตะบอง ไพศุณย์ ร่วมกับญาติพี่น้องในตระกูล บนเนื้อที่ประมาณ ๑๐ ไร่ ครั้งแรกนั้นที่พิพิธภัณฑ์มีเพียงบ้านไม้เก่าๆ เพียงหลังเดียว ภายในเก็บรวบรวมข้าวเครื่องใช้เก่าๆ ของคนในหมู่บ้าน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ มีคนเริ่มให้ความสนใจและมีคนนำของเก่ามาบริจาค จึงได้ขยายขยายปลูกสร้างอาคารต่างๆ ขึ้น โดยพื้นที่ภายในพิพิธภัณฑ์ไทดำแห่งนี้ เสมือนเป็นคลังข้อมูลที่จะทำให้เข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของไทดำได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งการศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สามารถจับต้องได้ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในชุมชนบ้านนาป่าหนาดแห่งนี้ ทำให้เห็นถึงความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชนที่สะท้อนผ่านเรื่องราววิถีชีวิต และวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำบ้านนาป่าหนาดนี้ นอกจากจะเป็นการสร้างพื้นที่ให้กับความเป็นกลุ่มก้อนทางชาติพันธุ์แล้ว การนำเสนอหรือการจัดแสดงในลักษณะเช่นนี้ยังถือเป็นการรักษาสืบสานที่เป็นรากเหง้าของตอนที่ปัจจุบันกำลังจะเลือนหายไปจากการรับรู้ของลูกหลานเยาวชนไทดำรุ่นใหม่

ภาพที่ ๔.๑ บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ

นายเพชรตะบอง ไพศุณย์^{๕๖} ประธานชมรมบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ ได้ให้สัมภาษณ์ที่มาถึงการสร้างบ้านพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ขึ้นมา มีจุดประสงค์หลัก คือ ๑) เป็นแหล่งรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นภูมิปัญญาของไทยดำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ๒) เป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาค้นคว้า ประวัติ วัฒนธรรมชาวไทดำ ๓) เป็นแหล่งสร้างจิตสำนึกให้กับชาวไทดำให้เห็นคุณค่าวัฒนธรรมของตน ๔) เป็นแหล่งสืบสานอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมไทดำดั้งเดิม ซึ่งนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจสามารถเยี่ยมชมบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาดได้ตั้งแต่ เวลา ๐๘.๐๐-๑๗.๐๐ น. โดยไม่เสียค่าเข้าชม ไม่มีค่าบริการ หรือค่าธรรมเนียมใดๆ มีบริการน้ำดื่ม มีห้องน้ำภายในพิพิธภัณฑ์ และนอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังสามารถ

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายเพชรตะบอง ไพศุณย์ ประธานชมรมบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

แต่งกายด้วยชุดไทดำ สำหรับถ่ายภาพได้ฟรี ภายในบริเวณพิพิธภัณฑ์ ประกอบไปด้วยอาคารสถานที่หลายส่วน ได้แก่

๑. เรือนหลังที่ ๑ ห้องสมุด ตัวอาคารเป็นบ้านไม้ทรงไทดำ สร้างขึ้นเพื่อเป็นจัดเก็บหนังสือเก่าของชาวไทดำ ๑ หลัง เป็นเรือนที่มีลักษณะแบบลาดตูปใช้เป็นแหล่งรวบรวมหนังสือประวัติศาสตร์ อักษรไทดำที่มีในอดีตถึงปัจจุบัน ได้ทุนเรือนใช้สำหรับรับแขกและชมการแสดง

๒. เรือนหลังที่ ๒ บ้านพิพิธภัณฑ์ ซึ่งตัวอาคารเป็นบ้านไม้แบบไทดำ ๑ หลัง มีการจำลองลักษณะบ้านของชาวไทดำมีบันไดบ้าน ขึ้น-ลง สองทาง คือ ด้าน “กวัน” สำหรับผู้ชาย ด้าน “จัน” สำหรับผู้หญิง มีการแบ่งส่วนต่างๆของบ้านออกเป็นแบ่งห้องๆ ได้แก่ ๑) ห้องผีบรรพบุรุษ (ผีเรือน) ๒) ห้องลูกชาย จัดแสดงชุดการแต่งกายของชาวไทดำ ๓) ห้องลูกสาว จัดแสดงอุปกรณ์ทำไร่ ทำนา เช่น ไถ คราด ๔) ห้องหมอมด ถัดมาเป็นบริเวณโถ่งในบ้านมีพื้นที่กว้างสำหรับจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ต่างๆของชาวไทดำ เช่น เครื่องประดับ อุปกรณ์ทำมาหากิน กระติบข้าว ไช ข้อง ปิ่น หน้าไม้ เป็นต้น ได้ทุนเรือนเป็นจำหน่ายของที่ระลึก

๓. เรือนหลังที่ ๓ โฮมสเตย์ ที่พักนักท่องเที่ยว จำลองเป็นบ้านไม้แบบไทดำได้โบราณ บ้านไทดำจำลอง ที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นแบบเฉพาะของตน ลักษณะแบบลาดเต้าแบบลาดตูป แบบโค้ง ส่วนใหญ่เรียกว่า “บ้านทรงหลังเต้า” ลักษณะบ้านทรงหลังเต้านี้มีสาเหตุจากความเชื่อของชาวไทดำเชื่อว่าเต้าอายุยืน เมื่อสร้างบ้านทรงหลังเต้าแล้วจะอายุยืน หลังบ้านคามุงด้วยหญ้าคา มีลักษณะโค้งเป็นกระโจม มียอดจั่วบนหลังคาบ้านประดับด้วยไม้แกะสลักเป็นกิ่งคล้ายเขาควาง หรือเขากวางไขว้กัน เรียกว่า “ขอกุด” ซึ่งใช้แบ่งตามฐานะและตระกูลของชาวไทดำ เช่น ขอกุดจิม ขอกุดบัว ขอกุดหม้าย เป็นต้น

๔. ยุ้งข้าว ๓ หลัง

๕. ลานการแสดง การละเล่น

๖. อาคารโรงอาหาร ๑ หลัง

๗. อาคารชมการแสดง ๑ หลัง

๘. ร้านกาแฟ ให้บริการนักท่องเที่ยว ๑ หลัง

๙. ห้อง ๒ หลัง แบ่งเป็น ห้องน้ำชาย ๑ หลัง ห้องน้ำหญิง ๑ หลัง

ภายในบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำแห่งนี้จะให้สมาชิกในชมรมแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองของชาวไทดำ คอยบริการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวประจำทุกวันและที่พิพิธภัณฑ์ไทดำแห่งนี้ยังมีการสอนภาษาไทดำเด็กๆ ลูกหลานไทดำในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภาษา ตัวอักษรไทดำเอาไว้ไม่ให้สูญหาย และก็ช่วยต้อนรับนักท่องเที่ยว รวมไปถึงการอนุรักษ์รักษาจัดแสดงวัฒนธรรมประเพณีหลายสิ่งหลายอย่างเอาไว้ได้ เช่น การทอผ้าสวยงามลักษณะต่างๆ ผ้าเปียว ผ้าซิ่น ผ้านุ่งลวดลายของชาวไทดำ การทำโมบายประดับตกแต่ง ตุ่มนก ตุ่มหนู โคมไฟ บ้านอนุรักษ์ทรงไทดำ เครื่องประดับประกอบ

พิธีกรรม และพิธี “แซปาง” คือ พิธีกรรมสำคัญของชาวไทดำที่แสดงความเคารพต่อ “หมอมด” ประจำหมู่บ้าน พิธีแซปางยังเป็นการฉลองความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันไม่มีพิธีกรรมนี้ในหมู่บ้านแล้ว เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดหมอมด แต่ยังมีการจำลองการละเล่นพิธีแซปาง ไว้ให้สำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาที่พิพิธภัณฑ์ได้ชมการแสดงแซปางเพื่อถือเป็นการต้อนรับแขกที่มาเยือน นอกจากนั้นยังมี การฟ้อนแคนหรือแซแก่น แซไต ต้อนรับนักท่องเที่ยว และการละเล่นพื้นบ้าน เช่น เดินไม้แจ่งแจ๊ะ มะกอนลอดห่วง เดินกระโป๊ะ เป็นต้น บริเวณใต้ถุนเรือนพิพิธภัณฑ์ ยังมีร้านค้าขายของฝาก ของที่ระลึก สำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ จากกลุ่มชมรมบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ เช่น เสื้อไหมพรม ผ้าเปียว ถ้วยย่าม สบู่สมุนไพร ไม้บายดุ่มนกดุ่มหนู เครื่องจักสานต่างๆ และที่พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ยังชุดเสื้อผ้าไทดำไว้ให้นักท่องเที่ยวใส่ถ่ายรูป โดยไม่เสียค่าบริการเปลี่ยนชุด

นายเพชรตะบอง ไพศุณย์ ประธานชมรมบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ ยังได้กล่าวเสริมอีกว่า บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ นาป่าหนาด ยังมีกิจกรรมเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทดำ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ นั่นก็คืองาน “ดุ่มโฮมพี่น้องไทดำ” จัดขึ้นในเดือนธันวาคมของทุกปี^{๕๗} ที่บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ มีทั้งชาวไทดำจาก เวียดนาม สปป.ลาว เพชรบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี ลพบุรี มาร่วมงานซึ่งในงานจะการแสดงประเพณีและการละเล่นพื้นเมือง ตัวอย่างเช่น ฟ้อนแซปาง แซแคน การจัดนิทรรศการวิถีชีวิตชาวไทดำ การเลี้ยงอาหารไทดำ การสาธิตภาษาไทดำ กิจกรรมบริการนักท่องเที่ยวทางบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ โดยทางศูนย์ได้แบ่งเป็นกิจกรรมต่างๆ ดังนี้ ๑. วิทยากรบรรยายให้ความรู้ประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ๒. ชมพิพิธภัณฑ์ ๓. ละเล่นมะกอน เดินแจ่งแจ๊ะ เดินกระโป๊ะ ๔. ชมการแซปาง แซแก่น แซไต (มีค่าชม) ๕. ทำดุ่มนกดุ่มหนู (มีค่าวิทยากรและวัสดุฝึก) ๖. อาหาร (มีค่าตามเมนูที่เลือก) ๗. แต่งชุดไทดำ ๘. จุดบั้งไฟภาพ ๙. ที่ปัก โฮมสเตย์ (ค่าใช้จ่ายตามรายหัว หลัง) ๑๐. รถมอเตอร์ไซด์ชมสถานที่สำคัญในหมู่บ้าน (มีค่าพาหนะต่อคัน) ๑๑. สู่วัฒนแบบไทดำ (มีค่าอุปกรณ์และผู้ทำพิธีกรรม)

การบริหารจัดการบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ จัดแบ่งเป็นฝ่ายในการบริการนักท่องเที่ยว ได้แก่ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายร้านค้า ฝ่ายรักษาความสะอาด ฝ่ายอาคารสถานที่ ฝ่ายพิธีกรรม ฝ่ายการแสดง ฝ่ายการละเล่น ฝ่ายการเรียนการสอน ฝ่ายหอเจ้าบ้าน ฝ่ายที่พัก ฝ่ายพาหนะนำเที่ยว ฝ่ายประชาสัมพันธ์ และฝ่ายติดต่อประสานงาน สถานที่ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด อยู่ห่างจากตัวเมืองเลยประมาณ ๔๐ กิโลเมตร ห่างจากอำเภอเชียงคาน ๑๗ กิโลเมตร จากตัวจังหวัดเลยขับรถมาตามถนนเส้นทางถนนเลย-เชียงคาน หรือทางหลวงหมายเลข ๒๐๑ ผ่านสามแยกบ้านธาตุ ตรงไปผ่าน อบต.นาข้าว ถึงสามแยกโรงเรียนชุมชนบ้านนาบอน แล้วเลี้ยวขวา ๑๑ กิโลเมตรโดย

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายเพชรตะบอง ไพศุณย์ ประธานชมรมบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

ใช้ทางหลวงชนบท ที่ อย.๓๐๑๑ นาบอน-สงเป้อย ผ่านบ้านโพน บ้านโสกเก่า บ้านโสกใหม่ บ้านนาเบน และถึงบ้านพิพิธภัณฑ์ไธดำ บ้านนาป่าหนาด

ความเป็นมาของการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ผลจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมตะวันตกและความเจริญทางด้านเทคโนโลยี ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมไทย การรับวัฒนธรรมต่างชาติโดยไม่ได้นำมาปรับให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยสูญหายไป เกิดการรับค่านิยมและแนวการปฏิบัติที่อาจไม่เหมาะสม วัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงามและหลากหลายในสังคมสูญหายไป หรืออาจถูกบิดเบือนไปจากหลักการดั้งเดิมที่ดี รวมทั้งอาจถูกละเลยมิได้นำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนเท่าที่ควร^{๕๘} การรักษาความเสื่อมสลายทางวัฒนธรรมไทยให้กลับคงสภาพเดิม จึงเป็นเรื่องจำเป็นและเร่งด่วนสำหรับการคงอยู่ของประเทศชาติ โดยใช้มิติทางวัฒนธรรมเป็น “แกนนำ” ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาประเทศ ชุมชนที่มีพลังเข้มแข็งนั้นมีความหมายมากยิ่งขึ้นไปกว่าเพียงแค่การมีหมู่คนมาก ๆ มารวมตัวกัน แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นคือ จะทำอย่างไรให้กลุ่มคนที่หลากหลายของสังคมไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรืออยู่ในชนบท ได้มาร่วมคิด ร่วมสร้างร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง เพื่อประโยชน์หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งการสร้างชุมชนให้เกิดมีพลังที่เข้มแข็งจึงเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นในยุคนี้ หากมองย้อนกลับให้ลึกลงไปก็จะพบว่า ชุมชนที่มีพลังเข้มแข็งนั้น เกิดจากความสมานฉันท์ของปัจเจกบุคคลในชุมชน ระดับปัจเจกบุคคลจึงเปรียบเสมือนฟันเฟืองหนึ่งในระบบจักรกลทั้งหมด ที่ทำงานกันอย่างประสานสอดคล้องและหนุนเนื่องกับฟันเฟืองอื่น ๆ เพื่อให้ระบบจักรกลทั้งระบบทำงานได้ นั่นก็หมายความว่า ฟันเฟืองแต่ละตัวต้องรู้บทบาท หน้าที่ของตัวเอง และขณะเดียวกันก็ต้องรู้ว่าฟันเฟืองตัวอื่น ๆ มีบทบาท หน้าที่อย่างไร เพื่อที่จะสามารถทำให้ชุมชนมีพลังที่เข้มแข็ง

ความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรม ถ้าหากพิจารณาถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่ายแล้ว จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า มีหลักการที่เกี่ยวข้อง ๓ ประการ คือ ๑. สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม ๒. การสร้างพื้นที่ทางสังคม และ ๓. การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม ดังนี้

๑. สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม ได้แก่ สถานการณ์ปัญหาที่ซับซ้อนหลากหลาย และขยายตัว เกินความสามารถของกลุ่มหรือองค์กรใด องค์กรหนึ่ง ที่จะดำเนินการแก้ไข

^{๕๘} สัมภาษณ์ นางชญานิ์ แสงสว่าง รักษาการแทนผู้อำนวยการกองการศึกษา เทศบาลตำบลเขาแก้ว เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

จำเป็นต้องมีการรวมพลัง หรือมีกลไกการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อแก้ไขปัญหา นั้น และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เช่น เกิดการรวมกลุ่ม เครือข่าย เกิดผู้นำ เกิดประสบการณ์และมีความต้องการที่จะเชื่อมโยงคน กลุ่ม และประสบการณ์นั้นให้เป็นขบวนการ เพื่อจัดการปัญหาและขยายผล การพัฒนาโดยนัยนี้จำเป็นต้องมีการเสริมสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกิดพลังในการจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเป็นทั้งการจัดการภายในกลุ่ม องค์กรที่มองเห็นความจำเป็นในการรวมพลัง และการเข้ามาเสริมสร้างของบุคคล องค์กรภายนอก เช่น ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อให้เกิดความตระหนักในสถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน^{๕๙}

๒. การสร้างพื้นที่ทางสังคม เครือข่าย เป็นเครื่องมือและยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการระดมทรัพยากรและความคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ต้องการขยายผลการพัฒนาการใช้พลังเครือข่ายในฐานะเครื่องมือดังกล่าว ถือได้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางสังคม ที่นำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างพื้นที่ทางสังคม เพราะเมื่อกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมที่มีความต้องการคล้ายกัน มีความคิดหรืออุดมคติเหมือนกัน มารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับกลุ่มหรือบุคคลและองค์กรต่าง ๆ ในสังคม ทำให้กลุ่มตนเองมีความรู้สึกว่ามีพื้นที่ทางสังคมที่ชัดเจน ซึ่งเป็นการตอบสนองทางด้านจิตใจ ความเชื่อมั่น และความไว้วางใจให้แก่กันและกัน กระบวนการนั้นจะเป็นการสร้างและให้โอกาสในการพัฒนาศักยภาพของฝ่ายต่าง ๆ เพื่อที่จะขยายขอบเขตแนวคิดและกระบวนการนั้นให้กว้างขวางออกไปสู่การรับรู้ระหว่างกัน โดยอาศัยช่องทางการสื่อสารและการทำกิจกรรม ซึ่งจะกลายเป็นการสร้างอัตลักษณ์ของเครือข่ายให้ปรากฏภาพลักษณ์ที่ชัดเจนที่สร้างความรู้สึกร่วมและก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในด้านต่าง ๆ ตามมา ตัวอย่างเช่นในเครือข่ายทางธุรกิจ การประสานความร่วมมือเป็นภาคีเครือข่าย ก็เพื่อการลดต้นทุนในการผลิตลดภาวะการแข่งขัน และยกระดับมาตรฐานในการผลิตสินค้าและบริการให้สูงขึ้น ส่วนในเครือข่ายทางสังคมเพื่อการพัฒนาการระสานความร่วมมือเป็นเครือข่าย ก็เพื่อให้เกิดการพึ่งพาอาศัย การเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและเพื่อการผลักดันในเชิงนโยบาย ในขณะที่เครือข่ายประเภทอื่น ๆ ก็ใช้ยุทธศาสตร์ความเป็นเครือข่าย เพื่อการแก้ปัญหาและการพัฒนาศักยภาพของตนเองซึ่งทั้งหมดเป็นการสร้างความหมายและการตอรองว่า ความสำคัญของตนเองนั้น ก่อให้เกิดพื้นที่ทางสังคมและใช้พื้นที่นั้นดำเนินกิจกรรมของตนเอง อีกนัยหนึ่ง การสร้างพื้นที่ทางสังคม ยังหมายถึง การปรับตัวเข้าหาช่องว่างทางสังคมของฝ่ายต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และสัมพันธ์ภาพที่ยิ่งใหญ่ซึ่งมีความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่าย ตัวอย่างเช่น การใช้พื้นที่รูปธรรมหรือพื้นที่ดำเนินการของเครือข่ายย่อย เป็นสถานที่ศึกษาดูงานการใช้เวทีประชุมของเครือข่ายเป็นที่ระดมทรัพยากร/แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการใช้กิจกรรมของเครือข่ายเป็นการหนุนเสริมให้เกิดกระบวนการผลักดันในเชิงนโยบาย ฯลฯ กระบวนการ

^{๕๙} สัมภาษณ์ นางจิรวดี ศิลธรรม นายกเทศมนตรีตำบลเขาแก้ว, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

ดังกล่าว เป็นการเพิ่มพูนและเป็นการสร้างการยอมรับให้กับทุกฝ่าย ดังนั้น การสร้างพื้นที่ทางสังคม จึงเป็นการเพิ่มช่องว่างและการสร้างตัวตนของเครือข่ายให้ปรากฏขึ้น ซึ่งเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างและการพัฒนาเครือข่าย^{๖๐}

๓. การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม ความจำเป็นอีกประการหนึ่งในการเสริมสร้างเครือข่าย คือ การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม เพราะเมื่อทุกกลุ่ม องค์กรหรือเครือข่ายมีการประสานผลประโยชน์ต่อกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยแล้ว สิ่งที่เกิดตามมาคือ เครือข่ายเกิดการเรียนรู้และมีกิจกรรมการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้เกิดระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ และเกิดกระบวนการใหม่ ความรู้ใหม่ โดยการประสานผลประโยชน์นั้น อาจมิได้หมายถึง การให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนเท่านั้น แต่อาจหมายถึงการให้จังหวะและโอกาสของความเป็นไปได้ในทางเลือกของฝ่ายต่างๆ ที่มีต่อกัน^{๖๑}

ดังที่ทราบกันมาแล้วนั้นว่า ประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาเป็นเวลายาวนานกว่า ๘๐๐ ปี ความเป็นพุทธมีความเข้มข้นตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในปัจจุบันก็เช่นกัน แม้ในบางพิธีกรรมมีการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมตามบรรพบุรุษ แต่ในบางพิธีกรรมก็ได้ผสมผสานความเป็นพุทธเข้าไปด้วย จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย พบว่า นายเพชรตะบอง ไพศุณย์ ประธานบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การจัดงานไทดำประจำปี มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พี่น้องไทดำบ้านนาป่าหนาดและพี่น้องไทดำในที่อื่นๆ มาร่วมพบปะสังสรรค์กัน เพื่อถามข่าวสารข้อมูลและแลกเปลี่ยน เติมเต็มข้อมูลด้านวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน การกำหนดวันจัดงานตุ้มโฮม พี่น้องไทดำ หรือตุ้มโฮมพี่น้องไท คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมชุดแรกได้กำหนดช่วงเวลาที่ชาวไทดำว่างเว้นจากการทำงานประจำและสะดวกต่อการเดินทางของพี่น้องไทดำในภาคต่าง ๆ ของไทย ต้องการมาร่วมงานด้วย จึงกำหนดเอาวันเสาร์แรกของเดือนเมษายน ของทุกปี เป็นวันจัดงาน เพราะตลอดทั้งเดือนเมษายนไทดำจะจัดงานเช่นเดียวกันนี้ทุกหมู่บ้าน ดังนั้นทุกวันในเดือนเมษายนจะไม่เว้นว่างงานตุ้มโฮมพี่น้องไท (ซึ่งเรียกชื่องานว่าไทชงดำ) การจัดงานประเพณีตุ้มโฮมพี่น้องไท จัดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยมี นายกร ไพศุณย์ ประธานศูนย์วัฒนธรรม ในปี พ.ศ.๒๕๕๑ คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาดพร้อมทั้งส่วนราชการได้กำหนดเอาวันที่ ๖ เมษายน ซึ่งเป็นวันจักรีเป็นวันจัดงาน

^{๖๐} สัมภาษณ์ นายเพชรตะบอง ไพศุณย์ ประธานชมรมบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๖๑} สัมภาษณ์ นางละออง ชาวนา, ประธานชมรมทอผ้าวัฒนธรรมไทยดำ, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

ตุ้มโฮมพี่น้องไต ด้วยเหตุผลที่ว่า กลุ่มไทดำบ้านนาป่าหนาด อพยพมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งราชวงศ์จักรี นั่นเอง^{๖๒}

ในปัจจุบันแม่ชาวไทดำนับถือผีบรรพบุรุษ แต่เมื่อคนเผ่าคนแก่เสียชีวิตลง และในเฮือนหลังนั้นไม่มีผู้สืบทอด คนเผ่าคนแก่ก็จะให้ลูกหลานของเฮือนหลังนั้นทำพิธีคว่ำพาน(ขัน) ของวิญญาณบรรพบุรุษ และทำการเก็บหิ้งบูชาออกจากเฮือน และนำพระพุทธรูปแทน การอนุรักษ์ที่ดีที่สุดคือเราจำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกให้ลูกหลานชาวไทดำ มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำไว้ ถึงแม้ในปัจจุบันมีการสืบเชื้อสายจากคนพื้นที่ยื่นมาเป็นเชย/สะไก หรือการแต่งงานย้ายไปอยู่พื้นที่อื่น แต่โดยประเพณีการแต่งงานแล้ว หากเป็นหญิงให้แต่งงานเข้าบ้านฝ่ายชาย ต้องมาอยู่ที่บ้านฝ่ายชาย ซึ่งรายละเอียดของประเพณีการแต่งงานได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๒ การอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวไทดำยังคงมีการนับถือผีบรรพบุรุษ หรือการแต่งกาย ก็ยังคงเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทดำ ในปัจจุบันทางโรงเรียนยังให้นักเรียนแต่งกายด้วยชุดไทดำในทุกวันศุกร์ หรือแม้แต่บุคลากรของเทศบาลตำบลเขาแก้ว องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่ชุมชนวัฒนธรรมไทดำตั้งอยู่ ก็ยังแต่งกายด้วยชุดไทดำในทุกวันศุกร์เช่นกัน เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทดำ^{๖๓} เครื่อง่ายทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัด คือ ประเพณีตุ้มโฮมพี่น้องไตดำ ที่มีการจัดในช่วงเดือน เมษายน และเดือน ธันวาคมของทุกปี เพื่อเป็นการพบปะสังสรรค์ของลูกหลานชาวไทดำ เครื่อง่ายของกลุ่มทอผ้า ก็เป็นอีกหนึ่งช่องทางซึ่งได้ทั้งประโยชน์จากการอนุรักษ์รูปแบบและลดทอนการทอผ้าของชาวไทดำ

๔.๒ แนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

สำหรับสังคมไทย มีปฏิบัติการเครือข่ายทุกระดับนับแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลและชุมชนที่ถือเป็นทุนทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ของชุมชนหมู่บ้านหรือท้องถิ่น ซึ่งมีพื้นฐานความเป็นชุมชนวัฒนธรรมที่มีความเป็นเครือข่ายภายใต้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และมีหลักการอุปถัมภ์เกื้อกูลและพึ่งพากัน^{๖๔} เครือข่ายมีคุณสมบัติที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญ และองค์ประกอบตั้งแต่สมาชิก ซึ่งมีการรับรู้วิสัยทัศน์ ผลประโยชน์

^{๖๒} สัมภาษณ์ นายสุทธิอาน นามกอง, ผู้ใหญ่บ้านนาป่าหนาด หมู่ ๔, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นายกร ไผศุญย์ กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ ฝ่ายประชาสัมพันธ์, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๖๔} เสรี พงศ์พิศ. เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้นชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: โครงการมหาวิทยาลัยชีวิตสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน. ๒๕๔๘, หน้า ๒๒๑.

ของสมาชิกร่วมกัน โดยต้องมีการสื่อสารทำความเข้าใจ กำหนดกิจกรรม สร้างปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน เพื่อเสริมสร้างซึ่งกันและกัน และอาจมีความสัมพันธ์ทั้งในแนวราบที่เป็นความเสมอภาคกันตามแบบวัฒนธรรมสมัยใหม่ และ/หรือ อาจเป็นความสัมพันธ์แนวตั้งที่เป็นเครือข่ายอุปถัมภ์พึ่งพาแบบดั้งเดิม อย่างไรก็ตามเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์โยงใยหลายกลุ่มสามารถพัฒนาขึ้นเป็นองค์กร ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นองค์กรในวัฒนธรรมประชาธิปไตยสมัยใหม่ ซึ่งสมาชิกมีความสัมพันธ์แนวราบ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ (๑) ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนวัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย จำนวน ๕ คน (๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน และพระสงฆ์ในพื้นที่ จำนวน ๕ รูป/คน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ จำนวน ๕ ราย ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้อาวุโส กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่ในพื้นที่ จำนวน ๑๐ ราย รวมทั้งสิ้น ๕๐ คน

ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาดมีการรวมกลุ่มและจัดตั้งเป็นชมรม หลักๆ ที่เห็นได้ชัดคือ กลุ่มศูนย์วัฒนธรรม และกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำขึ้น และนอกจากการอนุรักษ์เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมไทดำในจังหวัดเลยแล้ว ยังมีการสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่ผลิตสินค้าชุมชน ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมและนอกจากนี้ยังมีการบริหารจัดการชุมชนโดยมี กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองเพื่อจัดจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

ภาพที่ ๔.๙ กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านนาป่าหนาดหมู่ ๑๒

การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ด้วยแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งมีหัวข้อการสัมภาษณ์ที่ประกอบไปด้วย ๑. ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธ ๒. ด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน ๓. ด้านการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม และ ๔. ด้านการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธเพื่อ

ศึกษาความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ผลการศึกษาแบ่งเป็นรายด้าน ดังนี้

๔.๒.๑ ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธ

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า เราจำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกให้ลูกหลานชาวไทดำ มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำไว้ ถึงแม้ในปัจจุบันมีการสืบเชื้อสายจากคนพื้นที่ยื่นมาเป็นเขย/สะใภ้ หรือการแต่งงานย้ายไปอยู่พื้นที่อื่น การสืบทอดวิถีวัฒนธรรมของชาวไทดำ ก็ยังมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ด้วยการบอกกล่าว การเรียนรู้จากเครือญาติในชุมชน หรือในโรงเรียน^{๖๕} การอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวไทดำยังคงมีการนับถือผีบรรพบุรุษ หรือการแต่งกาย ก็ยังคงเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทดำ เพื่อดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาวไทดำ^{๖๖} ในโรงเรียนยังให้นักเรียนแต่งกายด้วยชุดไทดำในทุกวันศุกร์ หรือแม้แต่บุคลากรของเทศบาลตำบลเขาแก้ว องค์รปกครองส่วนท้องถิ่นที่ชุมชนวัฒนธรรมไทดำตั้งอยู่ ก็ยังแต่งกายด้วยชุดวัฒนธรรมไทดำในทุกวันศุกร์เช่นกัน เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวไทดำ^{๖๗} การพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่กับการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นและชาติพันธุ์ องค์การภาครัฐหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรมองการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมให้กว้างกว่าความพยายามการเก็บรักษา หรือให้ความสำคัญเฉพาะวัฒนธรรมดั้งเดิมเท่านั้น แต่วิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรมได้ดีที่สุดคือ การพัฒนาวัฒนธรรมดั้งเดิมและสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ โดยยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมท้องถิ่นและชาติพันธุ์ เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ในด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มคนไทดำบ้านนาป่าหนาด สามารถสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

๑) ด้านความเชื่อและพิธีกรรม พบว่าชาวไทดำมีวิถีวัฒนธรรมความเชื่อรวมถึงประเพณีที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยชาวชาวไทดำมีความเชื่อเรื่อง "ผีฟ้า" หรือ "แถน" คือ เชื่อว่าแถนเป็นผู้สร้างโลก และบันดาลให้มีทุกสิ่งทุกอย่าง นอกจากนี้ยังนับถือผีบรรพบุรุษ

^{๖๕} สัมภาษณ์ นายเพชรตะบอง ไพศุณย์ ประธานชมรมบ้านพิพิธภักดีไทดำ บ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นางโสภา คุ่มคำ ที่ปรึกษาศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๖๗} สัมภาษณ์ นางแป้น ช้อนเปี้ยยุ่ง, กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

หรือที่เรียกว่า "ผีเรือน" ซึ่งเมื่อตายแล้วจะไม่ไปไหน ยังคงวนเวียนคอยช่วยเหลือลูกหลานอยู่ ด้วยเหตุนี้เมื่อชาวไทยดำตายลง ลูกหลานจะนำศพไปฝัง และไปเชิญผีจากหลุมหลังจากที่ตายแล้ว ๓ วัน เรียกว่า "พิธีเอาผีขึ้นเรือน" ในบ้านจะจัดที่มุมใดมุมหนึ่งของห้องเป็น "กะลอห้อง" หรือ "กะลอฮ้อง" มีพาข้าว (ภาดใส่ข้าว) เป็นที่บูชาผีบรรพบุรุษ ปกติไม่อนุญาตให้ผู้อื่นที่ไม่ใช่ญาติเข้าไป^{๖๘} โดยชาวไทยทรงดำยึดถือและสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณี ตั้งแต่บรรพบุรุษตราบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทยทรงดำเกี่ยวพันกับการใช้ชีวิตตั้งแต่เกิด แต่งงาน ครองเรือน จนถึงตาย พิธีกรรมส่วนใหญ่ มักจะมีความเชื่ออยู่กับผี ไม่ว่าจะเป็นผีบรรพบุรุษ ผีบ้านผีเรือน ซึ่งมีความเชื่อว่าบรรดาผีต่าง ๆ จะเป็นผู้สามารถลดบันดาลความสุข ความเจริญอกงาม ความร่มเย็น มาสู่ผู้คนในบ้านได้ลูก

๒) ด้านการแต่งกาย พบว่าการแต่งกายของชาวไทยดำจะมีเอกลักษณ์ที่ชัดเจนอยู่ คือการแต่งกายทั้งของผู้ชายและของผู้หญิงไทดำต้องเป็นสีดำ ซึ่งการแต่งกายก็จะมีหลัก ๆ ๒ แบบ แบบที่ ๑ นั่นคือเสื้อผ้าสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน จะนุ่งขึ้น "ลายแดงโม" แบบที่เด็ก ๆ เขานุ่งกัน แบบที่ ๒ สำหรับใช้ในงานประเพณีหรืองานบุญซึ่งจะมีชื่อเรียกว่าผ้าขึ้น "ลายนางหาญ" การแต่งกายชาวไทยดำประกอบด้วยผ้าขึ้น เสื้อก้อม และผ้าเปีย^{๖๙} โดยผ้าต้องมาจากผ้าฝ้ายที่ผ่านการย้อมสีตามธรรมชาติ ถักทอโดยใช้รูปแบบที่สืบทอดกันมา โดยชาวไทยทรงดำยังให้ความหมายกับลวดลายที่ประดับอยู่บนเสื้อผ้าเครื่องประดับ เครื่องเรือนโดยสีที่นำมาใช้ประดิษฐ์เป็นลวดลายนั้นประกอบด้วยหลากหลายสี ซึ่งมีความหมายของสีแต่ละสีแตกต่างกัน เช่น สีเขียวหมายถึงธรรมชาติ สีส้มหมายถึงความสามัคคี

๓) ด้านที่อยู่อาศัย พบว่าลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวไทยดำจะมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง โดยใช้วัสดุง่าย ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ และใบไม้ต่าง ๆ เสาบ้านทำด้วยต้นไม้งัดเป็น ไม้เนื้อแข็ง พื้นบ้านทำด้วยไม้ไผ่สับหรือทุบให้เป็นชิ้น ๆ จากนั้นแผ่ออกเป็นแผ่น ๆ เรียกว่า ฟาง ฝาบ้านจะล้อมด้วยไม้ไผ่ทั้ง ๔ ด้าน ตัวบ้านสร้างด้วยไม้ไผ่ทั้งหลัง ไม่มีหน้าต่าง มีเพียงประตูทางเข้าด้านหน้าและด้านหลัง ภายในตัวบ้านเปิดโล่ง สำหรับหลังคาจะมุงด้วยหญ้าแฝก หญ้าคา หรือต้นกก หลังคาจะยาวลงมาเสมอพื้นเรือนรอบ ๆ ทุกด้านจนไม่สามารถมองเห็นฝาบ้าน เพื่อป้องกันลมพัดแรง และอากาศที่หนาวเย็น ยอดจั่วเป็นไม้ไผ่ท่อนคล้ายกับเขาควาย เรียกว่า "ขอกุด" ซึ่งหมายถึง ความ

^{๖๘} สัมภาษณ์ นายเพชรตะบอง ไพศุณย์. ประธานชมรมบ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำ บ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นางโสภณ คุ่มคำ. ประธานกลุ่มทอผ้าไทดำบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

มุ้งมัน อดทน และความอุดมสมบูรณ์ ได้ดูบ้านจะสูงโล่งกว้างใช้เก็บสิ่งของเครื่องใช้ คนสามารถเดินลอดได้สบาย ในบ้านจะมีห้องหนึ่งห้อง เรียกว่า “ห้องกะล่อห้อง” หรือห้องผี ใช้สำหรับเก็บกระดูกของบรรพบุรุษ และมีกฎหมายห้ามบุคคลอื่นเข้ามาในห้องนี้โดยเด็ดขาด เว้นแต่ในช่วงประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้บรรพบุรุษ หรือที่เรียกว่า “พิธีเสนเรือน” บันไดทำจากลำไม้ไผ่เพื่อใช้ขึ้นลงโดยพาดไว้บริเวณด้านหน้าและด้านหลังของตัวบ้าน^{๗๐}

๔) ด้านการใช้ภาษา พบว่าภาษาของชาวไทดำจะมีการประดิษฐ์อักษรขึ้นมาใช้เอง ภาษาไทดำมีเฉพาะเสียงสูงและเสียงต่ำ ไม่มีสระและวรรณยุกต์ มีพยัญชนะ ๓๙ ตัว มีสระและเครื่องหมายต่าง ๆ ๑๘ รูป วิธีเขียนเป็นคำและข้อความ จะวางสระไว้รอบพยัญชนะ คือ วางข้างหน้าข้างหลังข้างข้างล่างข้าง แต่อย่างไรก็ดีภาษาพูดยังคงมีการใช้อยู่ในหมู่คนสูงอายุจนถึงปัจจุบัน ลูกหลานสมัยใหม่จะฟังภาษารู้เรื่องและพูดได้บ้าง ส่วนการเขียนนั้นจะบันทึกไว้ในสมุดไทยต่อ ๆ กันมา โดยเฉพาะเรื่องประเพณี พิธีต่าง ๆ ตามความเชื่อ ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าการสอนภาษาไทดำนั้นนับวันจะถูกกลืนเลื่อนไปตามกาลเวลา เยาวชนไทดำรุ่นใหม่หลาย ๆ คนไม่สามารถพูด อ่าน เขียนภาษาไทดำได้ ดังนั้นชาวไทดำต้องตื่นตัวในการอนุรักษ์ด้านการอ่าน เขียน ภาษาไทดำ เช่น จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน บรรจุภาษาไทดำเป็นหลักสูตรภาษาถิ่นที่สอนในโรงเรียน สร้างค่านิยมสื่อสารกันด้วยภาษาไทดำอันเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น

๕) ด้านการละเล่น พบว่าการละเล่นซึ่งยังคงถือปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนานและมีความสำคัญกับชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาดนี้ โดยการละเล่นมีทั้งการละเล่นของหนุ่มสาวลาวโซ่ง ที่โยนลูกช่วง (ทอดมะกอนให้แกกัน) พร้อมการร้องรำทำเพลงเป่าแคนไปพร้อม ๆ การเล่นหรือที่เรียก “การเล่นคอน ฟ้อนแคน” ^{๗๑} และการเล่นแซปางซึ่งถือเป็นการเต้นรำเพื่อความรื่นเริง มีกระบอกไม้ไผ่ ไห ฉาบ กลอง และไม้ตะแลบแก็บ เป็นเครื่องดนตรีสำคัญนั้นจะสนุกสนานมาก ชาวไทดำจะร่วมกันเต้นรำสลับสับเปลี่ยนกันทั้งวันทั้งคืนให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มารับเครื่องเซ่นที่ต้นปาง อัญเชิญผีแถนบนฟ้ามารับเครื่องสักการะ ต่าง ๆ โดยการเล่นแซปาง ของชาวไทดำ ปกติจะมีในช่วงแรม ๑ ค่ำเดือนสาม หรือในช่วงเดือน ๖ ของทุกปี ที่ทุกคนในชุมชนไทดำมารวมตัวกันเพื่อขอบคุณผี ที่เป็นความเชื่อเก่าแก่ที่ได้คนในบ้านหายป่วย ทุเลาไข้ ได้อยู่เย็นเป็นสุข พอถึงคราวเหมาะก็ต้องเลี้ยงผีเป็นการขอบคุณ

^{๗๐} สัมภาษณ์ นางฉลาด ซ้อนเต็ม. กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๗๑} สัมภาษณ์ นางไกรวัล สดด้วง. ชาวบ้านบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

ปัญหาด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธที่พบ คือ เด็ก ๆ ลูกหลานของชาวไทยส่วนใหญ่ เข้าเรียนในโรงเรียนในเมือง ซึ่งไม่มีการเรียนการสอนเฉพาะทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ พ่อแม่หรือญาติพี่น้องต้องทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ จึงทำให้การพูดคุยหรือถ่ายทอดจากคนในครอบครัว คนเฒ่าคนแก่ หรือแม้กระทั่งคนในชุมชนก็เป็นไปได้ยาก^{๗๒} การที่จะให้เยาวชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ยังคงต้องใช้พุทธวิธีในการปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่เยาวชน เช่น การปลูกฝังให้เยาวชนมีศีลธรรม รู้จักบาปบุญคุณโทษ ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว แต่การที่จะสอนอย่างเดียว เด็ก ๆ ก็อาจจะฟังผ่านหู ผู้ใหญ่จึงต้องทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง เช่น ความมีกตัญญูรู้คุณ ที่เราแสดงต่อพ่อแม่บรรพบุรุษของเราให้ลูกเห็น การไปทำบุญให้รู้ว่า เรื่องบาปบุญคุณโทษมีจริง เรื่องทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว เป็นเรื่องที่เป็นจริง เวลาของๆ คนอื่นตก ไม่ใช่ของเราต้องเก็บไปคืนเจ้าของ ของใครวางไว้ไม่ใช่ของเราอย่าไปหยิบ^{๗๓}

การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ควรได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณส่วนหนึ่งจากภาครัฐและภาคเอกชน โดยสนับสนุนการดำเนินงานด้านวิชาการและสร้างสรรค์นวัตกรรมได้โดยอิสระ รวดเร็ว คล่องตัว มีความต่อเนื่อง และเป็นเอกภาพ จึงนับเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมเชิงรุก ซึ่งเหมาะกับยุคสมัยปัจจุบันที่นวัตกรรมเป็นหัวใจของกิจกรรมต่าง ๆ และเป็นการนำวัฒนธรรมมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาสร้างสรรค์สินค้าและบริการใหม่ ๆ ซึ่งจะส่งผลต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของชุมชน ทั้งเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืนไปในตัว เพราะวัฒนธรรมที่เรามีอย่างหลากหลายนั้นได้รับการประยุกต์ต่อยอดให้มีพลวัตร่วมสมัยอยู่ตลอดเวลา และควรมีการปฏิบัติ ดังนี้

๑) ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของวัฒนธรรมวิถีพุทธ โดยองค์กรภาครัฐควรสนับสนุนกิจกรรมและผลงานด้านวัฒนธรรมในพื้นที่ รวมทั้งดำเนินการพัฒนานวัตกรรมและผลงานด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่นและชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้มีศักยภาพสูงขึ้น โดยการจัดหลักสูตรฝึกอบรม การสนับสนุนการจัดตั้งสถาบันฝึกอบรม และการสร้างความร่วมมือในการฝึกอบรมผู้ที่ทำงานด้านวัฒนธรรม

๒) สนับสนุนการพัฒนาสถานภาพของผู้ทำงานด้านวัฒนธรรม ภาครัฐควรจัดระบบสวัสดิการของผู้สร้างสรรค์ผลงานทางวัฒนธรรม เนื่องจากคนกลุ่มนี้นักเป็นผู้ที่ทำงานโดยอิสระ หรือเป็นเจ้าของกิจการหรือผู้ประกอบการอาชีพอิสระ ซึ่งมักไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ตัวอย่างของมาตรการพัฒนาสถานภาพของผู้ทำงานเชิงวัฒนธรรม อาทิ การสำรวจและรวบรวมฐานข้อมูลครุภูมิปัญญา การให้รางวัลแก่ผู้ทำงานด้านวัฒนธรรมดีเด่น การจัดตั้งสมาคมวิชาชีพของผู้ทำงานด้านวัฒนธรรม การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการของผู้ทำงานด้านวัฒนธรรม ฯลฯ

^{๗๒} สัมภาษณ์ นายสุทธิอาน นามกอง ผู้ใหญ่บ้านนาป่าหนาด หมู่ที่ 4, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๗๓} สัมภาษณ์ นางจิรวดี ศิลธรรม นายกเทศมนตรีตำบลเขาแก้ว, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

๓) ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาของท้องถิ่น และวัฒนธรรมประจำแต่ละชาติพันธุ์ รัฐควรส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมเชิงรุก โดยการจัดตั้ง “ศูนย์วิจัยและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญา และวัฒนธรรมประจำแต่ละชาติพันธุ์ในแต่ละจังหวัด” ขึ้น เพื่อเป็นแหล่งรวบรวม ศึกษา ค้นคว้า สืบเคราะห์ข้อมูลประวัติความเป็นมาของสิ่งของ สถานที่ วิถีชีวิต ประเพณี ฯลฯ ทั้งในอดีตและร่วมสมัยอย่างเป็นระบบ เจาะลึก และบูรณาการประวัติความเป็นมาของพื้นที่ต่าง ๆ ให้กลายเป็น “ผืนประวัติศาสตร์” เดียว ที่มีความหลากหลายแต่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยให้เจ้าของวัฒนธรรมได้มีส่วนร่วมในการวิจัยและพัฒนา อันเป็น “จุดเริ่มต้น” ของการอนุรักษ์ การพัฒนา โดยเฉพาะการเพิ่มมูลค่าในเชิงพาณิชย์และสังคมได้หลากหลายด้านอย่างยั่งยืน

๔.๒.๒ ด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน

พบว่า การรับรู้และการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ จากการประชาสัมพันธ์ของผู้ใหญ่บ้านนาป่าหนาด หมู่ ๔ ในระบบเสียงตามสายหรือหอกระจายข่าวในทุกวันอังคาร^{๗๔} หรือในเวลาที่ม้งานหรือมีกิจกรรมจะมีการลงพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเทศบาลตำบลเขาแก้ว มีการแจ้งข่าวประชาสัมพันธ์ การรณรงค์ให้ชาวชุมชนวัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาดมีการร่วมกันอนุรักษ์ วัฒนธรรมวิถีพุทธ เนื่องจากในปัจจุบันการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวไทดำ ก็ยังคงมีการผสมผสานกับวิถีพุทธโดยยังคงรูปแบบการถ่ายทอดให้คนในชุมชน รู้จักบาปและบุญ การให้ทาน เป็นต้น ชุมชนบ้านพิพิธภักดีไทดำและประธานศูนย์วัฒนธรรมไทยดำมีการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมโดยการสนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถนำสินค้าทางการเกษตร หรือสินค้าทางวัฒนธรรมมาวางจำหน่ายที่ศูนย์ฯ โดยไม่มีการเรียกเก็บค่าเช่าพื้นที่^{๗๕} ผู้ประกอบการ เจ้าของเฮือนอ้ายเอ๋ม ศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ ยังกล่าวเสริมอีกว่า การมีส่วนร่วมกับทางชุมชนวัฒนธรรมไทดำของเฮือนอ้ายเอ๋ม มีการสนับสนุนกิจกรรม หรือเวลาที่ม้งานท่องเที่ยว ทางเราก็แนะนำแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านพิพิธภักดีไทดำตลอด หรือเวลาที่ทางเฮือนอ้ายเอ๋มไปจัดออกร้านค้าตามงานต่าง ๆ ก็จะจัดให้ทางชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมอยู่เสมอ^{๗๖} นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า องค์กรอื่นที่เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน เช่น องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) สำนักงานพื้นที่พิเศษเลย (อพท.๕) เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนวัฒนธรรมไทดำ โดยเป็นส่วนหนึ่งในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้กับชุมชนวัฒนธรรมไทดำอีกทางหนึ่งด้วย

^{๗๔} สัมภาษณ์ นางสำลาน กรมทอง ผู้ดูแลเฮือนอ้ายเอ๋มศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๗๕} สัมภาษณ์ นางจิรวดี ศิลธรรม นายกเทศมนตรีตำบลเขาแก้ว, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๗๖} สัมภาษณ์ นางละออง ชาวนา กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน ควรสนับสนุน “สิทธิทางวัฒนธรรม” และ “การมีส่วนร่วม” ของประชาชน หน่วยงานรัฐบาลต้องตระหนักถึงสิทธิทางวัฒนธรรมของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น และกลุ่มชาติพันธุ์ ในการที่จะคุ้มครอง ปกป้องและดำเนินการตามจารีตประเพณีของตัวเองตามสิทธิที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ รวมถึงการตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมที่ประกอบด้วย คนหลายชนเผ่าหลายชาติพันธุ์ การก่อเกิดและการพัฒนาทางวัฒนธรรม จึงมีความหลากหลายและแตกต่างตามที่มาแห่งความเชื่อ ศาสนา และภูมิหลังของแต่ละวัฒนธรรมนั้น ๆ จะทำให้การพัฒนาด้านวัฒนธรรมตรงจุดมากยิ่งขึ้น โดยการส่งเสริมให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบสาน และใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน โดยมีแนวทางดังต่อไปนี้

๑) จัดเวทีวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น เพื่อสร้างโอกาสของประชาชนในการเผยแพร่ วัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน และสร้างช่องทางในการเข้าถึงวัฒนธรรมที่หลากหลาย ไม่เพียงแต่ ประชาชนกลุ่มใหญ่ในท้องถิ่นเท่านั้น แต่รวมถึงประชาชนคนกลุ่มน้อย และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มี วัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองด้วย ที่ควรได้รับการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการแสดงออกซึ่งวัฒนธรรม ชุมชน อันจะก่อให้เกิดความงอกงามและการผสมผสานทางวัฒนธรรมของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ

๒) จัดตั้งโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยให้นักเรียน นักศึกษา ประชาชน สามารถสมัครเข้าไปในโครงการเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพื่อ สร้างความคิดที่เคารพต่อวัฒนธรรมที่ต่างออกไปจากตนและยอมรับความแตกต่างที่สามารถอยู่ร่วมกัน ได้

๓) ใช้มาตรการจูงใจไม่ใช้การบังคับ ภาครัฐจำเป็นต้องตระหนักถึงสิทธิทาง วัฒนธรรมของประชาชน โดยไม่ออกกฎหมายหรือข้อบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตาม หากกฎหมายหรือข้อบังคับนั้น ได้ละเมิดสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ รัฐควรเปลี่ยนเป็นการณรงค์ การจูง ใจ และการขอความร่วมมือ ซึ่งเป็นแนวทางที่เหมาะสมมากกว่า

๔) กำหนดวัน “วัฒนธรรม” แต่ละจังหวัด และวันวัฒนธรรมแต่ละ “ชาติพันธุ์” กระทั่ง วัฒนธรรมอาจกำหนดให้วันใดวันหนึ่งเป็นวันวัฒนธรรมแห่งชาติ หรือเปิดโอกาสให้แต่ละ จังหวัดกำหนดวันวัฒนธรรมประจำจังหวัด และวันวัฒนธรรมประจำชาติพันธุ์ของตนเอง เช่น กรุงเทพมหานครอาจกำหนดวัน “วัฒนธรรมกรุงเทพฯ” ชาวไทลื้อมีวัน “วัฒนธรรมชาวไทลื้อ” ขึ้น โดยให้สถานศึกษาทุกแห่งและหน่วยงานราชการของกรุงเทพมหานคร สภาวัฒนธรรมของทุกเขต ร่วมกับภาคธุรกิจ องค์กรทางศาสนา ประชาคมด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีในเขต ร่วมจัดงานวันหรือ สัปดาห์วัฒนธรรมขึ้น มีกิจกรรมการจัดประกวดประดิษฐ์สร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาใหม่ ๆ การแสดงวัฒนธรรมหรือสิ่งดีในแต่ละเขต เช่น อาหาร ผลงานจากวิชาชีพ การแสดงต่าง ๆ เป็นต้น

ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนในจังหวัดต่าง ๆ เกิดความกระตือรือร้นในการอนุรักษ์ สืบสานและใช้ประโยชน์จาก วัฒนธรรมท้องถิ่นของตนอย่างต่อเนื่อง

๕) กำหนดมาตรการจูงใจให้บริจาคเพื่อการส่งเสริมวัฒนธรรม รัฐควรใช้มาตรการ ทางภาษี เพื่อ จูงใจให้ภาคเอกชนและประชาชนบริจาคเพื่องานด้านวัฒนธรรมมากขึ้น เช่น การ ยกเว้นภาษีสำหรับเงินบริจาค การนำไปหักลดหย่อนภาษีได้ การงดเว้นการเก็บภาษีมรดกหากนำมรดก ส่วนหนึ่งไปบริจาคสำหรับงานด้านวัฒนธรรม เป็นต้น รวมทั้งการสนับสนุนหน่วยงานที่ไม่แสวงหากำไร หรือมูลนิธิต่าง ๆ เข้ามามีส่วนในการระดมทรัพยากรเพื่อการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น

๖) การคุ้มครองสิทธิทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรม หรือการ คุ้มครองสิทธิทางวัฒนธรรมของแต่ละชาติพันธุ์และผลงานทางวัฒนธรรมตามกฎหมายลิขสิทธิ์ รวมทั้ง การจัดระบบคุ้มครองสิทธิในผลงานการสร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ เช่น สิ่งบ่งชี้ทาง ภูมิศาสตร์ สิทธิบัตรสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมและวัฒนธรรมประจำแต่ละชาติพันธุ์ เป็นต้น ซึ่งควร เป็นระบบที่มีต้นทุนในการจดทะเบียนต่ำ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นสามารถรับการ คุ้มครองได้อย่างทั่วถึง

๔.๒.๓ ด้านการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม

พบว่า การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม หน่วยงานภาครัฐ หรือสถาบันการศึกษาควรมี การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมเพื่อความหลากหลาย และเป็นการ ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านให้มีการต่อยอด^{๗๗} ควรมีการสนับสนุนสินค้าและบริการทางวัฒนธรรม โดยการสนับสนุนจัดซื้อจากทางภาครัฐ โดยรัฐควรส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐที่จำเป็นต้องจัดซื้อ สินค้าและบริการต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับการจัดซื้อสินค้าและบริการด้านวัฒนธรรมจากท้องถิ่นมาก ขึ้น เพื่อเป็นการสนับสนุนผลงานด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่าง ๆ และส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐมี อิสระในการใช้ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแต่งกาย ผ้ามทอ และอื่น ๆ ตามความแต่ละ วัฒนธรรมท้องถิ่น^{๗๘} เครือข่ายการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมถือว่ามีความสำคัญมาก เนื่องจาก ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ ชาวบ้านผลิตกันเอง ขายกันเอง ช่วงฤดูการท่องเที่ยวก็เกิดรายได้ หากไม่ใช่ช่วง ท่องเที่ยวชาวบ้านก็ไม่มีรายได้ ชาวบ้านจึงอยากให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด เนื่องจากบางคนยึดอาชีพทอผ้าเป็นหลัก ไม่มีรายได้ทางอื่นเลย แต่ถ้าจะให้ผลิตสินค้าอย่างเดียว ไร่นา ก็ต้องดูแล เนื่องจากเราเป็นสังคมชนบท เป็นสังคมเกษตรกรรม ทำกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ จึงอยาก ให้มีเครือข่ายเพื่อเป็นช่องทางการขายและผลิตสินค้าเมื่อว่างเว้นจากการทำนาปลูกข้าว^{๗๙}

^{๗๗} สัมภาษณ์ นายเพชรตะบอง ไพศุญย์ ประธานชมรมบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๗๘} สัมภาษณ์ นางจิรวดี ศิลธรรม นายกเทศมนตรีตำบลเขาแก้ว, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๗๙} สัมภาษณ์ นายสุทธิอาน นามกอง ผู้ใหญ่บ้านนาป่าหนาด หมู่ที่ 4, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

ผู้วิจัยพบว่า การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สามารถทำได้โดยมีการวางกรอบการดำเนินงานใกล้เคียงกับที่กรมพัฒนาชุมชนได้กำหนดไว้ ดังนี้^{๔๐}

๑. การพัฒนาเงินทุน เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้มีทุนในการประกอบอาชีพ ดังนี้

๑) จัดทำข้อมูลแหล่งเงินที่สามารถสนับสนุนทุนในการประกอบอาชีพแก่กลุ่มกิจกรรม

๒) ผนวกจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต โดยระดมเงินออมของสมาชิก

๓) ผนวกการเพิ่มเงินออมและสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

๔) สนับสนุนเงินทุนแก่กลุ่มกิจกรรมและชุมชนเพื่อพัฒนาอาชีพ และ/หรือเพื่อขยายการดำเนินงานในเชิงธุรกิจทั้งจากแหล่งทุนภายใน และภายนอก

๕) เพิ่มทุนประสิทธิภาพการบริหารจัดการของกลุ่มกิจกรรมด้านเงินทุน

๖) แก่ไขกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่เป็นอุปสรรคต่อการระดมและพัฒนาเงินทุน

๗) จัดทำสื่อ คู่มือ/แนวทาง และหลักสูตรการพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาเงินทุน

๘) จัดตั้งและพัฒนาชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตทุกระดับให้เข้มแข็ง

๒. การพัฒนาการผลิต เพื่อให้ประชาชนในชนบทสามารถพัฒนาคุณภาพการผลิต และการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้ได้คุณภาพ และมาตรฐาน ทั้งด้านวัตถุดิบ การแปรรูปและการบรรจุภัณฑ์ ดังนี้

๑) ปรับปรุงคุณภาพและเพิ่มปริมาณการผลิตผลิตภัณฑ์ให้ตรงตามความต้องการของตลาด

๒) พัฒนารูปแบบและการบรรจุภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ โดยการส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มที่ทำธุรกิจอยู่แล้วให้ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ผลผลิตทั้งปริมาณและคุณภาพตรงกับความต้องการของตลาด

๓) ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีการผลิต โดยการสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีการผลิตมาใช้ในการผลิต

๔) จัดทำเอกสารข้อมูลเผยแพร่ด้านแหล่งทุน การพัฒนาการผลิต เผยแพร่สนับสนุนแก่กลุ่มอาชีพ ผู้ประกอบการ

๕) สนับสนุนข่าวสารการผลิตเพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการพัฒนาการผลิต

^{๔๐} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน. เข้าถึงเมื่อ ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๕. เข้าถึงได้จาก http://www.nesdb.go.th/main.php?filename=develop_issue

๓. การพัฒนาการตลาด เพื่อให้สามารถจำหน่ายสินค้าจากชุมชนได้มากขึ้นและซื้อสินค้าได้ในราคาถูก รวมทั้งสามารถประกอบการทางด้านธุรกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

๑) ส่งเสริมตลาดในชุมชน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างเครือข่ายด้านการตลาดระหว่างชุมชนกับชุมชนและชุมชนกับภาคธุรกิจ

๒) พัฒนาธุรกิจในชุมชนโดยส่งเสริมและสนับสนุนให้จัดตั้งศูนย์สาธิต การตลาดร้านค้าชุมชน โดยการนำสินค้าจากภายนอกมาจำหน่ายในราคาถูก และนำผลผลิตของกลุ่มอาชีพมาจำหน่ายในศูนย์ฯ และร้านค้าชุมชน

๓) จัดตั้งศูนย์ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนบริการข้อมูลข่าวสารด้านการตลาดแก่บุคคลภายนอก

๔) พัฒนาเชื่อมโยงธุรกิจภายนอก โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มออมทรัพย์ฯ และกลุ่มอาชีพ ได้ติดต่อกับบริษัท ห้างร้าน เพื่อเชื่อมโยงธุรกิจ

๕) พัฒนาผู้ประกอบการ โดยการให้ความรู้ในการประกอบการ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของทุน ตลาด การผลิตและการบริหาร/จัดการ

๖) สนับสนุนสื่อ ข่าวสาร ข้อมูล แนวทางการพัฒนาการตลาด

๔. การพัฒนาการบริหารและการจัดการ เพื่อพัฒนาผู้ประกอบการให้สามารถบริหาร/จัดการโครงการ/กิจกรรมของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

๑) พัฒนาความเป็นผู้ประกอบการให้แก่สมาชิก คณะกรรมการบริหารกลุ่ม ได้ทราบในเรื่องที่เกี่ยวกับทุน การผลิต ตลาด และตระหนักในบทบาทหน้าที่และสิทธิประโยชน์ของผู้ประกอบการ

๒) พัฒนาโครงสร้างองค์กร มุ่งพัฒนาโครงสร้างภายในเพื่อให้มีคุณภาพในการบริหารงานของกลุ่ม/องค์กร และโครงสร้างภายนอกเพื่อให้มีความเข้มแข็ง สามารถดำเนินงานธุรกิจกับกลุ่ม/องค์กรภายนอกได้

๓) พัฒนากิจกรรม โดยการพัฒนาโครงการ/กิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มอาชีพกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ ฯลฯ ให้มีการดำเนินงานที่เข้มแข็งพร้อมที่จะทำธุรกิจชุมชน

๔) พัฒนาทรัพยากรวัสดุให้มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกลุ่มและองค์กร เช่นการใช้วัตถุดิบที่มีประสิทธิภาพ การใช้วัสดุในสำนักงานที่มีประสิทธิภาพ

๕) พัฒนาทรัพยากรบุคคล โดยการพัฒนาให้คณะกรรมการบริหารกลุ่มมีความรู้เรื่องการบริหาร/จัดการการผลิต ตลาดและการบริหารทุน ให้บริหารกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อนำกลุ่มไปสู่ระบบธุรกิจในโอกาสต่อไป

๖) พัฒนาเครือข่าย มุ่งพัฒนาให้มีเครือข่ายในการดำเนินงานของกลุ่มองค์กรเพื่อสนับสนุนทุนการผลิตและตลาด

๔.๒.๔ ด้านการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธ

พบว่า การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของคนในพื้นที่ คนในชุมชนจะมีการจัดงานประเพณี “ต๋มโฮมพี่น้องไทดำ” ของบ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อําเภอยางชุมน้อย โดยกิจกรรมดังกล่าวจัดขึ้นเพื่อเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรม สืบสานอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นของบรรพบุรุษไทดำ ซึ่งมีเหลืออยู่เพียงแห่งเดียวในจังหวัดเลย และหนึ่งเดียวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้คงอยู่สืบไป นอกจากนี้ยังถือเป็นการจัดงานรวมญาติพี่น้องเชื้อสายไทดำบ้านนาป่าหนาดและพี่น้องไทดำในที่อื่น ๆ ทั้งในและต่างประเทศ ให้มาร่วมพบปะสังสรรค์กันนับเป็นงานสำคัญของชุมชนไทดำ ที่จัดเป็นประจำในวันที่ ๖ เมษายนของทุกปี งานต๋มโฮม คือ งานรวมกลุ่มพบปะสังสรรค์ญาติพี่น้องเชื้อสายไทดำ เป็นการรวมญาติพี่น้องไทดำบ้านนาป่าหนาดและพี่น้องไทดำในที่อื่น ๆ จากทุกสารทิศทั้งในและต่างประเทศ เช่น ในจังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพิจิตร จังหวัดเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และกำแพงเพชร เป็นต้นเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำให้คงอยู่สืบไป^{๘๑} ดังที่ได้กล่าวมาแล้วงานต๋มโฮมพี่น้องไทดำ มีการจัดงานในทุกพื้นที่ทั่วประเทศ ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำอาศัยอยู่ ถือว่าเป็นการเสริมสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ เมื่อจังหวัดอื่นมีการจัดงาน ทางชุมชนนาป่าหนาดก็เดินทางไปร่วมงาน เมื่อถึงวันที่ ๖ เมษายน พี่น้องไทดำจากจังหวัดอื่นก็มาร่วมงานกับเราด้วยเช่นกัน^{๘๒} ประเพณีการจัดงานต๋มโฮมพี่น้องไทดำ จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ นอกจากกิจกรรมต๋มโฮมแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวบ้าน การมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อพี่น้องไทดำด้วยกัน

นอกจากการเดินทางไปร่วมงานต๋มโฮมพี่น้องไทดำ ยังมีการนำสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เนื่องจากบริบทพื้นที่ ทรัพยากรธรรมชาติที่ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ เนื่องจากการประยุกต์ใช้เครื่องมือล่าสัตว์เพื่อการดำรงชีพ ข้าวของเครื่องใช้ รวมถึงเครื่องประดับ ก็มีการปรับเปลี่ยนไปตามถิ่นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาวไทดำ ประธานกลุ่มบ้านไทดำยังกล่าวเสริมอีกว่า แต่เนื่องด้วยข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานและกิจกรรมด้านวัฒนธรรมในประเทศไทยยังมีอยู่น้อยมาก และขาดการจัดระบบ รวมถึงการประชาสัมพันธ์อย่างพอเพียง ซึ่งนับเป็นอุปสรรคต่อการจัดการวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ดังนั้นภาครัฐควรมีการศึกษา ประมวล และรวบรวมฐานข้อมูลและสถิติด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการทำงานอย่างเป็นระบบ โดยอาจจะจำแนกข้อมูลตามนิยาม ขอบเขต เป้าหมาย และหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้แล้ว เช่น

^{๘๑} สัมภาษณ์ นายสุทธิอาน นามกอง ผู้ใหญ่บ้านนาป่าหนาด หมู่ที่ 4, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๘๒} สัมภาษณ์ นายเพชรตะบอง ไพศุณย์ ประธานชมรมบ้านพิพิธรัตนไทดำ, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

สินค้าเชิงวัฒนธรรม พฤติกรรมด้านวัฒนธรรม แหล่งโบราณสถาน จำนวนและลักษณะของทรัพยากรทางวัฒนธรรมภายในท้องถิ่น การประเมินมูลค่าของทุนทางวัฒนธรรม นวัตกรรมที่สร้างสรรค์โดยคนในท้องถิ่น จำนวน ขนาดและประเภทของอุตสาหกรรมวัฒนธรรม การจ้างงานในอุตสาหกรรมวัฒนธรรม เป็นต้น^{๘๓} หากมีฐานข้อมูลที่ถูกรวบรวมและจัดเก็บอย่างเป็นระบบ ทันสมัย ครบถ้วน ครอบคลุมข้อมูลที่จำเป็นจะส่งผลดียิ่งต่อการนำไปใช้แก้ไขปัญหา พัฒนา และริเริ่มโครงการทางวัฒนธรรมในลำดับต่อไป ทั้งนี้ อาจเป็นการรวบรวมข้อมูลที่มีอยู่แล้วแต่กระจัดกระจายให้มารวมกันอย่างเป็นระบบ หรืออาจเป็นสำรวจข้อมูลใหม่บางส่วนตามความเหมาะสม ในขณะที่รัฐควรจัดให้มีศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลและจัดเก็บอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนดมาตรฐานกลางในการจัดเก็บข้อมูล และประสานกับหน่วยงานด้านวัฒนธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละท้องถิ่น ให้เป็นผู้มีส่วนในการจัดเก็บข้อมูล นอกจากนี้ควรมีการเชื่อมโยงเครือข่ายฐานข้อมูลของแต่ละท้องถิ่น เพื่อความสะดวกในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูล

การอนุรักษ์ เผยแพร่ และใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่ควรละเลยมิติทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เนื่องจากปัจจัยหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมสามารถดำรงอยู่ได้ คือ ความสามารถในการสร้างผลตอบแทนเชิงพาณิชย์ ดังนั้นหากรัฐสามารถทำให้ผู้ที่ทำหน้าที่อนุรักษ์ เผยแพร่ และใช้ประโยชน์จากมรดกทางวัฒนธรรม ได้รับผลตอบแทนที่เพียงพอแล้ว จะทำให้งานด้านวัฒนธรรมสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ด้วยเหตุนี้รัฐควรให้ความสำคัญกับการลงทุนทางวัฒนธรรม โดยมีแนวทางสำคัญ ๆ ดังนี้

๑) สร้างศูนย์วัฒนธรรมร่วมสมัย ภาครัฐควรมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านวัฒนธรรม โดยการสร้างศูนย์วัฒนธรรมร่วมสมัยครบวงจร หรือศูนย์กลาง ศึกษา ค้นคว้า และการวิจัยวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งที่มีการรวบรวมไว้แล้วและยังไม่ได้ศึกษา เพื่อทราบความหมาย และความสำคัญของวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นมรดกของไทยอย่างถ่องแท้ ซึ่งความรู้ดังกล่าวถือเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิต เพื่อให้เห็นคุณค่า ทำให้เกิดการยอมรับ และนำไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม ต่อไป

๒) ส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมวัฒนธรรม รัฐควรกำหนดมาตรการส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมวัฒนธรรม หรืออุตสาหกรรมอื่นที่ใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นทุนในการผลิตและบริการ

๓) ควรมีการผลิตสื่อเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม โดยการสนับสนุนเงินทุนให้กับภาคเอกชนเพื่อจัดทำสื่อที่มีคุณภาพสำหรับการเผยแพร่วัฒนธรรม โดยมีหลักเกณฑ์ในการสนับสนุนอย่างชัดเจนและพิจารณาเป็นรายโครงการ และใช้สื่อที่หลากหลายในการเผยแพร่วัฒนธรรม เช่น สื่อ

^{๘๓} สัมภาษณ์ นางสาวนันทพร งามทอง ประธานวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไทดำ, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

อิเล็กทรอนิกส์ ภาพยนตร์ ดนตรี ละคร เป็นต้น ทั้งนี้แหล่งที่มาของเงินทุนดังกล่าวควรมาจาก การจัดเก็บภาษีรายได้ของสื่ออื่น ๆ ที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาหรือส่งเสริมวัฒนธรรม

๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ เครือข่ายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ มีการรวมกลุ่มอยู่แล้ว ควรมีการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน หรือภาคี เครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทางคณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถี พุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย แบ่งเป็น ๔ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธ เป็นการอนุรักษ์โดยใช้ภูมิปัญญา ที่เป็นองค์ ความรู้เดิมของชาวบ้านในชุมชนที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยอาศัยการรวมกลุ่ม ที่ชุมชนได้มีการยกระดับจัดตั้งเป็นกลุ่มชุมชนวัฒนธรรม ซึ่งเป็นศูนย์รวมของ การรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชน ที่จะช่วยกันแสวงหาและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ภูมิปัญญา ท้องถิ่นที่มีอยู่นำมาอนุรักษ์และพัฒนา

๒. ด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน ระบบบริหารจัดการเพื่อการสร้างเครือข่ายทาง วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย เมื่อพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของ ชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ จึงทำให้มี ความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้เกิดความสามัคคีช่วยเหลือกัน โดยมีผู้นำชุมชนนั่นก็คือ ผู้ใหญ่บ้านเป็นพลังขับเคลื่อนในการประยุกต์ใช้ศาสนาให้ทุกคนเกิดจิตสำนึกต่อชุมชนและมีลักษณะ สังคมแบบพหุสังคม สามารถอยู่ด้วยกันอย่างสงบ ไม่ว่าจะเป็นผี พราหมณ์ พุทธ

๓. ด้านการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม เป็นกระบวนการพัฒนาเครือข่ายโดยใช้ (๑) ทุนของชุมชน เป็นการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน นอกจากจะเป็นการใช้สิ่งที่อยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์แล้วยังเป็นการสร้างให้ผลิตภัณฑ์มีเอกลักษณ์ ที่สอดคล้องกับชุมชนด้วย และ (๒) การสำรวจตลาด คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์บนพื้นฐานของความ เป็นไปได้ในการจัดจำหน่ายให้กับผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยว โดยเน้นสร้างความแตกต่าง และใส่ความ เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเข้าไปในตัวของผลิตภัณฑ์ จากผลการศึกษาข้อมูลที่ผ่านมาพบว่า มีการ วิเคราะห์อรรถประโยชน์ของรูปแบบการดำเนินงานในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ของวิสาหกิจชุมชนเพื่อการ ท่องเที่ยว

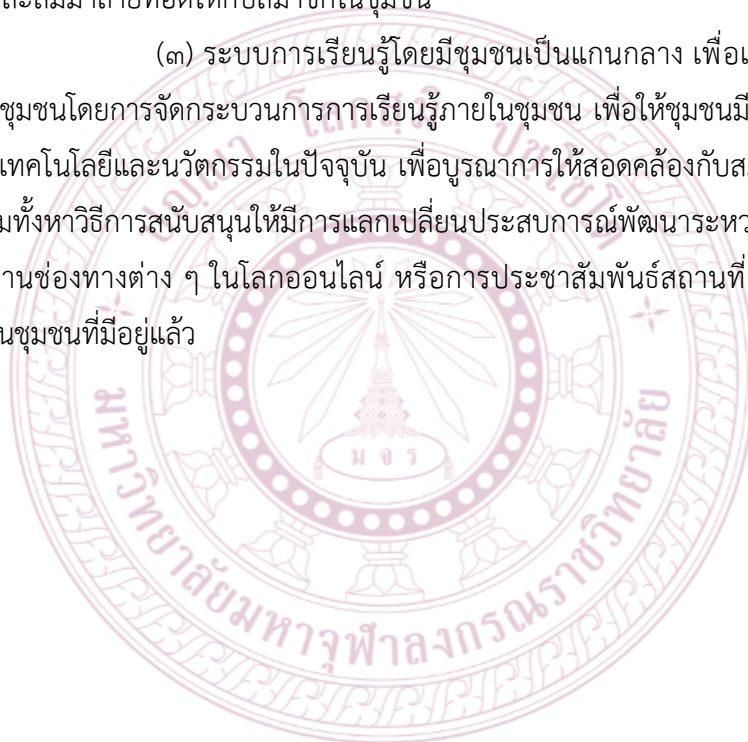
๔. ด้านการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธ การจัดการชุมชนเพื่อรองรับการ พัฒนาเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธ สำหรับการจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาเครือข่ายนั้น จากการศึกษาดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่า ระบบบริหารจัดการมีความเป็นไปได้สูง เนื่องจากการ

ดำเนินงานนั้นมีการวางแผนทางที่ เชื้อต่อวิถีชีวิตในชุมชนและการให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอน โดยสามารถสรุปได้ ดังนี้

(๑) การเรียนรู้ หมายถึง การที่ชาวบ้านในชุมชนได้รับความรู้จากการส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ในด้านของการการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธ การฝึกอาชีพ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น การนำเศษผ้าที่เหลือจากการทอผ้าขึ้นมาทำเป็นที่รองแก้ว เป็นต้น

(๒) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เป็นการที่ทุกคนในชุมชนให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์และพัฒนา โดยการสละเวลามาร่วมกิจกรรม เพื่อเป็นการต่อยอด การนำสิ่งที่ตนเองรู้และสะสมมาถ่ายทอดให้กับสมาชิกในชุมชน

(๓) ระบบการเรียนรู้โดยมีชุมชนเป็นแกนกลาง เพื่อเป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยการจัดกระบวนการการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาและรู้จักเลือกใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในปัจจุบัน เพื่อบูรณาการให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์พัฒนาระหว่างชุมชน เช่น การลงขายสินค้าผ่านช่องทางต่าง ๆ ในโลกออนไลน์ หรือการประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยว หรือแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชนที่มีอยู่แล้ว

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย” ซึ่งมีรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อให้ได้คำตอบ ตามกรอบวัตถุประสงค์การวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาและการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย และ ๒) เพื่อสร้างแนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ซึ่งมีผลการศึกษาวิจัย ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปราย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

โดยผลการวิจัยสามารถสรุปโดยแบ่งตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้ดังนี้

๕.๑.๑ ศึกษาความเป็นมาและการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

ผลการวิจัยในข้อนี้ ผู้วิจัยได้ประมวลจากการใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และการสังเกต โดยศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนวัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย เพื่อเป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาและการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ซึ่งผลการวิจัยพบว่า

๑. ความเป็นมาของแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมไทดำชุมชนบ้านนาป่าหนาด

แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมไทดำชุมชนหมู่บ้านนาป่าหนาด ตั้งอยู่เลขที่ ๑๗๐ หมู่ที่ ๔ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคลจัดตั้งเป็นชมรมบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ โดยผู้ริเริ่มจัดตั้งพิพิธภัณฑ์คนแรกคือ นายเพชรตะบอง ไพศุนย์ ประธานชมรมบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด เนื่องจากเห็นว่าชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาดมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เป็นหมู่บ้านไทดำเพียงแห่งเดียวในจังหวัดเลย มีภาษา

พูด และภาษาเขียน การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ ที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ นับวันสิ่งเหล่านี้จะลึบเลือนหายไปจากชุมชนบ้านนาป่าหนาด โดยยุคสมัยที่เปลี่ยนไป สิ่งใหม่ๆ เข้ามาแทนที่ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ดังนั้น จึงได้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๕๔ ด้วยทุนทรัพย์ส่วนตัวของนายเพชรตะบอง ไพศุญย์ ร่วมกับญาติพี่น้องในตระกูล บนเนื้อที่ประมาณ ๑๐ ไร่ ครั้งแรกนั้นที่พิพิธภัณฑ์มีเพียงบ้านไม้เก่าๆ เพียงหลังเดียวภายในเก็บรวบรวมข้าวเครื่องใช้เก่าๆ ของคนในหมู่บ้าน ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๕๕ มีคนเริ่มให้ความสนใจและมีคนนำของเก่ามาบริจาค จึงได้ขยับขยายปลูกสร้างอาคารต่างๆ ขึ้น

การบริหารจัดการบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ จัดแบ่งเป็นฝ่ายในการบริการนักท่องเที่ยว ได้แก่ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายร้านค้า ฝ่ายรักษาความสะอาด ฝ่ายอาคารสถานที่ ฝ่ายพิธีกรรม ฝ่ายการแสดง ฝ่ายการเล่น ฝ่ายการเรียนการสอน ฝ่ายหอเจ้าบ้าน ฝ่ายที่พัก ฝ่ายพาหนะนำเที่ยว ฝ่ายประชาสัมพันธ์ และฝ่ายติดต่อประสานงาน

ปัจจุบันหมู่บ้านนาป่าหนาดแยกออกเป็น ๒ หมู่บ้าน โดยมีบ้านนาป่าหนาด หมู่ที่ ๔ มีจำนวนครัวเรือน ๑๖๙ ครัวเรือน จำนวนประชากร ๕๓๘ คน โดยมีนายสุทธิสอาน นามกอง เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน ส่วนบ้านนาป่าหนาด หมู่ที่ ๑๒ มีจำนวนครัวเรือน ๑๓๗ ครัวเรือน จำนวนประชากร ๕๐๔ คน มีนายวิวัฒน์ คุณาพันธ์ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน

๒. ความเป็นมาของการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

ผลการศึกษาในข้อนี้ เป็นการศึกษาเพื่อเป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาของทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ของกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ จากแบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีหัวข้อการสัมภาษณ์ที่ประกอบไปด้วย ๑. ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธ ๒. ด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน ๓. ด้านการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม และ ๔. ด้านการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธเพื่อศึกษาความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ดังนี้

ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธ

การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง พบว่า มีความจำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกให้ลูกหลานชาวไทดำ มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำไว้ ถึงแม้ในปัจจุบันมีการสืบเชื้อสายจากคนพื้นถิ่นที่อื่นมาเป็นเชย/สะไก หรือการแต่งงานย้ายไปอยู่พื้นที่อื่น การสืบทอดวิถีวัฒนธรรมของชาวไทดำ ก็ยังมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ด้วยการบอกกล่าว การเรียนรู้จากเครือญาติในชุมชน หรือในโรงเรียน การอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวไทดำยังคงมีการแสดงออกทางการแต่งกายที่ยังคงเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทดำ เพื่อดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาวไทดำ ในโรงเรียนยังให้

นักร้องเรียนแต่งกายด้วยชุดไทดำในทุกวันศุกร์ หรือแม้แต่บุคลากรของเทศบาลตำบลเขาแก้ว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ชุมชนวัฒนธรรมไทดำตั้งอยู่ ก็ยังแต่งกายด้วยชุดวัฒนธรรมไทดำในทุกวันศุกร์เช่นกัน เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวไทดำ องค์การภาครัฐหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรมองการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมให้กว้างกว่าความพยายามการเก็บรักษา หรือให้ความสำคัญเฉพาะวัฒนธรรมดั้งเดิมเท่านั้น แต่วิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรมได้ดีที่สุดคือ การพัฒนาวัฒนธรรมดั้งเดิมและสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ โดยยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมท้องถิ่นและชาติพันธุ์ เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

ด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน

การรับรู้และการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ จากการประชาสัมพันธ์ของผู้ใหญ่บ้านนาป่าหนาด หมู่ ๔ ในระบบเสียงตามสายหรือหอกระจายข่าวในทุกวันอังคาร หรือในเวลาที่ม้งงานหรือมีกิจกรรมจะมีการลงพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเทศบาลตำบลเขาแก้ว มีการแจ้งข่าวเนื่องจากในปัจจุบันการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวไทดำ ก็ยังคงมีการผสมผสานกับวิถีพุทธโดยยังคงรูปแบบการถ่ายทอดให้คนในชุมชน รู้จักบาปและบุญ การให้ทาน เป็นต้น ชุมชนบ้านพิพิธภักดีไทดำ และประธานศูนย์วัฒนธรรมไทยดำมีการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมโดยการสนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถนำสินค้าทางการเกษตร หรือสินค้าทางวัฒนธรรมมาวางจำหน่ายที่ศูนย์ฯ โดยไม่มีการเรียกเก็บค่าเช่าพื้นที่ ผู้ประกอบการ เจ้าของเฮือนอ้ายเอ้ม ศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ ยังกล่าวเสริมอีกว่า การมีส่วนร่วมกับทางชุมชนวัฒนธรรมไทดำของเฮือนอ้ายเอ้ม มีการสนับสนุนกิจกรรม หรือเวลาที่ม้งนันท่องเที่ยว ทางเราก็ก็นำแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านพิพิธภักดีไทดำตลอด หรือเวลาที่ทางเฮือนอ้ายเอ้มไปจัดออกร้านค้าตามงานต่าง ๆ ก็จะจัดให้ทางชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมอยู่เสมอ นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า องค์กรอื่นที่เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน เช่น องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) สำนักงานพื้นที่พิเศษเลย (อพท.๕) เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนวัฒนธรรมไทดำ โดยเป็นส่วนหนึ่งในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้กับชุมชนวัฒนธรรมไทดำอีกทางหนึ่งด้วย

ด้านการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม

การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม หน่วยงานภาครัฐ หรือสถาบันการศึกษาควรมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมเพื่อความหลากหลาย และเป็นการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านให้มีการต่อยอด ควรมีการสนับสนุนสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมโดยการสนับสนุนจัดซื้อจากทางภาครัฐ โดยรัฐควรส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐที่จำเป็นต้องจัดซื้อสินค้าและบริการต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับการจัดซื้อสินค้าและบริการด้านวัฒนธรรมจากท้องถิ่นมากขึ้น เพื่อเป็นการสนับสนุนผลงานด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่าง ๆ และส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐมีอิสระใน

การใช้ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแต่งกาย ผ้าทอ และอื่น ๆ ตามความแต่ละวัฒนธรรมท้องถิ่น เครือข่ายการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมถือว่ามีความสำคัญมาก เนื่องจากผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ ชาวบ้านผลิตกันเอง ขายกันเอง ช่วงฤดูการท่องเที่ยวก็เกิดรายได้ หากไม่ใช้ช่วงท่องเที่ยวชาวบ้านก็ไม่มีรายได้ ชาวบ้านจึงอยากให้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด เนื่องจากบางคนยึดอาชีพทอผ้าเป็นหลัก ไม่มีรายได้ทางอื่นเลย แต่ถ้าจะให้ผลิตสินค้าอย่างเดียว ไร่นาก็ต้องดูแล เนื่องจากเราเป็นสังคมชนบท เป็นสังคมเกษตรกรรม ทำกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ จึงอยากให้มีความเครือข่ายเพื่อเป็นช่องทางการขายและผลิตสินค้าเมื่อว่างเว้นจากการทำนาปลูกข้าว

ด้านการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธ

การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของคนในพื้นที่ คนในชุมชนจะมีการจัดงานประเพณี “ต๋มโฮมพี่น้องไทดำ” ของบ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อําเภอยะรัง จ.ยโสธร โดยกิจกรรมดังกล่าวจัดขึ้นเพื่อเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรม สืบสานอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นของบรรพบุรุษไทดำ ซึ่งมีเหลืออยู่เพียงแห่งเดียวในจังหวัดเลย และหนึ่งเดียวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้คงอยู่สืบไป นอกจากนี้ยังถือเป็นการจัดงานรวมญาติพี่น้องเชื้อสายไทดำบ้านนาป่าหนาดและพี่น้องไทดำในที่อื่น ๆ ทั้งในและต่างประเทศ ให้มาร่วมพบปะสังสรรค์กันนับเป็นงานสำคัญของชุมชนไทดำ ที่จัดเป็นประจำในวันที่ ๖ เมษายนของทุกปี งานต๋มโฮม คือ งานรวมกลุ่มพบปะสังสรรค์ญาติพี่น้องเชื้อสายไทดำ เป็นการรวมญาติพี่น้องไทดำบ้านนาป่าหนาดและพี่น้องไทดำในที่อื่น ๆ จากทุกสารทิศทั้งในและต่างประเทศ เช่น ในจังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพิจิตร จังหวัดเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และกำแพงเพชร เป็นต้นเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำให้คงอยู่สืบไป ดังที่ได้กล่าวมาแล้วงานต๋มโฮมพี่น้องไทดำ มีการจัดงานในทุกพื้นที่ทั่วประเทศ ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำอาศัยอยู่ ถือว่าเป็นการเสริมสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ เมื่อจังหวัดอื่นมีการจัดงาน ทางชุมชนนาป่าหนาดก็เดินทางไปร่วมงาน จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ นอกจากกิจกรรมต๋มโฮมแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวบ้าน การมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อพี่น้องไทดำด้วยกัน

๕.๑.๒ แนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า การจัดการเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมไทดำชุมชนหมู่บ้านนาป่าหนาด มีโครงสร้างการทำงานอย่างชัดเจน โดยนายเพชรตะบอง ไพศุณย์ ประธานชมรมบ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำ กล่าวว่า มีการมารวมตัวเป็นกลุ่มทำงานแบ่งงานกันทำตามความถนัดใครช่วยในส่วนไหนได้ก็ช่วยกันไม่มีจัดตั้ง เป็นคณะกรรมการบริหารงานเป็นเพียงสัญญาทางใจที่รับรู้ในการทำงานร่วมกัน มีสำนึกในความเป็นพวกพ้องเดียวกัน เป็นคนใน

ชุมชนเดียวกัน เป็นเครือญาติกัน ถือเป็นแรงจูงใจในการทำงานร่วมกัน ระหว่างการทำงานมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกัน ก่อนทำงานหรือทำกิจกรรมร่วมกันต้องประชุมปรึกษาหารือก่อนทุกครั้ง เพื่อวางแผนการทำงานร่วมกัน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ผู้วิจัยนำผลการศึกษามาทำการวิเคราะห์แนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรม วิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย โดยใช้สถานที่หลักอยู่ ๒ แห่งคือ บ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำ ที่ตั้งอยู่บริเวณทางเข้าหมู่บ้าน ที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และจัดกิจกรรมต้อนรับนักท่องเที่ยวของทางศูนย์ กับ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าพื้นเมือง ที่ตั้งอยู่ภายในหมู่บ้าน เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ทำการทอผ้า และผลิตสินค้าทางวัฒนธรรมไทดำ โดยผู้วิจัยสามารถสรุปความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบเครือข่าย ได้ ๒ รูปแบบ ดังนี้

๑) เครือข่ายระดับชุมชน หรือเครือข่ายเชิงพื้นที่ คือ เป็นการรวมกลุ่มกันของสมาชิก ในหมู่บ้าน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนวัฒนธรรมไทดำในจังหวัดอื่น ทั้งในประเทศและต่างประเทศ นั่นก็คืองาน “ตุ้มโฮมพี่น้องไทดำ” จัดขึ้นในเดือนธันวาคมของทุกปี ที่บ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำ มีทั้งชาวไทยดำจาก เวียดนาม สปป.ลาว เพชรบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี ลพบุรี มาร่วมงานซึ่งในงาน จะการแสดงประเพณีและการละเล่นพื้นเมือง ตัวอย่างเช่น ฟ้อนแซปาง แซแคน การจัดนิทรรศการวิถีชีวิตชาวไทยดำ การเลี้ยงอาหารไทดำ การสาธิตภาษาไทดำ มีเป้าหมายในการการอนุรักษ์เพื่อสืบทอด วัฒนธรรมไทดำในจังหวัดเลย มีการสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่ผลผลิตสินค้าชุมชน การประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม และนอกจากนี้ยังมีการบริหารจัดการชุมชนโดยมี กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองเพื่อจัด จำหน่ายสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

๒) เครือข่ายระดับบุคคล ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันของบุคคลต่างๆ ที่เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นเครือญาติกัน เพื่อนบ้านที่รู้จักมักคุ้นกันดี โดยสมาชิกแต่ละคนมีความเต็มใจที่จะ มารวมกลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกกิจกรรมโดยไม่มีการบังคับ มาด้วยความสมัครใจ แต่อาจจะ ได้รับการเชิญชวนจากเพื่อนบ้านหรือสมาชิกด้วยกันเอง มาร่วมกันทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ จากการ ลงพื้นที่ พบว่า ชุมชนวัฒนธรรมไทดำหมู่บ้านนาป่าหนาด

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย” ซึ่งมีรูปแบบเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) โดยเป็นการศึกษา เอกสาร และเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สามารถอภิปรายผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ความเป็นมาและการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

การศึกษาในข้อนี้ พบว่า ศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙ โดย อาจารย์เพชรตะบอง ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอเชียงคาน (ตำแหน่งขณะนั้น) ร่วมกับชาวบ้านบ้านนาป่าหนาด ในการจัดสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นแหล่งที่เผยแพร่ข้อมูลด้านวัฒนธรรม และวิถีชีวิต รวมทั้งประวัติความเป็นมาของชนชาวไทยไทดำบ้านนาป่าหนาด หมู่บ้านวัฒนธรรมมีการจัดตั้งเป็นกลุ่มชาวบ้านมีสมาชิกเป็นชาวไทยไทดำ ซึ่งมีจำนวนสมาชิก ๕๐ คน และมีการจัดตั้งกันเป็นกองทุนเก็บเงิน คนละ ๑๐๐ บาทต่อปี เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและสร้างความสามัคคีแก่ชาวไทยไทดำที่เหลืออยู่ ในส่วนของการจัดแสดงนั้น ภายในที่ตั้งของหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำนั้นเป็นการจัดแสดงสถานการณ์การใช้ชีวิตประจำวันของชาวไทยไทดำ การทอผ้า การตีมีด การใช้ชีวิตของคนเผ่า คนแก่ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจำลองของชาวไทยไทดำ และยังมีการสนับสนุนให้คนแก่ของหมู่บ้านได้มีกิจกรรม และมีการประชุมกันภายในกลุ่มเป็นประจำทุก ๒ เดือนต่อครั้ง และประชุมใหญ่ปีละครั้ง ในการจัดตั้งได้อาศัยงบประมาณที่อาจารย์เพชรตะบองได้จัดหามาจากหลายที่และชาวบ้านช่วยเหลือกันจนก่อตั้งได้และมีทางองค์การบริหารส่วนตำบลเขาแก้วสนับสนุนมาบ้างเป็นครั้งคราวและปัจจุบันทางองค์การบริหารส่วนตำบลเขาแก้วก็จัดสร้างแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมไทดำขึ้นที่คุ้มเหนือเช่นกัน หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาดเป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นหมู่บ้าน สาธิต ความเป็นไทดำ ทั้งหมดประกอบด้วยกิจกรรมหรือการดำเนินชีวิตต่างๆ ของชาวไทยไทดำให้ผู้เข้าเยี่ยมชมได้เห็นภาพจริง องค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาวัฒนธรรมของชาวไทยไทดำนั้น ทำให้เกิดความภูมิใจและสำนึกรักในความเป็นชาวไทยไทดำและอนุรักษ์ไว้ เพื่อให้ทุกคนได้รู้จักชาวไทยไทดำได้ชัดเจนขึ้นว่าบรรพบุรุษชาวไทยไทดำมีความเป็นมาอย่างไร

สอดคล้องกับสนทนากลุ่ม การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย^{๘๔} เครือข่ายการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมถือว่ามีความสำคัญมาก เนื่องจากผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ ชาวบ้านผลิตกันเอง ขายกันเอง ช่วงฤดูการท่องเที่ยวก็เกิดรายได้ หากไม่ใช่ช่วงท่องเที่ยวชาวบ้านก็ไม่มีรายได้ ชาวบ้านจึงอยากให้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด

^{๘๔}สนทนากลุ่ม, การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย, เอือน อ้ายเอ็มศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. วันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ.๒๕๖๕

เนื่องจากบางคนยึดอาชีพทอผ้าเป็นหลัก ไม่มีรายได้ทางอื่นเลย แต่ถ้าจะให้ผลิตสินค้าอย่างเดียว ไร่นาก็ต้องดูแล เนื่องจากเราเป็นสังคมชนบท เป็นสังคมเกษตรกรรม ทำกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ จึงอยากให้เครื่องมือเพื่อเป็นช่องทางการขายและผลิตสินค้าเมื่อว่างเว้นจากการทำนาปลูกข้าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ ภัทรธิดา ผลงาม^{๘๕} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทดำในจังหวัดเลย” เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของไทดำ ได้แก่ เครื่องมือการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เนื่องด้วยในปัจจุบันคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจว่า นักท่องเที่ยวจะสนใจวิถีชีวิต มรดกวัฒนธรรม ศิลปะ อนุสาวรีย์ และกิจกรรมนันทนาการของชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวจะเยี่ยมชมและศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์ ศิลปะพิพิธภัณฑสถานทุกประเภท ศิลปะการแสดงและทัศนศิลป์ตลอดจนแหล่งมรดกต่างๆ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะเข้าสู่สัมผัสเพื่อแสวงหาประสบการณ์ด้านวัฒนธรรม จากพื้นที่ ๆ เข้าไปท่องเที่ยว การเยี่ยมชมแหล่งศิลปะของชุมชนพื้นเมืองของท้องถิ่นตลอดจนมีส่วนร่วมในงานฉลองขนบธรรมเนียมพิธีกรรมของชนเผ่าพื้นเมือง

และยังสอดคล้องกับงานของ นิวัติ ทองวล^{๘๖} ทำการศึกษา เรื่อง “การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัยพบว่า การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทดำ ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาสู่ความทันสมัย ยุคโลกาภิวัตน์ การพัฒนาของภาครัฐ และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้ล้วนได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทดำทั้งสิ้น ศูนย์วัฒนธรรมไทดำและบ้านพิพิธภัณฑสถานกลายเป็นพื้นที่ซึ่งชาวไทดำได้ใช้เป็นกลไกในการสร้างความหมายให้กับความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง มีการจัดงานและกิจกรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตประเพณี วัฒนธรรมยังมีการจัดนิทรรศการความเป็นมาของชาวไทดำและวิถีชีวิตในอดีตการแสดงผลงานเก่าเล่า

^{๘๕} ภัทรธิดา ผลงาม, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทดำในจังหวัดเลย รายงานการวิจัย, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๕๙, หน้า ๘๘-๙๖.

^{๘๖} นิวัติ ทองวล. การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. รายงานการวิจัย, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๘, หน้า ๘๒-๘๕.

เรื่อง การนำข้าวของเครื่องใช้ในอดีตออกมาจัดแสดงให้ความรู้ มีการใช้สัญลักษณ์ของความเป็นไทยดำ ไม่ว่าจะเป็นภาพเรือนไทยดำในอดีต หรือเรือนไทยดำจำลอง ลวดลายผ้าปักที่เป็นแบบอย่างเฉพาะของชาวไทดำ ตัวอักษรไทยดำ อาหารพื้นบ้านการแต่งกาย ความเชื่อพิธีกรรม มาใช้นำเสนอให้กับนักท่องเที่ยวได้สัมผัสเรียนรู้วิถีชีวิตคนไทยดำ และยังเป็นการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูปลุกฝังจิตสำนึกให้แก่ลูกหลานชาวไทดำ

เงื่อนไขและปัจจัยที่ส่งผลต่อการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยดำ ชาวไทยดำมีกระบวนการสร้างตัวตนด้วยวิถีปฏิบัติที่แสดงออกร่วมกันอย่างเด่นชัด คือการสร้างสำนึกร่วมทางชาติพันธุ์อันส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “การฟื้นคืนสายสัมพันธ์ชาติพันธุ์” (Ethnic Resurgence) ซึ่งมีนัยพิจารณาได้ ๓ ประการ ประการที่ ๑ การพิจารณาปัญหาจากแง่มุมของชาวไทดำนั่นเอง เช่น สำนึกในการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากคนส่วนใหญ่ รวมถึงการให้ความสัมพันธ์กับปัจเจกบุคคลของกลุ่มที่มีชื่อเสียงในด้านต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นแบบอย่างของความสำเร็จ เช่น ดร.เพชรตะบอง ไพศุนย์ ได้ถูกสถาปนาให้เป็นสัญลักษณ์หรือทุนมนุษย์ที่มีศักยภาพ เป็นการยืนยันการฟื้นความภาคภูมิใจกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ประการที่ ๒ คำว่า “การฟื้นคืน” (Resurgence) มีความหมายโยงใยถึงอดีตที่ผ่านมาก่อนหน้านี้เป็นการเชื่อมโยงกลุ่มชาติพันธุ์เข้ากับอดีตซึ่งเคยมีการฟื้นคืนเกิดขึ้นเป็นระยะๆ เมื่อยามที่เกิดการเผชิญหน้าหรือตกอยู่ในสถานการณ์ที่จำเป็น ประการที่ ๓ การฟื้นคืนสายสัมพันธ์ชาติพันธุ์ ซึ่งดูเหมือนจะเป็นการทำลายการจัดรูปแบบทางสังคมและวัฒนธรรมที่กำลังเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย ได้ออนรากผู้คนออกจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นในขณะที่วัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ถูกขับเคลื่อนเข้ามาแทนที่ ส่งผลให้เกิดวิกฤตการณ์ที่นักวิเคราะห์บางท่านเรียกว่า “การปะทะทางอารยธรรม” (Clash of Civilization) ซึ่งการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นการดูจากกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยกัน ในพื้นที่ต่างจังหวัด หรือในต่างประเทศ เพื่อที่จะเป็นการสำนึกทางวัฒนธรรม การรวบรวมและก่อตั้งเป็นเครือข่ายชุมชนทางชาติพันธุ์ของตนเอง

๕.๒.๒ อภิปรายผลแนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

ผลการศึกษาพบว่ามี ชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาดมีการรวมกลุ่มและจัดตั้งเป็นชมรม เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำขึ้น และนอกจากการอนุรักษ์เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมไทดำในจังหวัดเลยแล้ว ยังมีการสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่ผลิตสินค้าชุมชน ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวมา

เยี่ยมชมและนอกจากนี้ยังมีการบริหารจัดการชุมชนโดยมี กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองเพื่อจัดจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จากแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งมีหัวข้อการสัมภาษณ์ที่ประกอบไปด้วย ๑. ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธ ๒. ด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน ๓. ด้านการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม และ ๔. ด้านการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธเพื่อศึกษาความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ผลการศึกษา พบว่า

๑. ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธ

การสืบทอดวิถีวัฒนธรรมของชาวไทดำ ก็ยังมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ด้วยการบอกกล่าว การเรียนรู้จากเครือญาติในชุมชน หรือในโรงเรียน การอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวไทดำยังคงมีการนับถือผีบรรพบุรุษ หรือการแต่งกาย ก็ยังคงเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทดำ เพื่อดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาวไทดำ การพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่กับการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นและชาติพันธุ์ องค์การภาครัฐหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรมองการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมให้กว้างกว่าความพยายามการเก็บรักษา หรือให้ความสำคัญเฉพาะวัฒนธรรมดั้งเดิมเท่านั้น แต่วิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรมได้ดีที่สุดคือ การพัฒนาวัฒนธรรมดั้งเดิมและสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ โดยยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมท้องถิ่นและชาติพันธุ์ เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ควรได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณส่วนหนึ่งจากภาครัฐและภาคเอกชน โดยสนับสนุนการดำเนินงานด้านวิชาการและสร้างสรรค์นวัตกรรมได้โดยอิสระ รวดเร็ว คล่องตัว มีความต่อเนื่อง และเป็นเอกภาพ จึงนับเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมเชิงรุก ซึ่งเหมาะกับยุคสมัยปัจจุบันที่นวัตกรรมเป็นหัวใจของกิจกรรมต่าง ๆ และเป็นการนำวัฒนธรรมมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาสร้างสรรค์สินค้าและบริการใหม่ ๆ ซึ่งจะส่งผลต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของชุมชน ทั้งเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืนไปในตัว เพราะวัฒนธรรมที่เราใช้อย่างหลากหลายนั้นได้รับการประยุกต์ต่อยอดให้มีพลวัตร่วมสมัยอยู่ตลอดเวลา และควรมีการปฏิบัติ ดังนี้

๑) ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของวัฒนธรรมวิถีพุทธ โดยองค์การภาครัฐ ควรสนับสนุนกิจกรรมและผลงานด้านวัฒนธรรมในพื้นที่ รวมทั้งดำเนินการพัฒนากิจกรรมและผลงานด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่นและชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้มีศักยภาพสูงขึ้น โดยการจัดหลักสูตรฝึกอบรม การสนับสนุนการจัดตั้งสถาบันฝึกอบรม และการสร้างความร่วมมือในการฝึกอบรมผู้ที่ทำงานด้านวัฒนธรรม

๒) สนับสนุนการพัฒนาสถานภาพของทำงานด้านวัฒนธรรม ภาครัฐควรจัดระบบสวัสดิการของผู้สร้างสรรค์ผลงานทางวัฒนธรรม เนื่องจากคนกลุ่มนี้มักเป็นทำงานโดยอิสระ หรือเป็นเจ้าของกิจการหรือผู้ประกอบการอาชีพอิสระ ซึ่งมักไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ตัวอย่างของมาตรการพัฒนาสถานภาพของทำงานเชิงวัฒนธรรม อาทิ การสำรวจและรวบรวมฐานข้อมูลครุภูมิปัญญา การให้รางวัลแก่ทำงานด้านวัฒนธรรมดีเด่น การจัดตั้งสมาคมวิชาชีพของทำงานด้านวัฒนธรรม การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการของทำงานด้านวัฒนธรรม ฯลฯ

๓) ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาของท้องถิ่น และวัฒนธรรมประจำแต่ละชาติพันธุ์ ภาครัฐควรส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมเชิงรุก โดยการจัดตั้ง “ศูนย์วิจัยและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญา และวัฒนธรรมประจำแต่ละชาติพันธุ์ในแต่ละจังหวัด” ขึ้น เพื่อเป็นแหล่งรวบรวม ศึกษา ค้นคว้า สังเคราะห์ข้อมูลประวัติความเป็นมาของสิ่งของ สถานที่ วิถีชีวิต ประเพณี ฯลฯ ทั้งในอดีตและร่วมสมัยอย่างเป็นระบบ เจาะลึก และบูรณาการประวัติความเป็นมาของพื้นที่ต่าง ๆ ให้กลายเป็น “ผืนประวัติศาสตร์” เดียว ที่มีความหลากหลายแต่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยให้เจ้าของวัฒนธรรมได้มีส่วนร่วมในการวิจัยและพัฒนา อันเป็น “จุดเริ่มต้น” ของการอนุรักษ์ การพัฒนา โดยเฉพาะการเพิ่มมูลค่าในเชิงพาณิชย์และสังคมได้หลากหลายด้านอย่างยั่งยืน

สอดคล้องกับ **สุทธิพันธ์ อรรถญาส และคณะ^{๘๗}** ทำการศึกษาเรื่อง “กระบวนการสร้างชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ” ผลการวิจัยพบว่า การสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน สร้างกิจกรรมพัฒนาตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของร่วมกันของคนในชุมชน โดยนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาบูรณาการกับความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตชุมชน บนฐานการวิเคราะห์ปัญหาความต้องการและศักยภาพของชุมชน ดำเนินการในลักษณะเป็นข้อตกลงร่วมกัน แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ มีขั้นตอนการดำเนินการประกอบด้วย ๑) ชุมชนร่วมกันกำหนดทิศทาง ๒) สร้างกิจกรรมพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ๓) กำหนดเป้าประสงค์ ๔) มีข้อตกลงร่วมกัน การปฏิบัติงานชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ จะทำให้ชุมชน มีศักยภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม นำสู่สังคมฐานความรู้ทำให้คนในชุมชนมีภูมิคุ้มกันทางสังคม มีความสมานฉันท์และสันติสุข มีเป้าหมายที่จะทำให้ชุมชนมีการจัดการด้วยคนในชุมชนในทุก ๆ ด้าน ทำให้ชุมชนมีระเบียบวินัย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีจิตอาสาทำคุณประโยชน์ต่อส่วนรวม

การมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ ผลการวิจัยพบว่า เป็นการดำเนินการผ่านกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ดำเนินการในลักษณะการสร้างร่วมมือร่วมใจของชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากการกำหนดร่วมกันของคนในชุมชน และ

^{๘๗} สุทธิพันธ์ อรรถญาส และคณะ. กระบวนการสร้างชุมชนสัมพันธ์วิถีพุทธ. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาจุฬาลงกรณ ปที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๖๔. หน้า ๓๙๓.

ดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าประสงค์โดยมีเป้าหมาย คือ เป็นชุมชนวิถีพุทธ ที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การทำงานเครือข่าย พบว่า มี ๒ ลักษณะ คือ เครือข่ายในพื้นที่ เป็นการสร้างความร่วมมือกับโรงเรียนเทศบาลตำบล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพชุมชน และเครือข่ายนอกพื้นที่ เป็นการตกลงให้การสนับสนุนแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายนอกพื้นที่

๒. ด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน

ชุมชนบ้านพิพิธภักดีไทดำและประธานศูนย์วัฒนธรรมไทยดำมีการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมโดยการสนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถนำสินค้าทางการเกษตร หรือสินค้าทางวัฒนธรรมมาวางจำหน่ายที่ศูนย์ฯ โดยไม่มีการเรียกเก็บค่าเช่าพื้นที่ ผู้ประกอบการ เจ้าของเฮือนอ้ายเอ๋ม ศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ ยังกล่าวเสริมอีกว่า การมีส่วนร่วมกับทางชุมชนวัฒนธรรมไทดำของเฮือนอ้ายเอ๋ม มีการสนับสนุนกิจกรรม หรือเวลาที่มันนักท่องเที่ยว ทางเราก็แนะนำแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านพิพิธภักดีไทดำตลอด หรือเวลาที่ทางเฮือนอ้ายเอ๋มไปจัดออกร้านค้าตามงานต่าง ๆ ก็จะทำให้ทางชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมอยู่เสมอ นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า องค์กรอื่นที่เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน เช่น องค์กรบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) สำนักงานพื้นที่พิเศษเลย (อพท.๕) เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนวัฒนธรรมไทดำ โดยเป็นส่วนหนึ่งในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้กับชุมชนวัฒนธรรมไทดำอีกทางหนึ่งด้วย

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน ควรสนับสนุน “สิทธิทางวัฒนธรรม” และ “การมีส่วนร่วม” ของประชาชน หน่วยงานรัฐบาลต้องตระหนักถึงสิทธิทางวัฒนธรรมของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น และกลุ่มชาติพันธุ์ ในการที่จะคุ้มครอง ปกป้องและดำเนินการตามจารีตประเพณีของตนเองตามสิทธิที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ รวมถึงการตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมที่ประกอบด้วยคนหลายชนเผ่าหลายชาติพันธุ์ การก่อเกิดและการพัฒนาทางวัฒนธรรม จึงมีความหลากหลายและแตกต่างกันที่มาจากความเชื่อ ศาสนา และภูมิหลังของแต่ละวัฒนธรรมนั้น ๆ จะทำให้การพัฒนาทางวัฒนธรรมตรงจุดมากยิ่งขึ้น โดยการส่งเสริมให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบสาน และใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน โดยมีแนวทางดังต่อไปนี้

๑) จัดเวทีวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น เพื่อสร้างโอกาสของประชาชนในการเผยแพร่วัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน และสร้างช่องทางในการเข้าถึงวัฒนธรรมที่หลากหลาย ไม่เพียงแต่ประชาชนกลุ่มใหญ่ในท้องถิ่นเท่านั้น แต่รวมถึงประชาชนคนกลุ่มน้อย และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองด้วย ที่ควรได้รับการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมชุมชน อันจะก่อให้เกิดความงอกงามและการผสมผสานทางวัฒนธรรมของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ

๒) จัดตั้งโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยให้นักเรียน นักศึกษา ประชาชน สามารถสมัครเข้าไปในโครงการเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างความคิดที่เคารพต่อวัฒนธรรมที่ต่างออกไปจากตนและยอมรับความแตกต่างที่สามารถอยู่ร่วมกันได้

๓) ใช้มาตรการจูงใจไม่ใช่การบังคับ ภาครัฐจำเป็นต้องตระหนักถึงสิทธิทางวัฒนธรรมของประชาชน โดยไม่ออกกฎหมายหรือข้อบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตาม หากกฎหมายหรือข้อบังคับนั้นได้ละเมิดสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ รัฐควรเปลี่ยนเป็นการรณรงค์ การจูงใจ และการขอความร่วมมือ ซึ่งเป็นแนวทางที่เหมาะสมมากกว่า

๔) กำหนดวัน “วัฒนธรรม” แต่ละจังหวัด และวันวัฒนธรรมแต่ละ “ชาติพันธุ์” กระทรวง วัฒนธรรมอาจกำหนดให้วันใดวันหนึ่งเป็นวันวัฒนธรรมแห่งชาติ หรือเปิดโอกาสให้แต่ละจังหวัดกำหนดวันวัฒนธรรมประจำจังหวัด และวันวัฒนธรรมประจำชาติพันธุ์ของตนเอง เช่น กรุงเทพมหานครอาจกำหนดวัน “วัฒนธรรมกรุงเทพฯ” ชาวไทลื้อมีวัน “วัฒนธรรมชาวไทลื้อ” ขึ้น โดยให้สถานศึกษาทุกแห่งและหน่วยงานราชการของกรุงเทพมหานคร สภาวัฒนธรรมของทุกเขต ร่วมกับภาคธุรกิจ องค์กรทางศาสนา ประชาคมด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีในเขต ร่วมจัดงานวันหรือสัปดาห์วัฒนธรรมขึ้น มีกิจกรรมการจัดประกวดประดิษฐ์สร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาใหม่ ๆ การแสดงวัฒนธรรมหรือสิ่งดีในแต่ละเขต เช่น อาหาร ผลงานจากวิชาชีพ การแสดงต่าง ๆ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนในจังหวัดต่าง ๆ เกิดความกระตือรือร้นในการอนุรักษ์ สืบสานและใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนอย่างต่อเนื่อง

๕) กำหนดมาตรการจูงใจให้บริจาคเพื่อการส่งเสริมวัฒนธรรม รัฐควรใช้มาตรการทางภาษี เพื่อ จูงใจให้ภาคเอกชนและประชาชนบริจาคเพื่องานด้านวัฒนธรรมมากขึ้น เช่น การยกเว้นภาษีสำหรับเงินบริจาค การนำไปหักลดหย่อนภาษีได้ การงดเว้นการเก็บภาษีมรดกหากนำมรดกส่วนหนึ่งไปบริจาคสำหรับงานด้านวัฒนธรรม เป็นต้น รวมทั้งการสนับสนุนหน่วยงานที่ไม่แสวงหากำไรหรือมูลนิธิต่าง ๆ เข้ามามีส่วนในการระดมทรัพยากรเพื่อการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น

๖) การคุ้มครองสิทธิทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรม หรือ การคุ้มครองสิทธิทางวัฒนธรรมของแต่ละชาติพันธุ์และผลงานทางวัฒนธรรมตามกฎหมายลิขสิทธิ์ รวมทั้งการจัดระบบคุ้มครองสิทธิในผลงานการสร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ เช่น สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ สิทธิบัตรสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมและวัฒนธรรมประจำแต่ละชาติพันธุ์ เป็นต้น ซึ่งควรเป็นระบบที่มีต้นทุนในการจดทะเบียนต่ำ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นสามารถรับการคุ้มครองได้อย่างทั่วถึง

สอดคล้องกับ พระมหาสุทิตย์ อาภากร และคณะ^{๘๘} ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในสังคมไทยจำนวน ๑๕๐ วัด จากกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการในแต่ภูมิภาคๆ ละ ๒๕๐ ราย พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา พบว่า มี ๓ ลักษณะ ได้แก่ ๑) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนาจ ๒) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนาจ และ ๓) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงการสนับสนุน

สอดคล้องกับ สถาพร แก้วพิลารมย์^{๘๙} ทำการศึกษาเรื่อง “การรับรู้และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย” เพื่อศึกษาการรับรู้และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้เกี่ยวกับผลกระทบทางบวกในระดับการรับรู้มาก ในด้านการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการแก้ปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในด้านการรับและแบ่งผลประโยชน์อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาได้แก่การมีส่วนร่วมในด้านการดำเนินการและปฏิบัติการอยู่ในระดับปานกลาง การมีส่วนร่วมในด้านการเสนอความคิดเห็นการวางแผน และการตัดสินใจอยู่ในระดับปานกลาง

๓. ด้านการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม

หน่วยงานภาครัฐ หรือสถาบันการศึกษาควรมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมเพื่อความหลากหลาย และเป็นการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านให้มีการต่อยอด ควรมีการสนับสนุนสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมโดยการสนับสนุนจัดซื้อจากทางภาครัฐ โดยรัฐควรส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐที่จำเป็นต้องจัดซื้อสินค้าและบริการต่าง ๆ ให้มีความสำคัญกับการจัดซื้อสินค้าและบริการด้านวัฒนธรรมจากท้องถิ่นมากขึ้น เพื่อเป็นการสนับสนุนผลงานด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่าง ๆ และส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐมีอิสระในการใช้ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแต่งกาย ผ้าทอ และอื่น ๆ ตามความแต่ละวัฒนธรรมท้องถิ่น

^{๘๘} พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่่น). การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : พระนครศรีอยุธยา. ๒๕๕๖, หน้า ๙๗.

^{๘๙} สถาพร แก้วพิลารมย์. การรับรู้และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. ๒๕๖๐, หน้า ๗๔-๗๖.

เครือข่ายการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมถือว่ามีความสำคัญมาก เนื่องจากผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ชาวบ้านผลิตกันเอง ขายกันเอง ช่วงฤดูการท่องเที่ยวก็เกิดรายได้ หากไม่ใช่ช่วงท่องเที่ยวชาวบ้านก็ไม่มีรายได้ ชาวบ้านจึงอยากให้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด เนื่องจากบางคนยึดอาชีพทอผ้าเป็นหลัก ไม่มีรายได้ทางอื่นเลย แต่ถ้าจะให้ผลิตสินค้าอย่างเดียว ไร่นาก็ต้องดูแล เนื่องจากเราเป็นสังคมชนบท เป็นสังคมเกษตรกรรม ทำกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ จึงอยากให้มีความเครือข่ายเพื่อเป็นช่องทางการขายและผลิตสินค้าเมื่อว่างเว้นจากการทำนาปลูกข้าว

ผู้วิจัยพบว่า การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สามารถทำได้โดยมีการวางกรอบการดำเนินงานใกล้เคียงกับที่กรมพัฒนาชุมชนได้กำหนดไว้ ดังนี้

๑. การพัฒนาเงินทุน เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้มีทุนในการประกอบอาชีพ โดยจัดทำข้อมูลแหล่งเงินที่สามารถสนับสนุนทุนในการประกอบอาชีพแก่กลุ่มกิจกรรม ธรณกรจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต โดยระดมเงินออมของสมาชิก ธรณกรการเพิ่มเงินออมและสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต สนับสนุนเงินทุนแก่กลุ่มกิจกรรมและชุมชนเพื่อพัฒนาอาชีพ และ/หรือเพื่อขยายการดำเนินงานในเชิงธุรกิจทั้งจากแหล่งทุนภายใน และภายนอก เพิ่มพูนประสิทธิภาพการบริหารจัดการของกลุ่มกิจกรรมด้านเงินทุน แก่ไขกฎระเบียบ ข้อบังคับ ที่เป็นอุปสรรคต่อการระดมและพัฒนาเงินทุน จัดทำสื่อ คู่มือ/แนวทาง และหลักสูตรการพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาเงินทุน จัดตั้งและพัฒนาชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตทุกระดับให้เข้มแข็ง

๒. การพัฒนาการผลิต เพื่อให้ประชาชนในชนบทสามารถพัฒนาคุณภาพการผลิต และการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้ได้คุณภาพ และมาตรฐาน ทั้งด้านวัตถุดิบ การแปรรูปและการบรรจุภัณฑ์ ดังนี้ ๑) ปรับปรุงคุณภาพและเพิ่มปริมาณการผลิตผลิตภัณฑ์ให้ตรงตามความต้องการของตลาด ๒) พัฒนารูปแบบและการบรรจุภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ โดยการส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มที่ทำธุรกิจอยู่แล้วให้ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ผลผลิตทั้งปริมาณและคุณภาพตรงกับความต้องการของตลาด ๓) ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีการผลิต โดยการสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีการผลิตมาใช้ในการผลิต ๔) จัดทำเอกสารข้อมูลเผยแพร่ด้านแหล่งทุน การพัฒนาการผลิต เผยแพร่สนับสนุนแก่กลุ่มอาชีพผู้ประกอบการ ๕) สนับสนุนข่าวสารการผลิตเพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการพัฒนาการผลิต

๓. การพัฒนาการตลาด เพื่อให้สามารถจำหน่ายสินค้าจากชุมชนได้มากขึ้นและซื้อสินค้าได้ในราคาถูก รวมทั้งสามารถประกอบการทางด้านธุรกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดย ๑) ส่งเสริมตลาดในชุมชน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างเครือข่ายด้านการตลาดระหว่างชุมชนกับชุมชนและชุมชนกับภาคธุรกิจ ๒) พัฒนาธุรกิจในชุมชนโดยส่งเสริมและสนับสนุนให้จัดตั้งศูนย์สาธิต การตลาด ร้านค้าชุมชน โดยการนำสินค้าจากภายนอกมาจำหน่ายในราคาถูก และนำผลผลิตของกลุ่มอาชีพมาจำหน่ายในศูนย์ฯ และร้านค้าชุมชน ๓) จัดตั้งศูนย์ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนบริการ

ข้อมูลข่าวสารด้านการตลาดแก่บุคคลภายนอก ๔) พัฒนาเชื่อมโยงธุรกิจภายนอก โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มออมทรัพย์ฯ และกลุ่มอาชีพ ได้ติดต่อกับบริษัท ห้างร้าน เพื่อเชื่อมโยงธุรกิจ ๕) พัฒนาผู้ประกอบการ โดยการให้ความรู้ในการประกอบการ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของทุน ตลาด การผลิต และการบริหาร/จัดการ ๖) สนับสนุนสื่อ ข่าวสาร ข้อมูล แนวทางการพัฒนาการตลาด

๔. การพัฒนาการบริหารและการจัดการ เพื่อพัฒนาผู้ประกอบการให้สามารถบริหาร/จัดการโครงการ/กิจกรรมของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควร ๑) พัฒนาความเป็นผู้ประกอบการให้แก่สมาชิก คณะกรรมการบริหารกลุ่ม ได้ทราบในเรื่องที่เกี่ยวกับทุน การผลิต ตลาด และตระหนักในบทบาทหน้าที่และสิทธิประโยชน์ของผู้ประกอบการ ๒) พัฒนาโครงสร้างองค์กร มุ่งพัฒนาโครงสร้างภายในเพื่อให้มีคุณภาพในการบริหารงานของกลุ่ม/องค์กร และโครงสร้างภายนอก เพื่อให้มีความเข้มแข็ง สามารถดำเนินงานธุรกิจกับกลุ่ม/องค์กรภายนอกได้ ๓) พัฒนากิจกรรม โดยการพัฒนาคณะกรรมการ/กิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มอาชีพกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ ฯลฯ ให้มีการดำเนินงานที่เข้มแข็งพร้อมที่จะทำธุรกิจชุมชน ๔) พัฒนาทรัพยากรวัสดุให้มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกลุ่มและองค์กร เช่น การใช้วัสดุดิบที่มีประสิทธิภาพ การใช้วัสดุในสำนักงานที่มีประสิทธิภาพ ๕) พัฒนาทรัพยากรบุคคล โดยการพัฒนาให้คณะกรรมการบริหารกลุ่มมีความรู้เรื่องการบริหาร/จัดการการผลิต ตลาดและการบริหารทุน ให้บริหารกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อนำกลุ่มไปสู่ระบบธุรกิจในอนาคตต่อไป ๖) พัฒนาเครือข่าย มุ่งพัฒนาให้มีเครือข่ายในการดำเนินงานของกลุ่มองค์กรเพื่อสนับสนุนทุนการผลิตและตลาด

สอดคล้องกับ รัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม^{๙๐} ทำการศึกษาเรื่อง “แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดนครปฐม” เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สภาพการดำเนินการ สภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มอาชีพผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดนครปฐม และศึกษาแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์มีประเด็นหลักๆ ในการพัฒนา ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการบริหารจัดการองค์กร ๒) ด้านการบริหารจัดการด้านการตลาด ๓) ด้านการบริหารจัดการด้านการผลิตและบริการ และ ๔) ด้านการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน ซึ่งการพัฒนาในทุกด้านมีรากฐานมาจากแนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนพื้นฐานใน ๗ ประเด็น ได้แก่ ๑) การใช้องค์ความรู้ ๒) การศึกษา ๓) การสร้างสรรค์งาน ๔) การใช้ทรัพย์สินทางปัญญา ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม ๕) วัฒนธรรม

^{๙๐} รัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม. แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดนครปฐม. นครปฐม : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๕๙. หน้า ๑๑๐-๑๑๓.

๖) ภูมิปัญญา และ๗) เทคโนโลยี/นวัตกรรมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลามะพร้าวในจังหวัดนครปฐมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้มีความก้าวหน้า มั่นคง มั่นคั่ง และยั่งยืน ต่อไป

๔. ด้านการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธ

การอนุรักษ์ เผยแพร่ และใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่ควรละเลยมิติทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เนื่องจากปัจจัยหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมสามารถดำรงอยู่ได้ คือ ความสามารถในการสร้างผลตอบแทนเชิงพาณิชย์ ดังนั้นหากรัฐสามารถทำให้ผู้ที่ทำหน้าที่อนุรักษ์ เผยแพร่ และใช้ประโยชน์จากมรดกทางวัฒนธรรม ได้รับผลตอบแทนที่เพียงพอแล้ว จะทำให้งานด้านวัฒนธรรมสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ด้วยเหตุนี้รัฐควรให้ความสำคัญกับการลงทุนทางวัฒนธรรม โดยมีแนวทางสำคัญ ๆ ดังนี้

๑) สร้างศูนย์วัฒนธรรมร่วมสมัย ภาครัฐควรมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาโครงสร้าง พื้นฐานด้านวัฒนธรรม โดยการสร้างศูนย์วัฒนธรรมร่วมสมัยครบวงจร หรือศูนย์กลางศึกษา ค้นคว้า และการวิจัยวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งที่มีการรวบรวมไว้แล้วและยังไม่ได้ศึกษา เพื่อทราบความหมาย และความสำคัญของวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นมรดกของไทยอย่างถ่องแท้ ซึ่งความรู้ดังกล่าวถือเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิต เพื่อให้เห็นคุณค่า ทำให้เกิดการยอมรับ และนำไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมต่อไป

๒) ส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมวัฒนธรรม รัฐควรกำหนดมาตรการส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมวัฒนธรรม หรืออุตสาหกรรมอื่นที่ใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นทุนในการผลิตและบริการ

๓) ควรมีการผลิตสื่อเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม โดยการสนับสนุนเงินทุนให้กับภาคเอกชนเพื่อจัดทำสื่อที่มีคุณภาพสำหรับการเผยแพร่วัฒนธรรม โดยมีหลักเกณฑ์ในการสนับสนุนอย่างชัดเจนและพิจารณาเป็นรายโครงการ และใช้สื่อที่หลากหลายในการเผยแพร่วัฒนธรรม เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ภาพยนตร์ ดนตรี ละคร เป็นต้น ทั้งนี้แหล่งที่มาของเงินทุนดังกล่าวควรมาจากการจัดเก็บภาษีรายได้ของสื่ออื่น ๆ ที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาหรือส่งเสริมวัฒนธรรม

รูปแบบการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ที่เกิดขึ้นนั้น เป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมและเครือข่ายทางวัฒนธรรม ผ่านกระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธ และการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทดำ การปรับตัวทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันของความเชื่อแบบพุทธ พราหมณ์ ผี ที่เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการอนุรักษ์ที่คนในชุมชน ปลุกฝังและสร้างจิตสำนึกให้แก่ลูกหลานของชาวไทดำ

สอดคล้องกับ **นพชัย ฟองอิสสระ^{๙๑}** ทำการศึกษา “รูปแบบการสร้างเครือข่ายทางสังคม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบโฮมสเตย์ ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า บ้านสองแควพัฒนา ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย” พบว่า รูปแบบการสร้างเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นนั้น เป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมและเครือข่ายทางสังคม ผ่านกระบวนการพัฒนา และการแลกเปลี่ยนของเครือข่ายทางสังคม โดยมีความสัมพันธ์โดยตรงต่อทุนทางสังคมที่มีอยู่ในเครือข่ายสังคม ทั้งนี้ ทุนทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ ถือเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในชุมชน โดยเฉพาะเรื่องระบบคิดของคนในสังคม อันได้ส่งผลถึงวิถีปฏิบัติในชุมชนที่จะสร้างประโยชน์ร่วมกันในด้านต่าง ๆ ส่งผลให้ทุนทางสังคมมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้านเศรษฐกิจ และก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายทางสังคม สนับสนุนสังคมวัฒนธรรมในชุมชน จึงสามารถอยู่ได้ตามรูปแบบปัจจัยเสริมสร้างทุนทางสังคมให้เข้มแข็งกับชุมชน

สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาชุตีภัก อภินันโท และรัตติยา เหนืออำนาจ^{๙๒}** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมเชิงพุทธของคณะสงฆ์จังหวัดนครพนม เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับประชาคมอาเซียน” ศึกษาสภาพการจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดนครพนม สร้างแบบจำลองการจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมเชิงพุทธของคณะสงฆ์จังหวัดนครพนม และพัฒนารูปแบบการจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมเชิงพุทธของคณะสงฆ์จังหวัดนครพนมในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับประชาคมอาเซียน ผลการวิจัยพบว่า ๑. ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ในการที่มีต่อการจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดนครพนม ในภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเฉพาะในด้านการเสริมสร้างซึ่งกันและกันที่มีคะแนนในอันดับสูงสุด ๒. แบบจำลองการจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมเชิงพุทธของคณะสงฆ์จังหวัดนครพนม นอกจากจะประกอบด้วย ๗ มิติสำคัญ ข้างต้นแล้วยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีการดำเนินชีวิต วิถีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนพิธี และความเป็นพุทธบริษัท ๔ ที่สะท้อนผ่านการบริหารจัดการเรื่องระบบและโครงสร้างองค์กร แผนยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์องค์กร การแสวงหาความร่วมมือ การมีส่วนร่วมหรือทีมงาน การเสริมสร้างแรงจูงใจ องค์กรแห่งการเรียนรู้ และศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีระดับชุมชน ๓. การจัดการเครือข่าย

^{๙๑} นพชัย ฟองอิสสระ. รูปแบบการสร้างเครือข่ายทางสังคม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบโฮมสเตย์ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า บ้านสองแควพัฒนา ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. บทความวิจัย วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙. หน้า ๑๙-๒๐.

^{๙๒} พระมหาชุตีภัก อภินันโท และรัตติยา เหนืออำนาจ, การจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมเชิงพุทธของคณะสงฆ์จังหวัดนครพนมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับประชาคมอาเซียน, วารสารวิจัยวิชาการ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒). หน้า ๑๖-๑๘.

วัฒนธรรมเชิงพุทธของคณะสงฆ์จังหวัดนครพนมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับประชาคมอาเซียน จะต้องมีการประยุกต์ใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น อริยมรรค สังกะยัตถธรรม สาราณียธรรม ทศิปปาปนิกัสมรรค สปัปฺปิสัสมรรค อัปฺริหานิยธรรม อิทธิบาทธรรม พรหมวิหารธรรม คารวะธรรม กัลยาณมิตรธรรม และหลักธรรมอื่น ๆ เพื่อให้การบริหารจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมเกิดความราบรื่นและยั่งยืนต่อไป

อย่างไรก็ตาม แนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ เกิดขึ้นภายใต้ขั้นตอนประเด็นต่าง ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. กิจกรรมการสร้างเครือข่าย

๑) การกำหนดและมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือมีเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งการมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายถือเป็นจุดร่วมที่สำคัญของการเป็นเครือข่าย ดังนั้น ความชัดเจนของเป้าหมายจึงมีความสำคัญต่อการเข้าร่วมและคงอยู่ของสมาชิกที่เข้ามามีส่วนดำเนินการกิจกรรมที่หลากหลาย เพราะสมาชิกที่มาร่วมต้องมีคำตอบสำหรับตัวเองว่าเข้าร่วมในเครือข่ายเพื่ออะไร และเครือข่ายสามารถตอบสนองต่อความต้องการหรือภารกิจของตนเองหรือของชุมชนหรือไม่

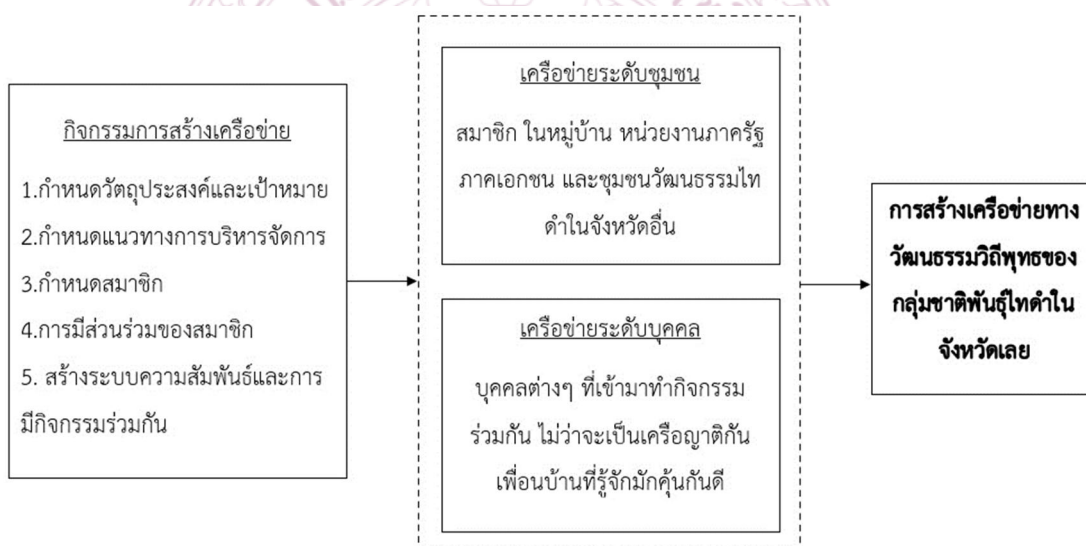
๒) การกำหนดแนวทางการบริหารจัดการเครือข่าย หลังจากเกิดสมาชิกเครือข่ายและมีเป้าหมายหรือกิจกรรมที่จะดำเนินการร่วมกันแล้ว ตัวกลางต้องดำเนินการให้ สมาชิกเครือข่ายได้ร่วมกันกำหนดการบริหารและการจัดการเครือข่าย ทั้งในเชิงโครงสร้างของเครือข่าย สถานภาพและบทบาทของสมาชิก กฎระเบียบที่จะใช้ร่วมกัน การประสานงาน การติดต่อสื่อสาร แผนและโครงการและงบประมาณ เป็นต้น เพื่อให้เกิดการปฏิบัติในเชิงรูปธรรมโดยมีตัวกลางเป็นผู้ประสานงานหลักและเป็นที่ปรึกษาในการดำเนินการ ซึ่งรูปแบบของการบริหารจัดการเครือข่ายจะเป็นอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของเครือข่ายที่สร้างขึ้น รวมทั้งคุณลักษณะของสมาชิกเครือข่ายเป็นสำคัญ

๓) กำหนดสมาชิก บุคคล กลุ่ม องค์กร หรือชุมชน ที่จะมาร่วมสร้างเครือข่ายหรือเป็นสมาชิกเครือข่าย เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนว่าเรากำลังจะสร้างเครือข่ายเกี่ยวกับอะไร ด้านไหน และมีสมาชิกชุมชนใดบ้าง เพื่อจะได้เห็นภาพหรือฐานข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสมาชิกเครือข่าย โดยในขั้นตอนนี้ต้องมีความชัดเจนว่าการสร้างเครือข่าย มุ่งเน้นเครือข่ายระดับพื้นที่ หรือเครือข่ายระดับกิจกรรม หรือมุ่งเน้นเครือข่ายทั้งระดับพื้นที่ และระดับเดียวกันแบบคู่ขนาน

๔) การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของสมาชิกเครือข่าย โดยภายหลังที่ได้สมาชิกเครือข่ายจากชุมชนต่างๆ แล้ว ตัวกลางที่เป็นผู้ประสานงานในการสร้างเครือข่าย ต้องทำให้ สมาชิกของเครือข่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่ายอย่างกว้างขวาง ทั้งการร่วมเรียนรู้ ร่วมสรุป

บทเรียน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ จากเครือข่ายที่เกิดขึ้น

๕) สร้างระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย ภายหลังจากสมาชิกของเครือข่ายมารวมกันด้วยความสมัครใจแล้ว สมาชิกเครือข่ายก็ ยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินงานของชุมชนของตนเอง และ มีความเท่าเทียมกันในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนตนเองตามสภาพภูมิศาสตร์และวิถีที่ชุมชนตนเองมี แต่ตัวกลางต้องสร้างระบบในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์หรือการถ่ายทอดสายใยของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้เกิดขึ้นเพื่อสร้างความยั่งยืนของเครือข่าย โดยการพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารภายในเครือข่ายผ่านวิธีการต่างๆ เช่น เครือข่าย Facebook เครือข่าย E-mail เป็นต้น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้กิจกรรมที่เกิดขึ้นร่วมกันและตัวกลางต้องเสริมสร้างระบบการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในชุมชนและเครือข่าย ที่สร้างขึ้น เพื่อให้เป็นเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น การทำเป็นฐานข้อมูลของชุมชนเครือข่าย เป็นต้น

แผนภาพที่ ๕.๑ แนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ
ในจังหวัดเลย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังนี้

๑. ควรศึกษาการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมในด้านการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจในพื้นที่/ชุมชนอื่น เพื่อเพิ่มโอกาสในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกลไกการตลาดของผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

๒. ควรมีการศึกษาศึกษาการกระบวนกรส่งเสริมการพัฒนา เพื่อสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

๓. ควรมีการศึกษาศึกษาการสร้างเครือข่ายการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกลไกของผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของวัฒนธรรมวิถีพุทธ โดยองค์การภาครัฐควรสนับสนุนกิจกรรมและผลงานด้านวัฒนธรรมในพื้นที่ รวมทั้งดำเนินการพัฒนากิจกรรมและผลงานด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่นและชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้มีศักยภาพสูงขึ้น โดยการจัดหลักสูตรฝึกอบรม การสนับสนุนการจัดตั้งสถาบันฝึกอบรม และการสร้างความร่วมมือในการฝึกอบรมผู้ที่ทำงานด้านวัฒนธรรม

๒. กำหนดมาตรการจูงใจให้บริจาคเพื่อการส่งเสริมวัฒนธรรม รัฐควรใช้มาตรการทางภาษี เพื่อดึงดูดใจให้ภาคเอกชนและประชาชนบริจาคเพื่องานด้านวัฒนธรรมมากขึ้น เช่น การยกเว้นภาษีสำหรับเงินบริจาค การนำไปหักลดหย่อนภาษีได้ การงดเว้นการเก็บภาษีมรดกหากนำมรดกส่วนหนึ่งไปบริจาคสำหรับงานด้านวัฒนธรรม เป็นต้น รวมทั้งการสนับสนุนหน่วยงานที่ไม่แสวงหากำไรหรือมูลนิธิต่าง ๆ เข้ามามีส่วนในการระดมทรัพยากรเพื่อการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น

๓. ควรมีการผลิตสื่อเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม โดยการสนับสนุนเงินทุนให้กับภาคเอกชนเพื่อจัดทำสื่อที่มีคุณภาพสำหรับการเผยแพร่วัฒนธรรม โดยมีหลักเกณฑ์ในการสนับสนุนอย่างชัดเจนและพิจารณาเป็นรายโครงการ และใช้สื่อที่หลากหลายในการเผยแพร่วัฒนธรรม เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ภาพยนตร์ ดนตรี ละคร เป็นต้น ทั้งนี้แหล่งที่มาของเงินทุนดังกล่าวควรมาจากการจัดเก็บภาษีรายได้ของสื่ออื่น ๆ ที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาหรือส่งเสริมวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑.๑ หนังสือ

กันยา สุวรรณแสง. การพัฒนาบุคลิกภาพและการปรับตัว. กรุงเทพฯ : บำรุงศาสตร์, ๒๕๓๓.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, แผนกลยุทธ์การบริหารทรัพยากรบุคคลกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๐, กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๒๕๕๐.

กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ “บวร” เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, กรุงเทพฯ : กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๒.

กาญจนา แก้วเทพ. เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. ๒๕๓๘.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอสเอ็มดี จำกัด. ๒๕๔๓.

โกวิทย์ พวงงาม. การจัดการตนเองของชุมชน. กรุงเทพฯ : เอ็กโปเนต, ๒๕๕๓.

จริญญา เจริญสุกใส. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย. สุขุทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๔.

ธีรยุทธ พึ่งเทียร, สถิติเบื้องต้นและการวิจัย, คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

นิภา นิธยาน. การปรับตัวและบุคลิกภาพ จิตวิทยาเพื่อการศึกษาและชีวิต. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๒.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอสเอ็มดี จำกัด. ๒๕๔๓.

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติพุทธศักราช ๒๔๘๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๖. พรเพื่อ สุขศิริ, การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการบริหาร ฉบับปรับปรุงใหม่, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เสมอธรรม, ๒๕๔๘.

พระไพศาล วิสาโล .พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ :มูลนิธิโกมลคีมทอง .๒๕๕๒.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๘. ๒๕๔๒.

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. การสร้างและพัฒนาแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร. ๒๕๓๐.

พิมพ์วัลย์ บุญมงคล และคณะ, ศักยภาพประชาคมในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อหญิงและเด็ก. นครปฐม: เจริญดีการพิมพ์, ๒๕๔๖.

ไพรัตน์ เตชะรินทร์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ในนโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน ในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบันของประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสการพิมพ์, ๒๕๒๗

ณรงค์ เส็งประชา. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. ๒๕๓๙.

ประเวศ วะสี, ภูมิปัญญาไทยและศักยภาพของชุมชนปัญหาด้านวิกฤตสู่ทางรอด. กรุงเทพฯ : หมู่บ้าน , ๒๕๓๐.

ศรีศักร วัลลิโภดม, “ประสบการณ์ความเป็นมนุษย์ในงานสนามทางมานุษยวิทยา” คนใน :

ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย, กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๕.

เสรี พงศ์พิศ. เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้นชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: โครงการมหาวิทยาลัยชีวิตสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน. ๒๕๔๘.

_____. เครือข่าย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘.

สุจิตรา ยานอก. เอกสารประกอบการสอน รายวิชาเครือข่ายการเรียนรู้กับการพัฒนาสังคม.

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ๒๕๖๒.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). สำนักนายกรัฐมนตรี. สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๖๔). ๒๕๖๐.

สำนักส่งเสริมศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, เอกสารแนวคิด แนวทางและกรณีตัวอย่างการดำเนินงานศูนย์ประสานงานของเครือข่ายองค์กรชุมชน, ๒๕๔๗.

สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, แผนแม่บท ปิณรงศ์วัฒนธรรมไทย พ.ศ. ๒๕๓๗,

กรุงเทพมหานคร : สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ , ๒๕๕๐.

สุภาวงศ์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

อภิชัย พันธเสน, เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาชนบท หน่วยที่ ๑-๗, สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร และสหกรณ์, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙

อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนการทัศน์และบทบาทในประชาสังคม), พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

อรรณพ พงษ์วาท. **ครูกับเครือข่ายทางสังคม**. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๓๙.

๑.๒ บทความ

กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและอนุรักษ์วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ : ความสำคัญ ความเป็นมา และประเด็นข้อพิจารณาในการจัดทำร่างกฎหมาย. สารวุฒิสภา, ๒๕๖๓.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙**. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.nesdb.go.th/download/article/article_๒๐๑๖๐๓๒๓๑๑๒๔๓๑.pdf. เมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓.

ทาริตา แต่งเส็ง และคณะ. **การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ**. Journal of Modern Learning Development ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๔ ประจำเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม ๒๕๖๓.

ปฏิพัทธ์ ตันมิ่ง. **แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย**. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ ๔. ๒๕๖๐,

พระชยานันท์. **การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา**. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๓).

ภัทรธิดา ผลงาม. **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทดำในจังหวัดเลย**. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๙).

วารุณี โอสการมย์. **ศักยภาพและการพัฒนาองค์กรเครือข่ายทางวัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา เครือข่ายประชาสังคมเมืองเชียงใหม่กับการฟื้นฟูสืบสานวัฒนธรรมล้านนา**. วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (ตุลาคม-มีนาคม ๒๕๕๗), ๒๕๕๗.

สุนทรียา ไชยปัญญา และ อรุณรักษ์ ศรีประเสริฐ. **แนวคิด ทฤษฎีวัฒนธรรมการจัดการ : การปรับตัวภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม**. วารสารวิชาการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๙.

๑.๓ รายงานการวิจัย

งามพิศ สัตย์สงวน. สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวไทย

ญวน. รายงานวิจัย ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๔๕.

นิวัติ ทองวาล, การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขา

แก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย. รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา,

๒๕๕๙.

คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, สำนักงาน. กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย :

งานวิจัยและความท้าทาย. รายงานวิจัย, กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและ

นวัตกรรม, ๒๕๖๔.

เนตรชนก นันท์. การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนวัดพระบาทห้วยต้ม

อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๔๔.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน). การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทาง

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย :

พระนครศรีอยุธยา. ๒๕๕๖.

พระมหาสมศักดิ์ สติสมปโน และคณะ. การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย.

รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

เพชรตะบอง ไพศุณย์. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของไทดำในกระแสการเปลี่ยนแปลง:

กรณีศึกษาเปรียบเทียบกับไทดำในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน

ลาว. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา

ภูมิภาค คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. ๒๕๕๓.

๑.๔ ออนไลน์

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙. เข้าถึงได้จาก :

<http://www.nesdb.go.th> เมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓.

ทัศนีย์ ประกอบบุญ และ กษิพัฒน์ ลัดตามณีโรจน์. เดินหน้าถึงไหน ร่างกฎหมายคุ้มครองกลุ่มชาติ

พันธุ์. บทความพิเศษ Thai PBS. เผยแพร่เมื่อ ๔ มกราคม ๒๕๖๕, สืบค้นเมื่อ ๑๖

มิถุนายน ๒๕๖๕ จาก <https://theactive.net>

พระใบฎีกาสุพจน์ เกษนคร. **ชุมชนวิถีพุทธ**. บทความออนไลน์. สืบค้นเมื่อ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๕

จาก <https://www.gotoknow.org/posts/439633>.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, **กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย:**

งานวิจัยและความท้าทาย, เผยแพร่เมื่อ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๔, สืบค้นเมื่อ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๖๕ จาก <https://www.tsri.or.th>.

George, U. A need-based model for settlement service delivery for newcomers to Canada. *International Social Work*, (๒๐๐๒) ๔๕:๔๖๕. จาก

<http://isw.sagepub.com/content/45/4/465>, สืบค้นเมื่อ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๔.

๒. ภาษาอังกฤษ

Baccam, D. et al. **Tai Dam-English, English-Tai Dam Vocabulary Book**. Bangkok: Chulalongkorn University. ๑๙๘๙.

Best john w., **Research in Education**, (New Jersey: Practice Hall Inc., ๑๙๗๐.

Meriam Webster, Inc. **Webster's ninth new collegiate dictionary**. Springfield, Mass: Meriam-Webster. ๑๙๙๑.

Kankipati, V. **Acculturation of Asian Indian Women in the United States**. University of Kentucky, Kentucky, UK. ๒๐๑๒.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
หนังสือเชิญผู้ให้ข้อมูล

ที่ อว. ๘๐๓๓/ ว.๐๕๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย ๑๑๙ หมู่ ๕
ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย
๔๒๑๐๐

๑๗ เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ชุมชนเข้าร่วมโครงการ

เจริญพร ผู้ใหญ่บ้านบ้านนาป่าหนาด

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการโครงการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร. นักวิจัยประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย พร้อมคณะ ได้รับอนุมัติโครงการวิจัย เรื่อง "รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย" ซึ่งได้รับอนุมัติจากกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้นักวิจัยสำเร็จคล่องตามวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพสูงสุด

ในการนี้ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโครงการวิจัย ในวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๕ เวลา ๐๘.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และสามารถติดต่อประสานงานได้ที่ พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน ผู้ประสานงานโครงการ โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕ รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร.)

รองผู้อำนวยการ ฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์เลย
ปฏิบัติหน้าที่แทน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

หมายเหตุ : ๑. ผู้ประสานงานโครงการวิจัย พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕

ผู้ช่วยนักวิจัย นายเอกลักษณ์ คงทิพย์ โทร ๐๙๕-๑๘๙๒๔๔๘

๒. ผู้เข้าร่วมโครงการเตรียมสำเนาบัตรประชาชนเพื่อรับเบี้ยประชุมด้วย

ที่ อว. ๘๐๓๓/ ว.๐๕๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย ๑๑๙ หมู่ ๕
ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย
๔๒๑๐๐

๑๗ เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ใช้สถานที่ประชุมโครงการวิจัย

เจริญพร ประธานชมรมบ้านพิพิธภณฑ์ไธดำ บ้านนาป่าหนาด

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการโครงการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร. นักวิจัยประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย พร้อมคณะ ได้รับอนุมัติโครงการวิจัย เรื่อง "รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย" ซึ่งได้รับอนุมัติจากกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จคล่องตามวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพสูงสุด

ในการนี้ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้ใช้สถานที่เพื่อประชุม และช่วยประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโครงการวิจัย ในวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๕ เวลา ๐๘.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ บ้านพิพิธภณฑ์ไธดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และสามารถติดต่อประสานงานได้ที่ พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน ผู้ประสานงานโครงการ โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕ รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร.)

รองผู้อำนวยการ ฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์เลย
ปฏิบัติหน้าที่แทน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

หมายเหตุ : ๑. ผู้ประสานงานโครงการวิจัย พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕

ผู้ช่วยนักวิจัย นายเอกลักษณ์ คงทิพย์ โทร ๐๙๕-๑๘๙๒๔๔๘

๒. ผู้เข้าร่วมโครงการเตรียมสำเนาบัตรประชาชนเพื่อรับเบี้ยประชุมด้วย

ที่ อว. ๘๐๓๓/ ว.๐๕๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย ๑๑๙ หมู่ ๕
ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย
๔๒๑๐๐

๑๗ เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ใช้สถานที่ประชุมโครงการวิจัย

เจริญพร ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาป่าหนาด

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการโครงการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร. นักวิจัยประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย พร้อมคณะ ได้รับอนุมัติโครงการวิจัย เรื่อง "รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย" ซึ่งได้รับอนุมัติจากกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จ ลุล่วงตามวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพสูงสุด

ในการนี้ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้ใช้สถานที่เพื่อประชุม และช่วยประชาสัมพันธ์ให้ประชาชน เข้าร่วมโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโครงการวิจัย ในวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๕ เวลา ๑๓.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ "เฮือนอ้าย เอ็ม" วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และสามารถติดต่อประสานงานได้ที่ พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน ผู้ประสานงานโครงการ โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕ รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร.)

รองผู้อำนวยการ ฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์เลย
ปฏิบัติหน้าที่แทน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

หมายเหตุ : ๑. ผู้ประสานงานโครงการวิจัย พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕

ผู้ช่วยนักวิจัย นายเอกลักษณ์ คงทิพย์ โทร ๐๙๕-๑๘๙๒๔๔๘

๒. ผู้เข้าร่วมโครงการเตรียมสำเนาบัตรประชาชนเพื่อรับเบี้ยประชุมด้วย

ที่ อว. ๘๐๓๓/ ว.๐๕๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย ๑๑๙ หมู่ ๕
ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย
๔๒๑๐๐

๑๗ เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นวิทยากรประชุมเชิงปฏิบัติการ

เจริญพร ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการโครงการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร. นักวิจัยประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย พร้อมคณะ ได้รับอนุมัติโครงการวิจัย เรื่อง "รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย" ซึ่งได้รับอนุมัติจากกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้นักวิจัยสำเร็จคล่องตามวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพสูงสุด

ในการนี้ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้เป็นวิทยากรในการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ภายใต้โครงการวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย ในวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๕ เวลา ๐๘.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และสามารถติดต่อประสานงานได้ที่ พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน ผู้ประสานงานโครงการ โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕ รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร.)

รองผู้อำนวยการ ฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์เลย
ปฏิบัติหน้าที่แทน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

หมายเหตุ : ๑. ผู้ประสานงานโครงการวิจัย พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕

ผู้ช่วยนักวิจัย นายเอกลักษณ์ คงทิพย์ โทร ๐๙๕-๑๘๙๒๔๔๘

๒. ผู้เข้าร่วมโครงการเตรียมสำเนาบัตรประชาชนเพื่อรับเบี้ยประชุมด้วย

ที่ อว. ๘๐๓๓/ ว.๐๕๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย ๑๑๙ หมู่ ๕
ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย
๔๒๑๐๐

๑๗ เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นวิทยากรประชุมเชิงปฏิบัติการ

เจริญพร คุณสำลาน กรมทอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการโครงการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร. นักวิจัยประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย พร้อมคณะ ได้รับอนุมัติโครงการวิจัย เรื่อง "รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย" ซึ่งได้รับอนุมัติจากกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จคล่องตามวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพสูงสุด

ในการนี้ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้เป็นวิทยากรในการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ภายใต้โครงการวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย ในวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๕ เวลา ๑๓.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ "เฮือนอ้าย เอ็ม" วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และสามารถติดต่อประสานงานได้ที่ พระมหาสมศักดิ์ สติสมฺปนฺโน ผู้ประสานงานโครงการ โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕ รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร.)

รองผู้อำนวยการ ฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์เลย
ปฏิบัติหน้าที่แทน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

หมายเหตุ : ๑. ผู้ประสานงานโครงการวิจัย พระมหาสมศักดิ์ สติสมฺปนฺโน โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕

ผู้ช่วยนักวิจัย นายเอกลักษณ์ คงทิพย์ โทร ๐๙๕-๑๘๙๒๔๔๘

๒. ผู้เข้าร่วมโครงการเตรียมสำเนาบัตรประชาชนเพื่อรับเบี้ยประชุมด้วย

ภาควิชาการศึกษาศาสตร์
เครื่องมือวิจัย

แบบสัมภาษณ์ประกอบการวิจัย โครงการวิจัยย่อยที่ ๔

เรื่อง การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

ภายใต้แผนงานวิจัย

เรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย และเพื่อเสนอแนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

หมายเหตุ

กรุณาให้สัมภาษณ์ตามความเป็นจริง เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ในทางวิชาการ ข้อมูลที่ได้จากการให้สัมภาษณ์นี้จะนำไปวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม ซึ่งการให้สัมภาษณ์นี้จะไม่มีการเปิดเผยชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้งในหน้าที่และการปฏิบัติงานแต่อย่างใด

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์.....เวลา.....น.

๑.๒ สถานที่สัมภาษณ์.....

๑.๓ ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....ตำแหน่ง.....

๑.๔ ผู้สัมภาษณ์ : ผู้วิจัย.....บันทึกข้อมูล.....

ตอนที่ ๒ ประเด็นการสัมภาษณ์ สภาพปัจจุบันของการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

๒.๑ สภาพปัจจุบันของการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลยมีอะไรบ้าง

๒.๒ สภาพปัจจุบันของการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ด้านการรับรู้มุมมองร่วมกัน เป็นอย่างไร

๒.๓ สภาพปัจจุบันของการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ด้านการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน เป็นอย่างไร

๒.๔ สภาพปัจจุบันของการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ด้านการเกิดผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน เป็นอย่างไร

๒.๕ สภาพปัจจุบันของการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำใน
จังหวัดเลย ด้านการมีส่วนร่วมของเครือข่ายอย่างกว้างขวาง เป็นอย่างไร

๒.๖ สภาพปัจจุบันของการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำใน
จังหวัดเลย ด้านการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน เป็นอย่างไร

ตอนที่ ๓ แนวทางการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

๓.๑ ด้านการจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมด้านการรับรู้มุมมองร่วมกันมีอะไรบ้าง

๓.๒ ด้านการจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมด้านการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน เป็นอย่างไร

๓.๓ ด้านการทำงานร่วมกันในรูปแบบการจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมด้านการพึ่งพิงอิงร่วมกัน
เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๔ ด้านการจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมด้านการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๕ ด้านการจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมที่จะก่อให้เกิดผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน เป็น
อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้อง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่าน

ภาคผนวก ค

รูปภาพประกอบกิจกรรมการวิจัย

รูปแหล่งวัฒนธรรมชุมชนศูนย์พิพิธภัณฑท์ไทด้า

รูปแหล่งวัฒนธรรมชุมชนศูนย์พิพิธภักดีไทดำ

รูปแหล่งวัฒนธรรมชุมชนศูนย์พิพิธภัณฑท์ไทด้า

รูปแหล่งวัฒนธรรมชุมชนศูนย์พิพิธภัณฑท์ไทด้า

รูปกลุ่มทอผ้าไทดำรัฐวิสาหกิจชุมชนเข้มแข็ง
“เชือนอ้ายเอ๋ม”

รูปกลุ่มทอผ้าไทดำรัฐวิสาหกิจชุมชนเข้มแข็ง
“เฮือนอ้ายเอ้ม”

รูปกลุ่มทอผ้าไทดำรัฐวิสาหกิจชุมชนเข้มแข็ง
“เฮือนอ้ายเอ๋ม”

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

ที่	ชื่อ-นามสกุล
1.	นางชญาณี แสงสว่าง, รักษาราชการแทนผู้อำนวยการกองการศึกษา
2.	นางอรอุมา อังตระกูล คนงาน (ประจำศูนย์ไทดำ)
3.	นางอรอุมา อังตระกูล คนงาน (ประจำศูนย์ไทดำ)
4.	นายพิสิทธิ์ ทันทา นักการ (ประจำศูนย์ไทดำ)
5.	นายเร็กซ์ดี ปางชาติ, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาป่าหนาด
6.	นายสุทธิอาน นามกอง, ผู้ใหญ่บ้านนาป่าหนาด หมู่ ๔
7.	นางละออง ขาวนา, ประธานศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ
8.	ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์, บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ
9.	นางสำลาน กรมทอง, เอื้อนอ้ายอัมศุณย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ
10.	นายกร ไพศุณย์ กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ ฝ่ายประชาสัมพันธ์
11.	นายพัน ไพศุณย์, กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ
12.	นางสภา คุ่มคำ, ประธานกลุ่มทอผ้าไทดำบ้านนาป่าหนาด
13.	นางหนูจร ไพศุณย์ (ชัยปัญญา)
14.	นางแป้น ช้อนเปี้ยยุ่ง
15.	นางสำลาน กรมทอง
16.	นางโสภา ไชยเสนา
17.	นางสก็อต ไชยเสนา
18.	นางแป้ม ช้อนเปี้ยยุ่ง
19.	นางสุภาพร ช้อนเปี้ยยุ่ง
20.	นางสะหลับ นามกอง
21.	นางประจักษ์ อินยานวน
22.	นางสายใจ อินยานวน
23.	นางอุทัย ช้อนเปี้ยยุ่ง
24.	นางปิ่น อ้อยนอ
25.	นางละออง ขาวนา
26.	นางแจ้จ ช้อนเปี้ยยุ่ง
27.	นางไกรวัล สดด้วง

ภาคผนวก จ

การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๗ ก.ค. ๕๕

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า ศ.ดร.สุวิทย์ อัครวณิช ตำแหน่ง ผอ.โครงการฯ

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชมชน... สมาคมกีฬาสีโรงเรียนสตรี

วันที่ ๑๕-๑๕-๑๕๕๕ ๑๕๕๕ ๑๕๕๕

โทรศัพท์ ๐๕๖-๘๓๕๖๒๕-๗ โทรสาร ๐๕๖ ๙๑๑๕๑๓

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง

“โครงการวิจัยย่อยที่ ๔ เรื่อง การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย” ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ นางพวงเพชร พลวิเศษ และคณะ

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่.....๕.๗.....จนถึง.....๗.๑.....ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

- រាល់ការសម្របសម្រួល
- កិច្ចការផ្ទះ, គំនិតការពារខ្លួន
- កិច្ចការសាលាក្នុងស្ថានភាពសិស្សស្រី ឈាមក្រហម ឈាមស្រី

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(.....(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุเทน วัชรสิโณรส)

ตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล นางพวงเพชร พลวิเศษ
วัน เดือน ปีเกิด ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๗
ที่อยู่ปัจจุบัน ๑๓๗ หมู่ ๕ ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๘ คบ. (การศึกษาปฐมวัย) มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
พ.ศ. ๒๕๕๓ ศษ.ม. (การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้) มหาวิทยาลัยอีสาน

ผลงานวิชาการ

งานวิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๓ การสื่อความหมายอธิบายเหตุผลของเยาวชนจังหวัดเลย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทความวิชาการ

นางพวงเพชร พลวิเศษ. การพัฒนากล้ามเนื้อเล็กโดนใช้กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์นอกห้องเรียน ชั้นอนุบาลปีที่ ๒ รายงานการประชุมสัมมนาทางวิชาการระดับชาติ “มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์และสากล ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ก้าวสู่อาเซียน”. ๔-๖ มีนาคม ๒๕๕๙. หน้า ๙๕.

นางพวงเพชร พลวิเศษ. การนำหลักสติสัมปชัญญะมาใช้ในระดับอุดมศึกษาตามหลักพุทธธรรม. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔ ระดับนานาชาติครั้งที่ ๒. “พุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาประเทศไทย Buddhist Innovation for Developing Thailand”. ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๐. หน้า ๓๑๒๖-๓๑๓๗.

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสอนภาษาไทย

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕ ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ นามสกุล	นายเอกลักษณ์ คงทิพย์
วัน เดือน ปีเกิด	๒ เมษายน พ.ศ.๒๕๒๕
ที่อยู่ปัจจุบัน	๕๑/๗ ถนนมลิวรรณ ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. ๒๕๔๘ ปริญญาครุศาสตร์อุตสาหกรรมบัณฑิต (ค.อ.บ.) สาขาวิศวกรรมไฟฟ้า สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ พ.ศ. ๒๕๕๒ ปริญญาครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต (ค.อ.ม.) สาขาเทคโนโลยี เทคนิคศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ พ.ศ. ๒๕๖๔ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัย มหาสารคาม
ผลงานวิชาการ	
งานวิจัย	พ.ศ.๒๕๖๓ การป้องกันและเฝ้าระวังปัญหาเสพติดตามแนวชายแดนของชุมชนใน จังหวัดเลย (ผู้ร่วมวิจัย) แหล่งทุน : กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และ นวัตกรรม (กสว.) ทุนวิจัย : งบประมาณปกติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ พ.ศ.๒๕๖๓ กระบวนการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในจังหวัดเลย (ผู้ร่วมวิจัย) แหล่งทุน : กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (กสว.) ทุนวิจัย : งบประมาณปกติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๓ พ.ศ.๒๕๖๓ การสร้างจิตสำนึกเชิงพุทธในการป้องกันและเฝ้าระวังปัญหาเสพติดตาม แนวชายแดน (ผู้ร่วมวิจัย) แหล่งทุน : กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และ นวัตกรรม (กสว.) ทุนวิจัย : งบประมาณปกติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓
บทความวิชาการ	การพัฒนาตนเองเพื่อความเป็นผู้มีจิตอาสาของนิสิตนักศึกษาครู. การประชุมวิชาการ ระดับชาติ ครั้งที่ ๕ มจร. วิทยาเขตขอนแก่น (NIC๒๐๑๘), ๒๕๖๑. วัฒนธรรมทางภาษากับการพัฒนาที่ยั่งยืน. งานสัมมนาผลงานวิจัยนานาชาติ ครั้งที่ ๙ และ ระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, ๒๕๖๑.

อิทธิพลแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อภูมิปัญญาไทย. งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ (MCU๑๐๑ CONGRESS I) เรื่อง “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ณ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด, ๒๕๖๒.

การสื่อความหมายในการอธิบายเหตุผลของเยาวชนจังหวัดเลย. งานประชุมวิชาการ พระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมระดับชาติและนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๖๒.

อัตลักษณ์ของพระสงฆ์ในข่าวออนไลน์. การประชุมวิชาการ ระดับชาติ ครั้งที่ ๖ ประจำปี ๒๕๖๓ งานวิจัยและงานสร้างสรรค์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อการรับใช้สังคม มจร วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, ๒๕๖๓.

อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ของสถานที่ ในภัชิต คำพังเพย และสำนวนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสภา พุทธศักราช ๒๕๖๑, การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๑ the ๑ st MCUSR National Conference วันที่ ๓ เมษายน ๒๕๖๓.

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสอนภาษาไทย

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕ ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ นามสกุล นายพัทธนันท์ นวลน้อย
ตำแหน่งทางวิชาการ -
วัน เดือน ปีเกิด ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๔
ภูมิลำเนา ๑๖๘ หมู่ที่ ๕ ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐
ที่อยู่ปัจจุบัน ๑๖๘ หมู่ที่ ๕ ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๕๒ ปริญญาวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต (วศ.บ.) สาขาวิศวกรรมคอมพิวเตอร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๕๕๘ ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รป.ม.) สาขารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี กรุงเทพมหานคร

ผลงานด้านวิชาการ การวิจัยเรื่อง

พ.ศ. ๒๕๖๓ การป้องกันและเฝ้าระวังปัญหายาเสพติดตามแนวชายแดนของชุมชนใน
จังหวัดเลย (ผู้ร่วมวิจัย) แหล่งทุน : กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และ
นวัตกรรม (กสว.) ทุนวิจัย : งบประมาณปกติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.
๒๕๖๓
พ.ศ. ๒๕๖๓ กระบวนการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในจังหวัดเลย
(ผู้ร่วมวิจัย) แหล่งทุน : กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม
(กสว.) ทุนวิจัย : งบประมาณปกติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓

บทความวิชาการ

-

ตำแหน่งปัจจุบัน

นักวิชาการคอมพิวเตอร์ / อาจารย์พิเศษ

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕ ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ นามสกุล	นายเอกสิทธิ์ มณีศรี
ตำแหน่งทางวิชาการ	-
วัน เดือน ปีเกิด	๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๕
ภูมิลำเนา	๑๔๙ หมู่ที่ ๘ ตำบลกกสะทอน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ๔๒๑๒๐
ที่อยู่ปัจจุบัน	๑๔๙ หมู่ที่ ๘ ตำบลกกสะทอน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ๔๒๑๒๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๕๘	ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๑	ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก

ผลงานด้านวิชาการ

บทความวิชาการ

เอกสิทธิ์ มณีศรี, พระครูปริยัติคุณรังษี, และพระมหาจินดา ถิรเมธี. (๒๕๖๔) ไทด่านซ้าย : คำศัพท์ภาษาถิ่นไทยด้านที่ใช้เหมือนกันกับภาษาถิ่นไทเลย ภาษาถิ่นไทหล่มและภาษาถิ่นไทยแอ่ แต่แตกต่างจากภาษาถิ่นอีสาน. การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔ MCU Nan Congress IV วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี “พุทธเกษตร: นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน” ๙ กันยายน ๒๕๖๔ หน้า ๑๑๔๘.

เอกสิทธิ์ มณีศรี. (๒๕๖๔). ไทยด่านซ้าย : การเปรียบเทียบระบบเสียงระหว่างภาษาไทด่านกับภาษาไทเลย. วารสารพื้นถิ่นโขง ชี มูล. ๖, (๑), ๒๔๗-๑๖๓.

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสอนภาษาไทย

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕ ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐